

Biblioteca Centrală Universitară
București

COTA 12548 Sublet

INVENTAR 452331

LITERATURA CLASICA.

TRACTATU

DE

VERSIFICARE LATINA.

PARTEA I și II: PROSODIA și METRICA

[Carte didactică, pentru cursul superior din licee]

DE

G. DEM. TEODORESCU,

PRIMA EDITIUNE.

BUCURESCI.

TIPOGRAFIA „ACADEMIEI ROMANE”.

Strada Academiei, No. 19.

1 Iuliu. 1880.

LITERATURA CLASICA.

CASA COALELOR

BIBLIOTECA PEDAGOGICA

TRACTATU *No*

DE

VERSIFICARE LATINA.

310447
310449

PARTEA I : PROSODIA.

[Carte didactică, pentru clasele liceale]

DE

G. DEM. TEODORESCU,

Licențiat în litere de la facultatea din Paris,
Profesor de limba latină [curs superior] la liceul Sf. Sava.

PRIMA EDITIUNE.

BUCURESCI.

TIPOGRAFIA „ACADEMIEI ROMANE”.

Strada Academiei, No. 19.

1879.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂRĂ
BUCUREȘTI

Cota 12548 Anchet
Inven'ar 452331

12548

12548

RC 126 / 05

B.C.U. Bucuresti

C452331

PARTEA I :
PROSODIA LATINA.

INSTRUCȚIUNII PUBLICE.

Divisiunea scôleloră

No. 7890.

Domnulă meă,

Ministerulă a văđută cu satisfacțiune presintarea lucrării d-văstre, intitulată **Versificarea latină** [*Prosodia și Metrica*], elaborată după ultimele cercetări sciințifice și completată cu noțiuni istorice asupra materiei de care tractéză.

Așia dără, pentru meritele ce însușesce și considerândă pe d'ua parte că e primulă tractată de versificare latină, apărută pênă ađi în limba română, pe d'alta serviciile ce va aduce scôleloră năstre secundare, subsemnatulă — în urma cercetăriloră făcute acestei opere, și auđindă pe consiliulă permanente ală instrucțiunii — are onóre a vă încunoscința că o aprobă cu mulțămire în calitate de carte didactică pentru cursulă superioră ală limbei latine în liceie.

Primiți, domnulă meă, asigurarea distinsei mele considerațiunii.

Ministru, G. CHIȚU.

Capulă divisiunii, *Gr. C. Mano.*

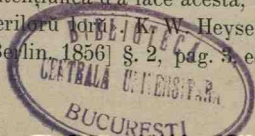
PRECUVÈNTARF.

E ađi unŭ pătrarŭ de secolŭ de cândŭ uă puternică și laborioasă generațiune rechiăma poporul românŭ la vieța politică și literară.

Atunci individualitatea națională se manifesta din ce în ce mai multŭ, prin produceri originale, prin lucrări de artă, prin organizări, prin instituțiuni și prin reforme sociale. Luminarea minții își lua avântŭ prin înființarea unor școle modeste, dărŭ bine-făcătore. Uă pleiadă de talentoși scriitori vediau bogăția vorbirii și duiosia simțirilor române¹, creau diaristica politică și științifică, pregătiaŭ uă apropiată și mare reformă : reîntronarea literilorŭ latine în scriere, reîntronarea limbiiŭ naționale în biserică.

Acum două-șeci și cincŭ de ani, pe cândŭ

1. «Scriitoriiŭ naționali, poeții, oratoriiŭ și cei-l-alți, forméză limba, nu cu intențiunea d'a face acésta, ci 'n modŭ firescŭ, prin mijloculŭ scrierilorŭ lorŭ». K. W. Heyse, în *System der Sprachwissenschaft* [Berlin, 1856] §. 2, pag. 3, edit. Torino. 1864.

Iónu Eliade iniția pe Români în regulele versificării ; pe cându Alesandri, Bolintinénu — și întregulă choră ală aceloră poeți, dintre care unii aū răposatū, éru alții suntū bētrâni astăđi — întonaū imnuri de patriotismū și imnuri de iubire ; pe cândū dorulă citirii pētrundea pēnē și 'n cele mai de josū stări ale societății, prin *Minunile Maicii Domnului*, prin *Agatanghelū*, prin *Alesandriă* și prin *Arghirū crăișiorulū* ; pe cândū în fine Antonū Pann își da la lumină prețioasă'i colecțiune de proverbe séū *Povestea vorbeii*, împreună cu fabulele și istoriórele'i versificate ; în același anū 1853 se tipăriră, pentru prima óră în limba română, câte-va noțiuni despre prosodia și metrica latină.

Răposatulū George Hill erea unū profesorū învățatū și consciințiosū. Printre cărțile'i didactice, care figuraū pēnē mai de ună-đi în scólele nóstre, tipări «în tipografia colegiului naționalū» — d'atunci în-cóce devenitū «liceulū St. Sava» — *partea sintactică a Gramaticēi latine*, testulū cu litere cirilice, esemplele cu litere de «reformă».

Prelucrată după autori germani, acéstă broșură se termină prin arētarea regulelorū versificării latine, coprinse 'n douē-đeci și douē paragrafe : de la pagina 303 pēnē la 311, tractéză «despre prosodică», de la 311 pēnē la 323 «despre metrică».

D'atunci și pênă astăzi, lucrarea lui George Hill a rămasă unică în felul ei, căci erea singura carte didactică cu ajutorul căreia se puteau înțelege măiestritele cânturi din care se compune poesia lirică a Romanilor.

Puținele gramatică latine, care au apărut în acest restimp de două-șeci și cinci de ani¹, s'au mărginită numai la simple prescurtări din partea etimologică.

Tocmai la 1873, fostu'mi profesor și actuală coleg, d-lu Irimia Țircă², prelucră, după Ferdinand Schultz, uă erudită *Sintasă a limbei latine*, care, între altele, conține, ca apendice, și 11 pagine «despre silabe, cuantitate și accentuare séu prosodiă»³.

Departé d'a nu lăuda meritul lui Schultz și sacrificiele făcute atât de d-lu Țircă, cât și de editorul sintasei d-séle, totuși orî-cine cată să recunoscă că numai atât e pré puțin pentru liceele nóstre, unde patru ani de ȝile elevii se 'ndeletnicesc cu poeții latinității clasice, și în care noua programă dá lui Vergiliu, lui Ora-

1. Cea mai de valóre, și singura gramatică lucrată după cercetările erudițiunii moderne, e a d-lui Vărgolic, licențiat în litere, absolventu alu scólei normale din Paris și profesor la facultatea de litere din Iași.

2. Profesor de limba latină [cursu superior] la liceul Matei-Basarabă.

3. De la pagina 329 pênă la fine, pagina 339.

țiū și lui Ovidiū unū locū din cele mai însemnate.

Se punū în mâna tinerimii școlare neperitórele scrieri ale acestorū modelurī, nu numai pentru studiarea părții materiale a limbiī latine, ci mai multū pentru cunóscerea modului lorū d'a cugeta, d'a simți și d'a se exprime, pentru formarea gustului, pentru deprinderi cu scopulū de a 'și dobândi uă judecată sănėtósă despre meritulū artisticū alū acestorū tipurī poetice, în fine pentru ca, «prin ideiele esprese d'uă limbă străină, se 'și pótă da séma despre a lorū, s'o puie 'n afară dintr'ênșii și s'o facă unū obiectū de observațiune» ¹.

Elevulū ênsē, fiă câtū de silitorū, nu va putē s'aprețuiescă nici firesculū talentū, nici literarele însușirī ale autorului pe care 'lū citește, de nu va sci în ce constă mecanismulū acelorū versurī, cu totulū deosebite d'ale limbilorū moderne.

D'aceia eū unulū amū cređutū că voiū aduce unū adevěratū serviciū învેțămēntului publicū, întrunindū, într'uă a-nume carte, noțiunile cele mai necesare pentru cunóscerea versificării latine și completândū ast-felū miculū începutū făcutū de profesorii George Hill și Ieremia Țircă.

1. Heyse, opera citată, pag. 5, ead. edit.

Ș'apoi, uă lucrare ca cea de față mi s'a părutū cu atătū mai neapărată, cu cătū tractatele franceze de versificare latină ale d-lui L. Quicherat suntū departe d'a satisface cerințele scólelorū nóstre.

Nu numai că 'nvățămēntulū din Francia se află la unū nivelū multū mai 'naltū de cătū alū nostru, dērū apoi acele lucrări, care d'altmin-trelea își aū meritulū lorū, lasă multū de doritū și în privința sistemei, și în privința progrese-lorū ce a realizatū critica modernă.

La nouvelle prosodie latine neglige cu desevîr-șire metrica, pe cândū *Le traité de versification latine*, voluminosū și pentru noi nepracticū, nici nu conține partea prosodică, nici nu ofere uă metodă destulū de nemerită.

Profitândū dērū de luminile fostilorū mei profesori din Paris și de erudițiunea filologiei germane, amū elaboratū acestū «*Tractatū de versificare latină*», fiindū sémă de totū ce e bunū în sistemele franceze, ênsē completându-le cu ajutorulū ultimelorū cercetări sciințifice ale lite-raților, profesorilorū și filologilorū francesi, germani și italieni¹.

1. De consultatū : L. Quicherat, *Nouvelle prosodie latine* [a 22 edit. Paris. 1874]; *Traité de versification latine* [a 23 edit. Paris. 1875]; Introducerea din *Thesaurus poeticus linguæ latinæ*. — Weil et Benloew, *Théorie générale de l'accentuation latine*. —

Ast-felū , în ceia-ce mă privesce, — lăsându teoria accentuării vorbelorū pentru uă specială tractare — pe lângă regulile prosodice propriū dīse, amū strecuratū în note și câte-va observări relative la filologiă : ideī critice și vechī documinte despre firea limbīi latine , capabile de a da, despre dēnsa , uă mai dréptă și mai temeinică aprețuire.

Cu modulū acesta , cunoscința elevilorū va puté fi câtū mai deplină despre materia de care e vorba.

Prima parte are de obiectū prosodia , éru din metrică coprinde numai capitulele necesare

Bailly, *Manuel des Racines grecques et latines*. — E. Benoist, *Morceaux choisis de Plaute* [Paris. 1871, și trad. franc. din 1873]. — O. Ribbeck art. în *Anuar. d. Iahn*. — Mommsen, *Römischen Geschichte*. — F. Ritschl, *De Litterar. Monum.* pars II. — Gottfried Hermann, *Elementa doctrinæ metricæ*. — Brambach, *Die Neugestaltung der lateinischen Orthographie in ihrem Verhältniss zur Schule*. [Leipzig. 1868]. — Ferd. Schultz, Tractatele despre *Formarea cuvintelorū și Metrica latină; Gramatica latină*. — W. Corssen, *Kritische Beiträge* [Leipzig. 1863] și *Kritische Nachträge* [Leipzig. 1866] zur lateinischen Formenlehre, precum și *Über Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache* [Leipzig. 1868-70]. — Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie* [Leipzig. 1869]. — Schweizer-Sidler, *Elementar und Formenlehre der lateinischen Sprache für Schulen* [Halle. 1869]. — Schleicher, *Compendiū de gramatica comparativă* etc. — Vanícek, *Lateinische Schulgrammatic* [Prag. 1856]. — Teuffel, *Geschichte der Römischen Literatur* [Leipzig. 1875]. — A. S. Minotto, *Trattato della Prosodia* [Torino. 1877]. — Domenico Pezzi, *Grammatica storico-comparativa della lingua latina* [Torino. 1872], și alți erudiți moderni, ale cărorū scrieri le vomū cita în josulū fie-cărei paginī.

ântâielorū clase liceale. La fine, amū adausū, pe lângă câte-va esametre, ca esercițiū în scōlă, și cinci din elegiele lui Ovidiū, alegēndū pe cele ce dau ocasiune la mai multe esplicări mitologice și despre istoria literaturii latine, ca scolarii sē se familiarizeze, chiarū dintr'a V clasē, cu numele poeților de căpeteniă ai clasicității; ca cei-ce se vorū devota carierii literare sē fiă órecum pregătiți pentru dēnsa, érū cei ce 'și vorū alege alte ocupațiuni sē nu se afle cu totul străini d'asemenea subiecte.

Partea a doua, care va succede fără întârdiere într'ua deosebită broșiură, va coprinde metrica propriū șiă, versificarea specialē a lui Orațiū, Catulū și altorū poeți, noțiuni istorice despre arta versificării latine, și diferite considerațiuni literare și tehnice.

Uă asemenea metodă, nouă întru câtū privesce cărțile nōstre didactice, nu e cătuși de puținū uă noutate, cândū ne vomū gândi la sistemele sciințifice, adoptate de mai mulți ani în scōlele țerilorū culte, care ne întrecū în ramura învățămēntului, ca 'n multe alte privințe. Ceia-ce va păre deosebitū, ș'acēsta mī-a părutū uă neapărată trebuiță, e gruparea ideielorū și sistematisarea preceptelorū, care negreșitū că se găsescū în operile gramaticilorū și învățațilorū străini, ênsē răspândite pe ici-colé, fără urmarea ce-amū cău-

tatū se le daū în acestū tractatū despre «versificarea latină».

Ast-felū, tinerimea studiósă se va puté iniția cu folosū într'ua materiă care, pe nesimțite, o pregătesce pentru cercetări filologice ulterioare, își va înavuți memoria cu felurite idei critice și literare, se va deprinde să nu mai considere acestū studiū ca uă mare greutate, și va avé mai multă tragere-de-inimă pentru uă limbă atătū de înrudită cu a nóstră, pentru uă limbă a cărei cunóscere ne e din cele mai necesare.

Sperū în fine că, prin lucrarea de față, nu numai elevii își vorū da bine séma despre arta versificării latine, dérū că chiarū profesorii pe d'ua parte vorū profita, érū pe de alta vorū fi scutiți de ostenéla și de perderea de timpū ce causéză dictarea cursurilorū în clasé.

G. Dem. Teodorescu.

Bucuresci. Iuliū. 1878 *.

* Liniele de mai susū aū fostū scrise acum *dece luni* de zile. Ceia-ce m'a opritū d'a le tipări chiarū d'atunci, a fostū atătū lipsa de semne prosodice, și de litere cu semne, în tipografiile nóstre, câtū și imposibilitatea d'a mi-le procura din străimătate. Intârdierea dérū a fostū neapărată, precum neapărate mi-aū fostū și cheltuielile reclamate prin turnarea unorū a-nume caractere și prin tipărirea scrierii de față, în condițiunī așa de anevoiose.

CAPITOLULŪ I.

DEFINIȚIUNE ȘI DIVISIUNE.

Silabe, accentŭ și cuantitate : măsura și versulŭ.

§ I. — Limba e manifestarea cugetării, cu ajutorulŭ sunetelorŭ articulate : rațiunea omului prefăcută în voce, cugetarea devenită sunetŭ¹.

Sunetele produse de vocea umană, numai prin gură, se numescŭ *vocale*².

Cele produse prin atingerea limbii de unele părți ale organului vocalŭ se numescŭ *consune* sėu *consunante*³.

Vocalele, singure sėu combinate cu consunantele, formėză *silabele*⁴.

Una sėu mai multe silabe, întrunite, compunŭ *vorbele* sėu *cuvintele*.

Apėsarea vocii în pronunțarea silabelorŭ se numesce *accentŭ tonicŭ*,⁵ care mai dreptŭ s'arŭ putė

1. Heyse, *System* etc. edit. cit. pag. 31 și 36.

2. *Vocales*, de la verbulŭ *vocare*, din răděcina *vox*, de unde *vox*.

3. *Consōna* sėu *consōnans*, de la *con-sonare*.

4. Συλλαβή, stringere, adunare, de la συλλαμβάνω.

5. Cuvėntulŭ *accentus* se derivă de la *ad-cantum* și 'nsemnėză intonarea sėu imlădiarea vocii. *Tonus*, în grecesce τόνος [din răděcina ταν (τεν) întindere], însemnėză, ca și τάσις, întinderea deosebită

dică *accentă ritmică*¹, căci determină cadența seú ritmulă vorbirii.

Acestă accentă constă în faptulă că fiă-ce cuvântă are uă silabă pe care vocea s'apésă mai multă de câtă pe cele-l-alte, din care causă se și numesce *silabă accentuată*².

Accentulă déră e uă mai mare intensitate de voce, asupra unei silabe particulare.

De și fiă-ce silabă își are accentulă propriu, care produce rădicarea seú scoborirea vocii, totuși, în prac-

a córdeloră vocale și oră-ce alte diferite fenomene musicale. Despre accentă, gramaticulă Diomede se exprimă ast-felă : «*accentus est dictus ab accinendo, quod sit quasi quidam cuiusque syllabæ cantus* : apud Græcos quoque *προσῳδία* dicitur, quia *προσῳδεται ταῖς συλλαβαῖς*». Veđi Curtius, în *Grundzüge* etc. pag. 232-233 și Dom. Pezzi op. cit. — «*Tonulă e uă forță comunicată vocii de cel-uce vorbesce, ună elementă ideală inspirată vocii. Principiu'i originară trebuie să fiă 'n tot-dé-una valórea însemnării, importanța relativă ce aă elementele vorbirii pentru persóna care vorbesce. E uă lege firéscă ca, în cuvântare, acelu elementă, care posede uă mai mare valóre după însemnarea sea, să se deosibéscă de cele-l-alte prin mijloculă unei accentuări mai tari* Accentuarca déră, în principiulă ei, nu e fundată pe legi numai fonetice și fiziologice, cum este cuantitatea, nu e 'n linbă uă prisosință curată musicală seú ritmică și de înfrumusețare, ci e ună elementă ală cuvântării, care se întemeiează pe ună principiu intelectuală». C. W. Heyse, în *System der Sprachwissenschaft* [Berlin. 1856] §. 152. ead. edit. pag. 305-306.

1. A se vedé începutulă părții II, despre *Ritmă*, și partea finală a broșurei a II, despre *Prosodiă și Ritmică*.

2. «În limba grécă și latină, prima lege a accentuării este legea etimologică : sporirea se pune pe silaba mai însemnătoare. În vorbele simple, acea silabă e cea radicală : *γράφω, légo*. În cele compse, membrulă care determină compositiunea : *colligo, ἐπιγραμμά*». Heyse, ibidem, pagina 307.

tică, se consideră nuna aceea apăsare, care face pronunțarea unei a-nume silabe mai audită de câtă a alteia și care se chiamă *accentul alu vorbei*. Amândouă se mai numesc și *accente vocale*.

Afară de accentul tonic alu vorbei, mai e și *accentul frasei seú alu cuvântării*¹, oratoriul seú patetic², care exprimă și imboldesce simțimintele, arătă seú impune convingerea, și se chiamă *accentul alu sufletului*.

§ 2. — Silabele, din care se compun cuvintele latine, sunt considerate seú ca lungi, seú ca scurte, seú ca fiind comune, adică 'n același timp și lungi și scurte.

Cele lungi (*longæ*) se pronunță apăsatu și se însemneză cu —; cele scurte (*brevcs*) mai ușioru, mai răpede, și se însemneză cu —; cele comune (*syllabæ ancipites* seú *ad libitum*) cu =.

Acéstă însușire a silabelor se numesce *cuantitate*³ (*syllabarum quantitas*), și se determină de

1. Se dice că oratorul Cain Grachu, atunc cându vorbia în publicu, punea p'unu flautistă seú dea, cu instrumentul numit *τοναρίον*, înțonarea în care vrea să pronunțe diferitele părți ale discursului. Formându tontul cuvântării, acestu accentu *retoricu seú gramaticealū* are, dice H. yse, unu caracteru de substantivitate.

2. Το πάθος, pasiune, *animi affectus*.

3 «Cuantitatea e unu elementu mai simțibilu și mai materialu de câtu accentul» Heyse, eod. loco, pag 310. — A se vedé partea finală a broșurei a II.

gramaticii fiă după natura lorū, fiă prin pozițiunea ce ocupă : *natura seu positione longæ aut breves*.

Durata séu timpulū întrebuintatū pentru pronunțarea unei silabe scurte se numesce *mora* ($\chi\rho\nu\nu\omicron\varsigma$ $\pi\rho\acute{\omega}\tau\omicron\varsigma$).

Uă lungă valoréză câtū douē scurte : — = — —. Se 'nțelege de sine că vocalele jócă rolulū de frunte în determinarea cuantității silabelorū¹. Cu tóte astea, după gramaticii latinī Pompeiu² și Priscianū³, orī-ce sunetū consunanticū simplu se consideră ca avēndū dreptū cuantitate propriă uă jumētate de *moră* [$\frac{1}{2}$ —]. Prin urmare, orī-ce consună îndouită valora și valoréză câtū uă *moră* întregă, adică câtū uă silabă scurtă⁴.

1. «Cuantitatea, fiindū uă prelungire a duratei vocii, aparține mai alesū vocalelorū.» Heyse, *ibid.* pag. 303.

2. Gramaticū puținū cunoscutū, de pe la sfirșitulū secolului alū IV după Christū, Pompeiū compilă unū *Comentarium artis Docti*, în 31 de secțiuni, intercalāndū fragmente interesante din vechii scriitorī și diferite noțiuni despre limba latină. [Prima edițiune a scrierilorū lui Pompeiū a apărutū la Lipsca, în 1820, de Fr. Lindemann].

3. Priscianū, născutū la Roma și crescutū la Cesarea, fu profesorū de gramatică în Noua-Romă [Constantinopole], sub împēratulū Iustinianū. Elū lăsă 18 cărți de *Comentarii asupra Gramaticēi*, cea mai întinsă scriere din anticitate despre principiile limbei. In cele 16 d'ântăiū, tractēzi despre părți'e cuvēntării; în cele 2 din urmă, despre sintasă. Pe lângă acestea, compuse și alte mici tractate și făcu diferite traducțiuni din grecesce. Edițiunile'ī de căpeteniă suntū a lui J. Lindemann [Leipzig. 1818, în 8°] și a lui A. Krehl [Leipzig. 1819—1820. 2 vol. în 8°].

4. A se vedē citațiunile din Pompeiū și Priscianū, date de Corsen în op. cit. vol. II, pag. 516 și 614. «*Quæ positione fit longa*

§ 3. — Combinarea de două, de trei sėu de mai multe silabe lungi ori scurte formėzǎ unǔ *piciorǔ* (*pes*, πός) sėu unǔ *metru* (*modus, mensura, μέτρον*) : unitate de mėsurǎ a versului.

Suntǔ dėrǔ mai multe feluri de piciore, dupǎ felulǔ și numėrulǔ silabelorǔ lungi sėu scurte, din care se compunǔ.

§ 4. — Combinarea, dupǎ reguli determinate, de două sėu mai multe piciore formėzǎ versulǔ, *versus*¹.

Suntǔ prin urmare mai multe feluri de versuri, dupǎ numėrulǔ și felulǔ piciorelorǔ ce le compunǔ.

In resumatǔ dėrǔ, se pōte đice cǎ, precum cuantitatea e mėsura silabelorǔ, totǔ asemenea și silabele suntǔ mėsura piciorului prosodicǔ, őrǔ piciorele mėsura versului².

§ 5. — Partea care se ocupǎ cu studiarea regu-

duo habet tempora. Quo modo? Unum habet a vocali et unum habet a duabus consonantibus, quia duæ consonantes dimidium et dimidium habent tempus et faciunt longam syllabam præcedentem. Pompeiu. p. 112 ap. Corssen, ibidem, Prisciani lib II. 13.

1. *Versus* la începutǔ însemna lineǎ, rōndǔ, de la *vertere* [a întōrce] ǎci, dupǎ ce se umple rōndulǔ cerutǔ de mėsurile prosodice, fǎr'a fi dusǔ pēnė în capėtǔ scrierea se întōrce [*vertit*] ca se începǎ altulǔ, pe cāndǔ prosa [*prorsus*] e uǎ scriere ce se întinde în tōtǎ lungimea șirului, pe întrėga lǎțime a paginei sėu a tablei.

2 «La quantité est la mesure des syllabes, les syllabes sont la mesure du pied, et les pieds la mesure du vers». L. Quicherat *Prosodie latine* [Paris. 1873] după Le Chevalier.

lilorū ce ne facū sē pronunțămū corectū, după accentulū propriū alū vorbelorū, se numesce *accentuare* sēu *intonare*; aceia, care 'și propune sē ne arēte cuantitatea firēscă sēu convenționalē a silabelorū din care se compunū cuvintele, se numesce *prosodiă*, *προσῳδία*¹; cea care studiēză mēsură, compozițiunea, felulū și legătura versurilorū se numesce *metrică*, *μετρική*².

1. De la *πρός* și *ᾠδή*, corēspundē idū latinesculū *ad-cantum* [accentus]. A se vedē notele precedente și *Partea II : Metrică* [broșura a doua din acestū tractatū]

2 Gramatica orī-cărei limbī se împarte în trei părți : *fonologia* sēu studiulū sunetelorū vocalice și consunantice; *morfologia* sēu teoria formelorū cuvēntării, și *sintasa* sēu teoria construcțiunilorū, aședarea cuvintelorū în frase și înlănțuirea fraselorū pentru esprimerea ideielorū. Urmēză dērū că accentuarea, prosodia și metrică aparținū primei părți, fonologiei. Ele ēnsē formēză uă ramură deosebită și șpecialē, care reclamă unū a-nume studiū.

PARTEA I : PROSODIA.

CAPITOLULŪ II.

SILABELE LUNGĪ DIN NATURĂ.

§ 6. — Suntū lungī din natură silabele următore :

1] Diftongiī *āū*¹, *ā* séū *ae*², *eū*³, *ēi*⁴, *ē* séū *oe*⁵, și *ūi*, ca în *āūrum*, *cāna*, *ferēus*, *cēū*,

1. Acestū diftongū corēspunde luī *av*, în care *v* s'a vocalisatū, ca în *lautus* [contrasū *lotus*] din *lavo*, *cautus* din *caveo*, *naufragium* din *navis* și *frango*.

2. Diftongulū *ae* [ae] se 'ntālnește destulū de desū în cuvinte latine. Elū se derivă din *ai*, precum dovedescū formele vechiei limbī latine : *Romai*, *aire*, *aide*, în locū de *Romae*, *ære*, *æde* etc. Cuvēntulū *cælum* [cælum] provine din *cavilum* prin sincoparea luī *v* : *cailum*, *caelum*, *cælum*, din rădēcina *cav-*, de unde *cav-us*, *cav-are*. În sanscrita, *cavantara* [norū], de unde în grecesce *πενταυρός*, centaurū. E. Egger, în cursulū seū de elocință grēcă la Sorbonna [Paris. 1876].

3. În particulele *seu*, *neu*, *ceu*, diftongulū *eu* provine din *ev*, prin vocalisarea luī *v* ca și la *au*. Ast-felū *neu* provine din *nev[e]*; *seu* din *sev[e]* în locū de *sive*; *ceu* din *cev[e]*. În *neuter* și alte cuvinte asemenea, provine din alăturarea negațiunii *ne* pe lângă *uter*, *utiquam* etc.

4. Vechiulū *ei* s'a contrasū într'ună singură vocalē, ca în *itur* [din *e-o*], *līber* [din *leiber*], *īdus* [din *eidus*]. A se vedē St. G. Vârgolicī, *Gram. limbēi latine*. Partea I. Etimologia [Iași. 1875].

5. Diftongulū *oe* [œ] s'a derivatū din *oi*, precum dovedescū formele arhaice ale limbēi latine. ca *oinus* [apoī *oenus*] de unde *unus*; *noinum* [de unde *noinum*, și, prin sincopă și aferesare, *no[e]num*, *non*,

hēi, dēinde, Pāenus, hūi, linguāe etc. Diftongulū *æ* (*ae*) devine ênsē scurtū în prepozițiunea *præ*, cândū această prepozițiune se combină cu uă vorbă care începe cu vocală : *præacutus, præire, præeunt, præopto, præustus* :

Quos ubi viderunt præacutæ cuspidis hastas ¹.

Stipitibus duris agitur sudibusve præustis ².

II] Vocalele rezultate din contractiunea a două séu mai multorū litere ³, ca *nīl* (din *nihil*, de la *nē hīlum*), *būbus* și *bōbus* (din *bōvibus*), *cōgo* (din *cōago*), *mālo* (din *māgīs-vōlo, mă[g]ēvōlo, māvōlo*), *tibīcen* (din *tibīicen*, de la *tibia* și *cāno*⁴), *jūnior* (din *jūvénior*), *nūper* (pentru *nouper* de la *novum per*), *prūdens* (din

ceia-ce esplică cuantitatea lungă a acesteï particule]. Ast-felū *pēna* [*πενή*] de la *punio*, *cūra* [din *coira, cēra*], *cāpio* [*coipio*], *cētus* [*coitus*].

1. Ovidii *Metamorph.* lib. VII, vers 235.

2. *Vergil. Æneidos* liber VII vers 524. — Mai rarū e ênsē exemplū luī Stațiū «*Præmia, quum vacuus domino præiret Arion*». [*Thebaida*, lib. VI, vers 519]. — În vorb-ile grece, diftongulū *æ* rămâne tot-dé-una lungū, chiarū și 'nainte a unei vocale : *Mwānder, Mwōnia, Mwōnides, Phwēx* etc. : «*Mwōnides nullas ipse reliquit opes*». [Ovid. *Trist.* lib. IV, eleg. X, v. 22]. «*Da mihi Mwōniden et tot circumspice casus*». [Ovid. *Trist.* lib. I, eleg. I, v. 47].

3. *Contractiune* propriū disă se chiamă contopirea a două vocale identice séu similare din ace așī cuvântū, ca în *dēro* [din *deero*], *dēst* [din *deest*], *nēmo* [din *nehemo*], *vēmens* [din *vehemens*], *consilī* [pentru *consiliū*], *Vergilī* [pentru *Vergilii*], *perīt* [pentru *periūt*], *cōpia* [din *coopia*].

4. Prin urmare *flautistū* [cântătorū cu flautulū]. Din contra, penultima e scurtă la *tūbīcen* [de la *tūbă* și *cāno*], *trāmbițașū*.

prov[i]dens). *nūntius* (pentru *nountius*, de la *nouentius*), *nūndinum* (pentru *noundinum*, de la *novendinum*), *nōnus* (din *nōvenus*), *bīgæ* (din *bījūgæ*), *quercūs* (din *quercuis*), *dīs* (din *dīs*), *mī* (din *mīhī*), *sāmo* (din *sūbēmo*), *nēmo* (din *nē hōmo*¹), *ēs* (din *ēdis*), *gratīs* (din *gratīs*), *prōles* (din *prōoles*), *cōps* (din *cōops*), *cōmo* (din *cōimo*), *ūnus* (din *ōinus*), *lūmen* (din *lucmen*), *tēmo* (din *tecmo*), *consuētudo* (din *consuetitudo*), *tēla* (din *texla*), *āla* (din *axula*, *axla*), etc.

III] Silabele lungi din natură, ca *māter*, *frāter*, *arātor* etc.

CAPITOLUL III.

SILABELE LUNGİ PRIN POZIȚIUNE.

§ 7. — Cândă, după uă vocală, urmază două seú trei consune, orī *j*, *x* seú *z* — care, fiindă îndouite, se consideră ca două consune [*j*=*ii*, *x*=*cs* seú *gs*, *z*=*ds*²] — atuncī silaba în care se află acea vocală, chiară dec'arū fi scurtă din fire, devine lungă prin pozițiune: *positione longa*³. Acésta se întemplă în trei casuri :

1. A se vedé pagina 26 de mai josă, nota 2 de la §. 12.

2. Semnul *Z* nu figura 'n primulū alfabetū latinū. Numai către ultimī timpī ai republicei romane fu adoptatū de la Grecī, împreună cu *Y*, pusū la sfîrșitulū alfabetului și întrebuintatū în cuvintele străine. Acéstă literă nu figură în vechiele monuminte de câtă numai pe monetele cetății Cosa. În locu'i se scria cu *s*. A se vedé *Henr. Schweizer-Sidler*, not. § 2 op. cit.

3. «Consunele, cândă precedū vocala, nu 'i daū nicī uă sporire simțibilă de durată: *ba* nu e mai lungū de câtă *a*. Déca, din contra,

α]. Cândū silaba se termină prin două séu trei consune, ca în *ēst*¹, *fērt*, *mēns*, *ārs*, *nōx*, *pāx*, *stīrps*², etc.

β]. Cândū uă silabă séu uă vorbă se termină printr' uă consună, érū silaba séu vorba următoare începe asemenea cu consună, ca în *ān-te*, *il-le*, *īg-nis*, *īn felix*, *cōn-fecit*, *āb-rūm-po*, *pēr tērram*, *īn mare* etc.

γ]. Cândū, după uă silabă cu vocală scurtă, urmază, în intrulū aceleiași vorbe, una care începe cu două consune, ca în *rē-spi-ro* *nē-sci-o*, *rē-stat*, *mā-jor*, *gā-za* etc.

Intemeiându-se pe mărturiile vechilorū gramaticī, că consunantele aū și dēnsele uă cuantitate de uă jumătate de *moră*³, Corssen esplică lungimea prin po-

consuna vine după vocală, spre esemplu *ab*, atunci vocala ié negreșitū uă sporire de durată. Cândū dérū două séu mai multe consune se găsescū împreună după uă vocală scurtă, se nasce în pronunțare uă paușă simțibilă, fiă acele consune identice séu deosebite. P'acestū faptū se întemeiéză legea așia numitei *positio* séu *pausa*, adică a lungirii silabelorū cu vocală scurtă prin efectulū mai multorū consunante succesive. Acéstă lege e cu atâtū mai strictū observată, cu câtū mai adâncū e simțimēntulū armoniei fonetice cuantitative, de unde urmază că e mai cu deosebire observată în limba grécă și mai puținū strictă în vechia prosodiă latină, spre esemplu în Plautū și în Terențiu, apoi nič de cum în limbile în care raporturile organice fonetice suntū disruse de prevalarea accentulū. În puterea acesteī legī, nu dóră că se lungesce vocala scurtă, care precede, ci nu uă silaba dobândește uă mai mare durată. E faptū constantū că consunele geminate [îndouite] facū paușă, adică lungescū silaba». Heyse, *System der Sprachwissenschaft*, loc. cit. p. 304.

1. Să nu se confunde *ēst* [este, de la *sum*] cu *ēst* [mănâncă, de la *edo*] în locū de *edit*.

2. Se esceptéză *ensē*, ca scurtū, *sōns*.

3. A se vedé mai sus § 2, pagina 16 și nota — *ibidem*.

sițiune ca provenită din cuantitatea proprieă a celorū douē consune consecutive, adausă la cuantitatea vocalei scurte care precede. Vocala valorândū uă moră și cele douē consune uă altă moră, se produce uă cuantitatē lungă¹ : $\sim + \frac{1}{2} \sim + \frac{1}{2} \sim = -$.

§ S. — Déca ênsē, între cele douē consune, se află uă mută (*b, c, d, f, g, p, t, v* etc.) urmată de una din licidele *l* sēu *r*², atunci, fiindū că avemū *muta cum liquida*, posițiunea e slabă — *positio debilis* — și de aceia silaba precedinte este *anceps*, adică sēu lungă sēu scurtă, *ad libitum*, ca în vorbele *te-nē-bræ*, *ă-gri-rē-cre-o*, *vo-lū-cris*, *rē-clī-no*, *sū-pra*, *lă-brum*, *ce-rē-brum*, *pă-tris*, *me-di-ō-cris*, *lu-gū-bris* etc.³ :

1. A se vedē Corssen, op. cit. vol. II, pagina 614 și pagina 16 de mai sus. Asemenea Benloew în *De l'Accentuation dans les langues indo-européenes, tant anciennes que modernes*. [Pais. 1847. § 77, pag. 206]. — Gramaticulū Pompeiū [edit. Keil, p. 112], citatū de Corssen, se exprimē ast-felū : « Quæ positione fit longa, duo habet tempora. Quomodo? Unum habet a vocali et unum habet a duabus consonantibus..., quia duæ consonantes dimidium et dimidium habent tempus et faciunt longam syllabam præcedentem ». Corssen, vol. II, pag. 614.

2. Același lucru se întēplă și cu *s* inițialū, înainte d'uă consună mută, érū în vorbele grece cândū, în locū de *l* și *r*, se află unū *m* sēu *n*, ca în *Tēcnessa*.

3. «Uă vocalē scurtă, înainte d'uă mută și urmată d'uă licidă, nu se lungesce numaī de câtū prin posițiune; asemenea, înainte de *s*, după care vine vocala finalē a cuvēntulū precedinte, pōte sē rămână scurtă, fiindū că sunetele tremurătōre *l* și *r* s'arētă, în tōtă viēța idiomei latine, ca cele mai nestatornice dintre tōte, érū *s* inițialū. înainte d'uă mută, erea unū sunetū nesicurū, care adesea orī s'a perdutū în vechia limbă latină ». Dom. Pezzi, în *Grammatica storico-*

Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad auras ¹.

Et primo similis volūcri, mox vera volūcris ².

Înainte a acestorū silabe, vocala scurtă, care termină uă vorbă precedentă, în genere nu se lungesce : Cylleniă proles, vulnerē clauda, vias incendiă claudunt etc. :

Horridă squamosi volventia membră draconis ³.

Quem mală stultitia et quemcumque inscitia veri .

În prosă, silaba cu pozițiune slabă se pronunță ca scurtă : tēnēbræ, întēgri. Cu tôte astea, se găses-Ń și vorbe în care e tot-dé-una lungă prosodicesce : āgricola, ābluo, sūblatum, quamōbrem etc.

§ 9. — Consuna *j* face pozițiune nu numai între

comparativa della lingua latina [ed. cit. 1872. Torino, pag. 101-102]. — «Pe această incomensurabilă scurtare a duratei sunetelorū *r, l, s* și altorū consune, se întemeiază faptulū că dēnesele, unindu-se cu alte consune și vocale scurte, nu potū sē deplinescă durata unui sunetū de douē timpuri, și nici nu potū produce lungime prin pozițiune». Corssen, vol. II, p. 615. — «In genere, dintre douē consune, uă mută cu uă licidă nu facū lungime prin pozițiune, pentru că licida, ca semivocală, aderă 'n parte de muta precedentă, fără intermediulū vre-unei aspirațiunii, și, pe lângă această, e omogenă cu vocala ce urmăză ast-felū în câtū, în pronunțarea licidei și a vocalei, organulū vocii rămâne uniformū în acțiune». Heyse, *System der Sprachwissenschaft*, edit. cit. p. 301. A se vedē și obiecțiunile lui Baudry în *Grammaire comparée des langues classiques* [Paris. 1866, part. I].

1. Vergilii *Æneid.* liber. II, vers. 663.

2. Ovidii *Metamorph.* liber XIII, vers. 607.

3. Vergilii *Culex*, vers 193.

4. Horatii *Satir.* lib. II, sat. 3, V. 43.

două vocale, ca în *cū-jus* (din *quojus*), *mā-jor* (din *magior* séu *magjor*), *ā-jo* (din *agio* séu *agjo*), *Pom-pē-jus* etc., dérū și cândū înlocuiesce vocala *i*, ca în *ābjes* în locū de *ābies*, *flūvjorum* în locū de *flūviorum*. Se esceptéază ênsé compusele lui *jugum* : *bijūgis* (séu *bijūgus*), *trijūgis* (séu *trijūgus*), *quadrījūgis* (séu *quadrījūgus*), în care *j* e simplă consună.

J mai face pozițiune și cândū silaba séu vorba precedinte se termină în consună : *āb Jove*, *silicēm jaculatus*. Poeții scriū ênsé *sūbjicit* și *sūbicit*, *rējicit* și *rēicit* etc.

J inițialū nu lungesce vocala scurtă care'i precede :

Antē Jovem nulli subigebant arva coloni 1.

§ 10. — *Qu* se consideră ca uă singură literă : *ēquūs* (= *ēcūs*), *āqua* (= *āca* și *āpa*), *sēquor* (= *sēcor*) etc. ².

1. Vergilii *Georgie*. liber 1 vers 125.

2. In cele mai vechi monuminte latine, *q* și *c* alternéază și se confundă una cu alta. Ast-felū se scriia *Mirqurios* și *Mircurios*, *pequnia* și *pecunia*, *pequlatu* și *peculatus*, *mequm* și *mecum*, *qura* și *cura*, *qur* și *cur*, *quiūs* și *cuiūs*, *sequtus* și *secutus*, *quom* [quum] și *cum*, etc. In manuscriptele vechi din Plautū, Vergiliū și Gaiū, se găsește *cv* în locū de *quv* [quu] și *qvo* [quo] în *exsecuntur*, *colocuntur*, *anticum*, *ecus*, *relincunt*, în locū de *exsequuntur*, *colloquuntur*, *antiquum*, *equus*, *relinquunt*. S'adaugē că Umbrii și Oscii represintaū pe latinulū *qv* prin *kv*. Așia, latinulū *quaistor*, vechiū *quaistor*, umbriicū *krēstur*, osciicū *kvaistor* etc. Gramaticulū Mariu Victorin învêță că trebuie sē se scrie *locutus*, *secutus*, în locū de *loquutus*, *sequutus*. Asemonea, în vechia limbă latină, se găsește

§ 11. — *V* se iea une ori dreptu *u* : *silvæ* în locu de *silvæ*, *dissolvuntur* în locu de *dissolvantur*¹.

§ 12. — *H* nu se consideră ca consună, ci numai ca simplă aspirațiune : *Xenophon*, *inhumanus*, *adhuc*, *in hostes*, *serpit humi*, *stomachus* etc.².

§ 13. — În generalu se evită ca, după uă silabă scurtă, să se pună în versuri uă vorbă care se începă cu două consune, dintre care a doua se nu fiă *l* séu *r* (ca *st*, *sc*, *squ*, *sp*) séu uă consună îndovită (*x*, *j*, *z*). Cu tóte astea, se gădescu la poeți și picioré ca : *occultā spolia*, *sæpē stylum veritas* (Orațiū), *telā scandite* etc.

§ 14. — Pentru ca să înlătore lungimea prin pozițiune, vechii poeți, anteriori epocéi lui Augustu, omi-

quoi, *quouis*, *quor* în locu de *cui*, *cuius*, *cur*. Schleicher, în *Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. etc. [Weimar. 1861-62] și Dom. Pezzi, în *Gram. storico-comparativa della lingua latina*. [Torino. 1872] pag. 50.

1. A se vedé mai la vale titlul d *Dicresē* etc. E de observatū că adesea *v* inițialū provine din grupulū *gv*, ca în *vivere* din *gvigvere*, *vörare* din *gvörare* etc. H. Schweizer-Sidler op. cit. p. 10.

2. Semnulū *h* a fostu tot-dé-una nesicuru pentru gramaticii latinii, și chiaru pentru Quintilianu. După densusulū, confusiunea fu și mai mare, pentru gramaticii posteriori, ast-felū în câtu, la finele secolulu *iv* după Christu, *h* erea cându admisu, cându omisū : căci se scriia *harundo* și *arundo*, *harena* și *arena*, *hedera* și *edera*, *herus* și *erus* [cfr. *ἡρῦν* și *ἑρῖς*], *heres* și *eres*, etc. Ceva mai multu : între două vocale, nicī că se audia, căci din *nē hēmo* [*hēmo* fiindu uă formă

teaŭ pe s finalŭ, mai cu sémă din terminările scurte
us si is :

Ille vir , haud magna cum re , sed plenŭ' fidei ¹.

Tum lateral' dolor , certissimŭ' nuntiŭ' mortis ².

Nam si de nihilo fierent , ex omnibŭ' rebus ³.

Torvŭ' Draco serpit subter superaque revolvens ⁴.

Magnŭ' Leo et claro conlucens lumina Cancer ⁵.

CAPITOLULU IV.

SILABELE SCURTE DIN NATURA.

§ 15. — Este scurtă ori-ce silabă care, terminându-se cu uă vocală, e urmată, în întrulă aceleiași vorbe, d' uă silabă începătoare totŭ cu vocală : *vocalis ante vocalem brevis*, ca în *dĕus*, *filĭus*, *pĭus*, *vĕho*, *trăho*, *lŭo*, *corrŭo*, etc.

La acĕstă regulă, avemŭ escepțiunile următoare :

§ 16. — **A** e lungŭ la genetivulŭ arcaisticŭ în *aĭ*, în locŭ de *æ*, ca *aquăi* (în locŭ de *áquæ*), *aurăi*

archaică în locŭ de *hŏmo*] se făcu *ne emo* și apoi *nĕmo*; din *præhĕda*, *præda*, pe când asemenea și *mihĭ* se pronunța ca *mĭ*. Acĕsta trebuie sĕ ne serve ca normă pentru ortografia limbei române.

1. A se vedé *Ciceronis Cat. maj. sive De senect. dialog. cap. I, § 1.*

2. *Lucilii fragmenta cit. în prosod. passim.*

3. *Lucretii De rerum natura.* — Despre *Lucrețiu*, a se vedé notele versurilorŭ elegiaçe de la finele cărții.

4. *Ciceronis Arateorum fragmenta priora v. 47.*

5. *Id. ibid. v. 509, edit. Orelli [Turici. 1862] p. 1017 și 1029.*

(în locū de *auræ*), *operāi* (în locū de *operæ*), *materiāi* (în locū de *matéricæ*)¹ etc.

Pondus uti saxis, calor ignibū', liquor aquāi.

Quod nullo facerent pacto, nisi materiāi.

Plusculum habent in se rationis plusque operāi.

Et quasi cursores vitāi lampada tradunt ².

§. 17. — **F**, la genetivulū și dativulū sîngularū alū declinării a V^a, este lungū, cândū se află nu numai urmatū, dērū și precesū de vocala *i*, spre exemplu în formele *diēi*, *speciēi*, etc.

Non radii solis neque lucida tela diēi³

Nunc adeo melior, quoniam pars acta diēi⁴.

Prin urmare, este scurtū *e* în formele *fidēi*, *plebēi*, *rēi*, *spēi*, de și în poezii ceī vechi se gădescū lungi *fidēi* și *rēi*.

1. Terminarea genetivulū singularū alū declinării I în *ai*, în locū de *æ*, provine din dialectul umbricū și oscicū, în care se dicea, la dativū singularū, *aasāi* în locū de *aræ*, *deivāi* în locū de *divæ*, érū la vechiulū genetivū locativū asemenea *ai* în locū de *æ*: *viāi* pentru *viæ*, *mesāi* pentru *mediæ* etc. Mommsen, *Die Untercritischen Dialecte*. [Leipzig. 1850 pag. 227—228]. Diftongulū *ai* fu întrebunțatū, în scrierea latină, din timpii ceī mai vechi pēnē în ultima epocă a imperiulū, cu tōte că, în documintele anteriōre anulū 186 înainte de Cristū, și 'n cele juridice, posteriōre epocēi Grachilorū și resbelulū cimbricū, prevalēză *ae*. În urmă, *ai* rămase ca unū semnū alū diftongulū archaicū, întrebunțatū spre a se deosebi genetivulū singularū de nominativulū pluralū.

2. Tōte aceste versurī suntū din Lucrețiu.

3. Asemenea din Lucrețiu, *De rerum natura*.

4. Din Vergiliu.

Maî este lungă *e* și 'n interjecțiunea *ēheu* :

Ēheu! quid volui misero mihi ?¹.

§ 18. — **A** și **E** înainte de *j* (= *ii*) suntă lungi, la vorbele terminate în *ajus* séu *aius* și *ejus* séu *eius*, la vocativulă singulară : *Cāj* și *Cāi* (Caius), *Lāi* (Laius), *Pompēi* (Pompeius).

§ 19. — **I** e lungă la genetivele în *ius*, ca în *unīus*, *totius*, *nullius*, *ipsius*, etc. Poeții 'lă scurtéză alesea, maî cu sémă în *alterius*, ênsă nicî-uă-dată în *alius*, unde *i* provine din contractiune (în locū de *alius*). În *solius*, cuantitatea lui *i* e nesicură², éru în numele propriu *Diana* este anceps :

Suave mari magno, turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem³.
Navibus [infandum] amissis unius ob iram,
Unius ob noxam et furias Aiakis Oilei⁴.

1. Asemenea din Vergiliu.

2. *Solus* [grecesce ὅλος] se află în strînsă afinitate de însemnare cu *salvus*, precum se constată din aceste două pasagie ale gramaticulă Festu : «*Sollum* osce *totum* et *solidum* significat», «*Sollom* osce dicitur id quod nos *totum* vocamus», precum și din versulă lui Luciliu «*Vasa quoque omnino redimit non solla dupundi*». Aci «*vasa solla*» ară însemna «*vasa integra*», «*vasa salva*». A se vedé Corssen, în *Kritische Beiträge zur lateinischen Formenlehre* [Leipzig. 1863], pag. 312—318.

3. Din Lucretii *De rerum natura*.

4. Din versurile lui Vergiliu. — Quintiliană [lib. I, 5, 27], vorbindă despre acestă versă, se exprimă ast-felă : «*Seu [quum syllaba] longa corripitur, ut «Unius ob noxam et furias»*. Extra carmen non deprehendas, sed nec in carmine vitia ducenda sunt».

In verbulă *fiō*, *i* e tot-dé-una lungă, afară numai cându ȳ urméză *r* : *fiat, fiēnt, dērū fierem, fieri*¹ :

Omnia iam fiēnt fieri quæ posse negabam².

In adiectivulă *dīus*, *a, um*, vocala *i* este tot-dé-una lungă. In *Marīa* (nume propriū) e comună.

§ 20. — **O** e lungă în genetivulă *hērōis* [*hēros*], și comună în *ōhe* :

Magnanimi herōes nati melioribus annis³.

Ō he ! iam satis est, ōhe ! libelle⁴.

§ 21. — *Vorbele grece* păstréză mai tot-dé-una cuantitatea, precum și accentulă⁵ din limba grecéscă, ca *āēr* (ἀήρ), *ēos* (ἠώς), *Mēdēa* (Μήδεια), *Lycāon* (Λυκάων), *Ænēas* (Αἰνείας), *Mēnēlāus* (Μενέλαος), *Amphīōn* (Ἀμφίων), etc. :

Impia desertum fugiens Medēa parentem⁶.

1. *Fīērī* nu e uă formă pasivă, ci uă provenință din forma mai vechiă activă *fieri*, *fieri*. Numai înainte de *ē* primitivă [*fiērem, fieri*] *i* s'a scurtatū încetulū cu 'ncetulū. Formele pasive *fītur, fiēbantur* suntū arhaice.

2. Ovidii *Trist.* lib. I, eleg. VIII, vers 7.

3. Din versurile lui Vergiliū, *Encida*.

4. Din *Epigramele* lui Marțialū.

5. «Verba græca græcis accentibus efferimus, si iisdem litteris pronuntiaverimus». Gramaticulă Diomedē [pag. 428]. «Græca suis accentibus pronuntianda». Gramaticulă Sergiu [pag. 1836 ap. Quich. p. 355, nota 8]. «In peregrinis verbis et barbaris nominibus, nulli sunt certi accentus, ideoque in potestate uniuscuiusque consistunt». Priscianū [pag. 1287].

6. Din versurile lui Ovidiu.

§ 22. — In regulă generală, tóte cuvintele acelea, în care *e* și *i* provinū dintr'unū η séu ε grece, aū pe acelu *e* și *i* lungi, ca în *Brīsēis* [Βρισηῖς], *Gălătēa* [Γαλάτεια], *Ōrēas* [Ὀρειάς], *Dārīus* [Δάρειος], *Alexandrēa* séu *Alexandriā* [Ἀλεξάνδρεια], *Iphīgēnīa* [Ἰφιγένεια], *Thālīa* [Θάλεια], *Ārius* [Ἄρειος], *spondēus* [σπονδεῖος], *Hēro* [Ἡρώ], *hēros* [Ἡρωος], etc. Asemenea și patronimicele în -ειδης, ca *Atrīdēs*. [Ἀτρείδης]. Suntū ênsē scurte *Thebais*, *Enomāus* și cele care în grecesce aū pe ε, ι séu -ιδης, ca *idēa* [ιδέα], *philosophīa* [φιλοσοφία], *Æacīdes* [Αιακίδης]. Ca excepțiune figuréză *platēa* (πλατεία) și *chorēa* (χορεία).

CAPITOLULŪ V.

CUANTITATEA SILABELORŪ RADICALE.

§ 23. -- Cuantitatea silabelorū primitive séu radicale e greū de stabilitū prin reguli, mai cu sémă în cuvintele polisilabe. Aci esperiința și esemplele poetilorū romanī ne potū singure conduce.

Ast-felū, vorbe ca *māter*, *dōno*, *dūco*, *scribo*, *prāvus*, *māno*, *mīror*, *dīco*, *nūbes* etc. aū silaba rădēciniī lungă, precum *ānimus*, *cōlo*, *dōmus*, *nūmerus*, *ōculus*, *āvus*, *māneo*, *cādo*, *sōror*, *mīnor*, *sōno* etc. o aū scuriā séu din natură, séu prin usū, séu din autoritatea poetilorū (*poetarum auctoritate*).

Totuși, putemū specifica că *u* inițialū forméză în vorbe mai tot-dé-una uă silabă lungă, afară de câte-

va cuvinte ca *ūt* și *ūti*, *ūter* (genetivū *utris*), *ūter-ūtra-ūtrum* (și compusele lui, ca *ūterque*), *ūterus*, *ūlulo*, *ūlula*, *ūpupa*, *ūtinam*, *Ūtica* și *Ūlubræ* (nume proprii).

CAPITOLULŪ VI.

CUVINTELE MONOSILABE.

§ 24. — In generalū, tóte monosilabele terminate în vocalē suntū lungī : *ā*, *ē*, *dē*, *mē*, *tē*, *sē*, *quā* (adverbū), *nē* (ut non), *dō*, *nō*, *stō*, *prō*, *prōh*, *quō* etc. ¹

Se esceptéză ca scurte tóte encliticele : *quē* (*diesque*, *noctesque*), *vē* (*Plautusve*, *Vergiliusve*), *ptē* ² (*mepte*, *mihipte*, *vopte* [*vospte*] forme vechī, și *suapte*, *meapte*), *psē* (*sepse*, *eumpse*, *reapse* [*re eapse*]), *cē* (*hicē*, *hocē*), *nē* (interogativū, ca *credisnē*, *videsnē*), *tē* (*tutē*) și *quā*, în locū de *aliqua*, la nominativulū femininū singularū, la nominativulū și acusativilū neutru pluralū.

Se mai observă apoi că, precum *præ* devine scurtū în compozițiune cu vorbe care începū cu vocalē, asemenea se întēmplă și cu *de*, *pro*, *se* : *dēhinc*, *dēambulo*, *dēhortor*, *dēorsum*, *prōinde*, *sēorsum*, *dēosculatur*, *dēuras*, *dēhiscit*, *prōhibuit*.

§ 25. — Prepozițiunile și particulele terminate în

¹ A se vedé capitolulū despre *Cuantitatea silabelorū finale*.

² Provenitū din *pote* [mai cu sémă, întocmai, chiarū].

consună suntū scurte : *ăb, ăd, ăn, ăt, ăt, ın, ıb, pēr, sīb, sēd, ıt, vėl*¹.

§ 26. — Suntū lungi tóte substantivele și pronumele sincopate și apocopate², ca *vēr* (în locū de *vēsēr*), *cōs* (în locū de *cots*), *hōc* (în locū de *hodce*), *pēs* (în locū de *peds*), *bōs* (în locū de *bovs*), *mī* (în locū de *mihī*, dativū, sēū *mī*, vocativū, de la *mius*), etc.³

§ 27. — Dintre nume și particule, suntū :

I]. *Lungi* cele următóre : *lār, pār* (*pār-s*, genetivū *pāris*), *fār, sāl, mēl* (în locū de *mell*), *fēl* (în locū de *fell*), *cūr* (din *cui-re*), *lāc, ōs* (genetivū *ōris*), *vās* (*vā-sis*), *ēn, splēn, hūc, nōn* (*ne-unum*, provenitū din *ne-oinum*), *sīc, sīn* (*sī-ne*), *quīn* (*quī-ne*), *crās, līs, Dīs, glīs, sūs*, (genetivū *sūīs*), *jūs, plūs* (în locū de *plurs*⁴) ; formele *ēs* (de la *edo*), *īs* (*eo*), *vīs, sīs, fīs, quīs, dīc, dūc*; desinințele pronominale *ăc, ıc, ȳc, ūc* : *hăc, hīc* (adverbū), *hōc, hūc, illīc, illūc* etc. Se esceptéză ca scurtă monosilaba *nēc*, érū nominativele *hīc* și *hōc*

1. A se vedé maī la vale despre *Composițiune*, §. 39 și următórele.

2. Cândū ıă vorbă perde una sēū maī multe litere de la începutū, se ȳce *aferesată*, de la miȳlocū *sincopată*, de la fine *apocopată*.

3. A se vedé maī susū, *Silabele lungi din natură*, pagina 19-21.

4. Provenitū din «*plous*». *Plous* e 'n locū de *plouos* [maī plinū]. Ca forme vechi, la pluralū se găsescū *pleōses, plōres* [=ple(i)ōses]. Archaiculū *plōsimus* [*plōisimus*] și *plourimus* [*plurimus*] a păstratū pe *i* alū comparativulrī.

suntă ancipite : cândă se întrebuinteză ca lungi, suntă în locă de *hīce* și *hōce*, din vechia formă *hicce* (*hidce*) și *hocce* (*hodce* ¹).

Tóte formele cu vocala *a* ale verbului *dare* suntă scurte, afară de *dā* și *dās* : cele cu vocala *e* suntă tóte lungi : *dēt*, *dēmus* etc.

II]. *Scurte* suntă : pronumele nominative *is*, *id*, *quis*, *tōt*, *quōt*, *quōd* ; unele substantive ca *vīr*, *vās*, (*vādis*), *cōr* (*cordis*), *ōs* (*ossis*) ; numeralele *bīs*, *tēr*, și imperativele *fāc* și *fēr* de la (*fācio* și *fēro*).

CAPITOLULŪ VII.

CUANTITATEA CUVINTELORŪ DERIVATE ȘI COMPUSE.

§ 28. — În regulă generală, cuvintele derivate și compuse păstréză cuantitatea originală a formei imediate din care provină : *dōmus*, *dōmibus* ; *āmor*, *āmoris* ; *vīdeo*, *vīdebam* ; *vīsum*, *vīsurus* ; *māter*, *māternus* ; *monītum*, *admonītio* etc.

La acéstă regulă, avemă observările următóre :

1. Acestă *ce* [din primitivul *cei*, *cē*] e uă parte demonstrativă, care servă ca basă în *cīterior* și *cēteri*. În limba clasică, s'a păstratū numai după *s* finalū, în forme ca *huiusce*, *hosce* etc. și cândă după dēnsulū s'adaugē interogativulū *nē*, ca în *hīcīne*. În limba mai vechiă, se găsece nu numai *horunce*, *harunce* [și *horunc*], dérū și *hīsce*, *hīce*, *hic*. Cătū despre singularulū *hic*, elū se întrebuinteză mai multū lungū [*hīc*] de cāt ancipite [*hīc*], ca provenitū prin contractiune din *hoic*, ca și femininulū *hæc* din *haic*. H. Schweizer-Sidler loc. cit. trad. ital. pag. 79, § 114.

A7. Flesione.

§ 29. — Tóte perfectele disilabe, care nu se forméză prin reduplicare și nu se termină în două vocale, precum și timpurile derivate dintr'ênsele, aũ penultima lungă, de și silaba corespundétóre a presintelui e scurtă: *vēni, vēnisse* (vénio), *mōvi, mōveram* (mōveo), *jūvi* (jūvo), *ēmi* (ēmo), *pāvi* (pāveo), *lēgi* (lēgo), *fēci* (fācio), *ēgi* (āgo), *fūgi* (fūgio), *vīci* (vinco), *frēgi* (frango) etc.

Facũ esceptiune *stīti, scīdi* și acelea, la care reduplicarea s'a omisũ din cauza cacofoniei, ca *bībi* (în locũ de *bībībi*), *fīdi* (în locũ de *fifīdi*), *tūli* (în locũ de *tētūli*, cum se găsesce în Terențiu, în Plautũ și alțiĩ);

Omne tūlit punctum qui miscuit utile dulci¹.

În *dēdi* și *stēti*, *e* nu este uã rādēcīnă, ci numai vocala silabei de reduplicare: prin urmare cată sē fiă scurtũ.

§ 30. — Perfectele cu reduplicare aũ primele două silabe scurte: *tētīgi* (tango), *pēpūli* (pello), *cēcīni* (cano), *cēcīdi* (cado), *tūtūdi* (tundo), *pūpūgi* (pungo).

Se esceptéză, ca lungĩ din natură, *cecīdi* (cædo) și *pepēdi* (pedo). La multe, penultima devine lungă prin pozițiune, ca la *mōmōrdi* (mordeo), *pēpēndi* (pendo), *mānsi* (māneo), *gēssi* (în locũ de *gērsi*, de la *gēro*), *jūssi*

1. Horatii *Ars poetica*, vers 343.

(jübëo), *prëssi* (prëmo¹), *divisi* (în locū de *diviŭsi* sëŭ *divissi*, de la *divido*), *rëxi* (rëgo), *cōxi* (cōquo). Asemenea și cele ce contractëază vocala, înainte de finala *vi*, ca *sīvi* (în locū de *sinui* sëŭ *sinvi* de la *sīno*), *līvi* sëŭ *lëvi* (līno), *sëvi* (sëro), *trīvi* (în locū de *tërīvi* de la *tëro*), etc.

Pono (din *posno*) face *pōsūi*; *possum*, *pōtūi* (din *potefui*, ca *possum* din *potsum*¹); *gīgno* (din *gëgīno*), *gënuī*.

§ 31. — Tóte supinele și participiele derivate dintr'ênsele aŭ penultima lungă : *arātum*, *arātus*; *vīsum*, *vīsus* (vīdeo); *mōtum*, *mōturus* (mōveo).

Facū ênsë esceptiune, avëndū penultima scurtă :

a]. Tóte supinele în *-itum* de a II-a, a III-a și a IV-a conjugare : *crepītum* (crëpo), *abolītum* (abōleo). Urmëază totuși regulii generale, avëndū penultima lungă la supinū și la participiele formate dintr'ênsulū, verbele cu perfectulū în *ivi*, ca *audīvi*, *auditum*, *audītus*, și mai cu sëmă următóarele nouë verbe : *peto*, *rudo*, *tero*, *quæro*, *cupio*, *arcesso*, *capesso*, *facesso* și *laccesso* : *petītum*, *tritum*, *cupītum*, *arcessītum* etc.

b]. Supinele următóre : *ītum* (eo), *cītum* (cieo),

1. *Possum* din *sum* și *potis* sëŭ *pote*. neutrulū comparativulū *potior*, devenitū adverbū. Se găsescū formele *potesse* și *potesset*. Chiarū în Cicerone se găsescū *potisse* și *potissent* în locū de *posse* și *possent*. Formele pasive *potestur*, *possitur*, *poterātur* suntū arcaice.

lītum (lino), *quītum* (queo), *rātum* (reor), *dātum* (do), *sātum* (sero), *sītum* (sino), *stātum* (sisto [ensē *stātum* de la *sto*]), *stītum* (ca la consto), *rūtum* (ruo). Pono face *pōsītum* :

Qua dātā porta ruunt et terras turbine perflant ¹.

§ 32. — Din cele ce precedū, urméză că tóte verbele, care nu facū perfectulū în *ivi*, aū scurtă penultima supinelorū ș'a participielorū derivate dintr'ênsele : *monui*, *monītum*, *monītus*; *genui*, *genītum*, *genītus*; *cognovi*, *cognītum*, *cognītus* etc.

Sed magis hoc, quo sunt cognītiora, gravant ².

Cognītus Iphiti subripuisse boves ³.

§ 33. — Supinele cu mai multū de două silabe, terminate în *-utum*, precum și participiele dintr'ênsele formate, urméză regulii generale, avëndū penultima lungă : *tribūtum*, *tribūtus*; *indūtum*, *indūtus*; *imbūtum*, *imbūtus*; *minūtum*, *minūtus* etc. Façū ênsē escepțiune compusele verbului *ruo* : *obrūtum*, *obrūtus*; *dirūtum*, *dirūtus* (din forma *dirruo*) :

Obrūta mole sua quum corpora dira jacerent ⁴.

Obrūta virtus paupertate lateť ⁵.

1. Din versurile lui Vergiliū.

2. Din versurile lui Ovidiū.

3. Din versurile lui Catulū.

4. Din versurile lui Ovidiū, *Metam.* lib. I.

5. Din versurile lui Claudianū.

§ 34. — În fine, e de observat că monosilabele lungi *bōs, lār, mās, pār, pēs, sāl, vās* (vadis) scurteză penultima în flexiune : genetivă *bōvis, lāris, mārīs, pārīs, pēdis, sālīs*. Asemenea și compusele lor.

B]. Derivațiune.

§ 35. — Vocala scurtă a rădăcinii devine lungă prin creștere [*cremento*], chiar și când se face contractiune. Ast-fel

	din	<i>āgo</i>	se derivă	<i>ambāges</i> .	
	»	<i>fīdes</i>	»	»	<i>fīdus, infīdus</i> .
	»	<i>hūmus, hōmo</i>	»	»	<i>hūmanus</i> .
	»	<i>lēgo</i>	»	»	<i>collēga, lēgare</i> .
5	»	<i>litum</i> [lino]	»	»	<i>lītera, lītus</i> .
91	»	<i>mōveo</i>	»	»	<i>mōbilis</i> .
81	»	<i>pāciscor</i> (pācio)	»	»	<i>pācis, pācare, pācificus</i> .
	»	<i>plāceo</i>	»	»	<i>plācāre</i> .
-1	»	<i>pōpulus</i>	»	»	<i>pūblicus</i> [<i>populicus</i>].
-4	»	<i>rēgo</i>	»	»	<i>rēgis, rēgula</i> .
-i	»	<i>rūber, rūbeo</i>	»	»	<i>robīgo, rūfus</i> .
	»	<i>sāgax</i>	»	»	<i>sāgio</i> .
	»	<i>sēco</i>	»	»	<i>sīca</i> .
	»	<i>sēcus</i>	»	»	<i>sēcīus</i> .
	»	<i>sēdeo, sēdile</i>	»	»	<i>sēdes, sēdulus, sēdare</i> .
	»	<i>sēro</i>	»	»	<i>sēmen</i> [<i>sē-imen</i>].
	»	<i>sōno, persōno</i>	»	»	<i>persōna</i> .
	»	<i>sōpor</i>	»	»	<i>sōpio</i> .

1. Din *hōminanus, hūmnanus, hūmnus*.

din *suspīcor* se derivă *suspīcio*¹.

»	<i>stīpis</i>	»	»	<i>stīpendium</i> [<i>stīpendium.</i>]
»	<i>tēgo, tēgimen</i>	»	»	<i>tēgula.</i>
»	<i>vāco</i>	»	»	<i>vagīna.</i>
»	<i>vādum</i>	»	»	<i>vādo.</i>
»	<i>vōco</i>	»	»	<i>vōcis.</i>
»	<i>vōmo</i>	»	»	<i>vōmer.</i>

§ 36. — Vocala lungă a rădăcinii devine scurtă prin mutarea accentului, ca în exemplele următoare :

<i>āreo</i>	dă ca derivatū pe	<i>ārista</i>
<i>ambītum</i>	»	» <i>ambītus, ambītio.</i>
<i>lūceo, lūcis</i>	»	» <i>lūcerna.</i>
<i>mōles</i>	»	» <i>mōlestus.</i>
<i>nāre</i>	»	» <i>nātare.</i>
<i>nōtum</i>	»	» <i>nōtare.</i>

§ 37. — Dintre vorbele derivate :

I]. Aū penultima seū antipenultima *lungă* cea mai mare parte din câte suntū terminate în *-acus* (*merācus, opācus*²), *-aceus* (*chartācēus, hederācēus, galinācēus*), *-anus* (*montānus, humānus, tertiānus, Mariānus*), *-aneus* (*subitāneus, consentāneus*), *-aris* (*consulāris, familiāris, vulgāris*), *-arus* (*avārus*³), *-avus* (*octāvus*), *-alis* (*annālis, æquālis, letālis*), *-abilis* (*amābilis*), *-arius* (*ærārius, gregārius, mercenārius*). *-aticus* (*aquāticus*), *-atilis* (*fluviātilis, versātilis*), *-ela*

1. Mai bine *suspītio* din *suspīcitio*.

2 Se esceptă *ægyptiācus* și *peloponnesiācus*.

3. In *barbārus* și *opipārus*, *a* aparține rădăcinii.

(*tutēla*), *-elis* (*fidēlis*, *patruēlis*), *-etum* (*olivētum*), *-emus* (*postrēmus*, *suprēmus*), *-ido* (*libīdo*, *formīdo*), *-ina* (*sagīna*, *vagīna*, *hemīna*, *resīna*), *-ivus* (*æstīvus*, *furtīvus* *festīvus*), *-itim* (*virītim*), *-onus*, (*patrōnus*, *matrōna*), *-orus* (*canōrus*, *sonōrus*), *-orius* (*censōrius*), *-osus-onsus-ossus* (*vitiōsus*, *mendōsus*, *vinōsus*), *-ucus* (*cadūcus*), *-una* (*lacūna*), *-udo* (*testūdo*), *-utum* (*tribūtum*), *-utim* (*tribūtim*).

Asemenea și cele formate după analogia participii elorū, ca cele terminate în *-atus* (*aurātus*, *cordātus*, *pharetrātus*), *-i'us* (*auritus*, *turritus*), *-utus* (*astātus*, *cornūtus*).

Pe lângă acestea, câte sunt terminate în *-atim* (*privātim*, *catervātim*¹) și în *-imus* (*matrīmus*, *bīmus*, *trīmus*, *quadrīmus*, *opīmus*²).

Câtă despre cele în *-inus*, aū penultima lungă tôte adiectivele formate din nume de ființe vii, din lucruri naturale și care nu arătă uă materiă, ca *agnīnus*, *canīnus*, *clandestīnus*, *divīnus*, *genuīnus*, *marīnus*, *peregrīnus*, *supīnus*, *vespertīnus*, *vicīnus*, *Latīnus*, *Tiberīnus* etc.

II]. Aū penultima scurtă cele terminate în *-imus*, deca arătă materiă și timpū³, ca *cedrīnus*, *elephan-*

1. Afară de *stātīm* și *affātīm*.

2. Afară de terminarea superlativelor, care e scurtă, esceptându-se numai *īmus* și *prīmus*.

3. Se esceptă *matutīnus*, *repentīnus*, *vespertīnus* și substantivul, *fascīna*.

tinus, faginus, annotinus, (nótinu, calu d'unu anu), *crastinus, pristinus, serotinus* etc. Apoi seria celoru terminate in *-idus* (*avidus, cupidus, limpιδus*), *-ilus* (*rutilus*), *-itus* (*penitus, divinitus*), *-iter* (*leviter, obiter*), *-olus* (*fitiolus*), *-ulus* (*catulus, bibulus*) *-cula* (*canicula*), *-culum* (*baculum*), *-erus* (*inferus, posterus*¹), *-icus* (*modicus, bellicus*²), *-ica* (*peritica*³), *-imen* (*specimen*), *umen* (*tegumen*); patronimicele masculine in *-ides* si *-ades* ca *Æacides* [*Ἄιακίδης*], *Agenorides, Pelopides, Priamides, Laertiades, Aeneades, Scipiades*⁴.

III]. Trebuie se facem uă specială mențiune despre cele derivate cu terminările următoare :

-ilis și *-ibilis*. — Aū penultima scurtă tôte cele derivate din verbe, ca *habilis, facilis, textilis, missilis, utilis, docilis, amabilis*. O aū ênsē lungă cele ce nu se derivă din verbe : *anilis, hostilis, civilis, herilis, senilis, puerilis, exilis, subtilis, Aprilis, Quintilis, Sextilis*⁵.

-ito. — Aū penultima scurtă tôte verbele frequentative, cum suntu de exemplu *lectito, rogito*,

1. Afară de *austerus, severus, sincerus* și *procerus*

2. Facū esceptiune *amicus, apricus, anticus, posticus, pudicus, mendicus*.

3. Se escepteză *formica, lectica, urtica, vesica, lorica*.

4. Se esceptă numele proprii in εὖς și κλης : *Petides* [*Πετειδης*], *Atrides, Heraclides* și *Amphiarades, Belides, Coronides, Lycurgides*.

5. Afară de *humilis* [*humus*], *dapsilis, gracilis, parilis, similis*.

cantito, agito, dictito, sciscitor, afară de *dormitor* și *scitor*.

-*Umen*. — Aŭ din contra penultima lungă tóte substantivele derivate din verbe în *-io* și *-uo*, ca *flūmen* (fluo), *acūmen* (acuo), *lenīmen* (lenio), *volūmen* (volvo, voluo), precum și cele în *-amen* din verbe de conjugarea I, ca *solāmen*.

-*Urio*. — Aŭ antipenultima scurtă verbele desiderative cu acéstă terminare : *esūrio, emptūrio, partūrio*, afară de *ligūrio, scatūrio* și *prūrio* (perurio).

-*Icius*. — Din cele terminate în *-icius*; aŭ antipenultima : I] scurtă cele derivate din nume, ca *gentīcius, patrīcius, tribunīcius, laterīcius*, (afară de *novīcius*); II] lungă cele derivate din verbe, ca *adventīcius, conductīcius, insitīcius, commendatīcius*.

§ 38. *Patronimicele*. — Patronimicele și cuvintele formate prin analogiă din cele terminate în *-āis, -ēis, -ītis, -ōis, -ōtis, -īne, -ōne* aŭ penultima lungă, ca *Achāis, Ptolemāis, Chrysēis, Ænēis, Memphītis, Oceanītis, Minōis, Latōis, Nerīne, Acrisiōne*. Se exceptă ênsă *Danāis, Thebāis, Phocāis*. În *Nerēis*, e este anceps.

C]. Compozițiune.

§ 39. — Cuvintele compuse păstréză cuantitatea vocalei sêu diftongului rădēciniî din care vină — ca

advōlo (vōlo), *deprāvo* (prāvus) — chiarū și cândū aceea vocală seū acelū diftongū suferū vre uă schimbare : *incīdo* (cādo), *incido* (cādo), *erīgo* (rēgo), *elīgo* (lēgo), *suffōco* (fāuces), *inīquus* (āquus) etc. Cu modulū acesta, din cuantitatea vorbei compuse, se pōte deduce a vorbei radical : din compusele *abūtor*, *admīror* și *adōro*, simplele *ūtor*, *mīror*, *ōro*.

Spre a se deosebi diferența de intonare după diferența de cantitate a silabelorū radicale, iată câte-va presinte ale indicativului, persóna III singulară, la verbe cu același număr de silabe :

Este scurtū	<i>exārat</i>	[āro],	dérū	<i>lungū</i>	<i>exhālat</i>	[hālo].
»	»	<i>enātat</i>	[nāto],	»	»	<i>allātrat</i> [lātro].
»	»	<i>compārat</i>	[pāro],	»	»	<i>conclāmat</i> [clāmo]
»	»	<i>irrigat</i>	[rigo],	»	»	<i>delibat</i> [libo]
»	»	<i>perfricat</i>	[frico],	»	»	<i>evitat</i> [vito].
»	»	<i>expōlit</i>	[pōlio],	»	»	<i>deplōrat</i> [plōro].
»	»	<i>devōrat</i>	[vōro].	»	»	<i>enōdat</i> [nōdo].
»	»	<i>comprōbat</i>	[prōbo],	»	»	<i>compōtat</i> [pōto].
»	»	<i>re. ūbat</i>	[cūbo],	»	»	<i>obdūrat</i> [dūro].

§ 10. — Aci e de observatū esceptiunea că vocala scurtă a rădēciniī devine lungă prin schimbarea accentului — ca *imbēcillis* (de și *in-bāculus*) — seū că cea lungă se scurtéză prin același fenomenū, ca în *dēiēro* și *pēiēro* (de și *jūro*), *agnītus* și *cognītus* (de și *nōtus*), *pronūbus* și *innūbus* (de și *nūbo*), *perfidus* (de și *fidus*). Acésta mai cu sémă 'n vorbele compuse cu *dicus* (din *dīcere*) : *fatidīcus*, *maledīcus*, *veridīcus*.

§ 41. — Prepozițiunile monosilabe, cele terminate 'n vocală fiindu lungi și cele 'n consună scurte, își păstrează această cuantitate și 'n compozițiune cu alte vorbe. Din *ăb, ăd, ăn, antă, ın, ăb, circăm, ıntăr, pər, prætər, sũb, supər*, vomu avé : *antecedere, ınire, circămagere, prætərire* etc. Scurtũ e și *rě* inițialũ, afară de impersonalulũ *rěfert*¹ :

Præterea nec jam mutari pabula rěfert.

Vorũ fi ênsă lungi, ın compozițiune cu alte vorbe, prepozițiunile *ă, ẽ, dẽ, dĩ, pră, sã, tră, circă*, etc. care suntũ lungi din natură : *ămitto, ẽduco, dẽcedo, dĩmitto, prăcedo, sãduco, trăduco* etc. Se esceptează ênsă *a* ın *ăperio*, *ob* ın *ămitto* și *ăperior*, *pro* ın vorbele grece, ca *prăpheta* și 'nainte de consune, ca la *prăfugio, prănepos, prăfundus, prăpinquus, prăfiteor, prăfanus, prăfectus, prăcella, prăgener, prăsocer, prăpero*. E anceps ın *prăcuro, plăpello, prăfusus, prăfessus, prăcurabo, prăpago* (verbu²). ın fine, se mai esceptează particula *dis* (*dĩs* sãu *dĩr*) ınainte de vocală : *dĩsertus* și *dĩrimo* (ın vechime *dĩsimo*) :

Spumęa porrecti dĩrimentes terga prăfundi³.

ın causa facili, cuivis licet esse dĩsertus⁴.

1. Ca compusũ din *res* [ablat. *re*] și *fert*, deosebitũ de *rěfert* [raportă, aduce] din *re* și *fert*.

2. *Prăpăgo*, substantivũ, e lungũ. Verg: *Georgic. II*. Cu tóte astea, rãmănu lungi cuvintele *prălogus, prăpula, prăpăno, Prăserpina*, și vorbele latine *prădo, prămitto, prăficio* etc.

3 și 4. Din versurile lui Stațiu și lui Ovidiu.

§ 42. — Asupra vocalelorū din compozițiune, avemū observările următore :

A este în genere lungū, afară de conjunțiunea *quăsi* (din *qua[m]si*).

E în genere este scurtū, ca în cuvintele *nēfaria*, afară de *nēdum*, *nēve*, *nēquam*, *nēquis*, *nēquitia*, *nēmo* (din *ne-hemo*, în locū de *ne-hōmo*), *nēquidquam*, *nēquaquam*, *nīmirum* (*nēmirus*), *sēdecim*, *venēficus*, *vidēlicet*.

I e scurtū în genere (*quīdem*, *utīnam* etc.), ênsē lungū în compusele *quīlibet*, *utrīque* etc., în *ibīdem*, *ubīque*, *utrobīque*; în *ilicet* și *scīlicet*; și în compusele lui *dies*, ca *bīduum*, *trīduum*, *prīdie*, *postrīdie*, *merīdies*.

O e scurtū în regulă generală (ca în *hōdie*, *duōdecim*), ênsē lungū în compusele cu *intro*, *contro*, *retro*, *quando* (afară de *quandōquidem*); în *aliōqui*, *ceterōqui*, *utrōque*, și 'n vorbele grece cu ω , ca *geometria* [$\gamma\epsilon\omega\mu\epsilon\tau\rho\iota\alpha$].

U și **Y** suntū fără esceptiune scurte în compozițiune : *dūcenti*, *quadrūpes*, *Polūphemus*.

I, **O**, **U**, ca vocale de unire, suntū asemenea scurte fără esceptiune : *magnīloquus*, *signīfico*, *sacrīlegus*, *āgrīcōla*, *omnīpotens*, *sacrōsanctus*, *sanctīfico*, *sanguinōlentus* etc.

SILABELE FINALE.

CAPITOLUL VIII.

Terminarea vocalică.

§ 43. — **A** e scurtă, în regulă generală, la finea tuturor substantivelor, adiectivelor, pronumelor și participiilor : *palatiă, mariă, mensă, tabulă, bonă, dulciă, meă, cadentiă, labentiă* etc.

E ênsă lungă prin excepțiune :

α] la ablativul singular al declinării I : *mensă rosă, umbră, mală, poetă, fabulă* etc. ;

β] la vocativul numelor grece în *as* de I și a III declinare : *Æneă, Pallă, Anchisă, Atlă* etc. ;

γ] la finea verbelor ș'a cuvintelor nedeclinabile : *amă, dă, cantă, trigintă, intereă, frustră, anteă, posteă, circă* etc.¹, esceptându-se numai *eiă, quiă, ită* și imperativul *pută* (spre esemplu).

§ 44. — **E** finală este de regulă scurtă : *fratră, homină, fulmină, patră, audiveră, incipă, curră, facilă, ipsă, propă, nempă, impună* etc.

Este ênsă lungă prin excepțiune :

1] la singularul numelor de I și V declinare : *Penelopă, diă, speciă* etc. Asemenea în *famă, requiă*

1. In scriitorii posteriori epocăi lui Augustă, ca în Marțială și alții, numeralele nedeclinabile se găsesc une-oră cu finală scurtă : *trigintă, sexagintă*.

și *fidē*, cândū aceste două din urmă suntū la genetivū și dativū singularū, în locū de *requiei*, *fidei*.

2] la vorbele grecesci, cândū *e* provine din η, ca *Circē* (Κίρκη) *epitomē* (ἐπιτομή), *Helenē* (Ἑλένη), *crambē* (κράμβη) etc. și la pluralele *Tempē* și *cētē*¹.

3] la imperativele verbelorū de conjugarea II, ca *docē*, *monē* etc., afară de *cavē*, unde este anceps, și de unele imperative disilabe cu penultima scurtă, care la poeți, și în specialū la cei comici, se 'ntrebuințază cu *e* finalū scurtū : *hăbē*, *vălē*, *tăcē*, *vîdē*, *jûbē*, *mănē*. Asemenea se mai găsesce *sălvē* și *respōndē*.

4] în adverbele derivate din participie și adiective în *-us* și *-er* după a II declinare², ca *longē*, *latē*, *valdē* (în locū de *valide*), *pulchrē*, *præcipuē*, *rectē*. 'In această categoriă intră și *fermē*, *ferē*, *hodiē*, *ohē*. *Supernē*, *infernē* și *internē* aū pe *e* anceps și mai adesea scurtū. Din cauza ritmului, mai suntū scurte *bēnē*, *mălē*, *tēmerē*, *necessē*, *peregrē*.

§ 45. — **I** finalū e lungū : *dici*, *puerī*, *fidei*, *nuruī*, *bonī*, *patri*, *rapuī*, *viginti*, *herī* etc.³; anceps

1. Nominative plurale. Τὰ Τέμπη neutru nedeclinabilū [vlea Tempē], *cētus* [masculinū] sēū *cētos* [neutru], pluralū *cētē*, din grecesculū κῆτος, chitū, balenă.

2. In limba clasică, s'a omisū *d* finalū la ablativulū singularū alū numelorū, la adverbele în *e* și la imperative. Ast-felū în vechime se dicea *pōpŭlōd*, *făcilumēd*, *estod*.

3. Vorbele de declinarea II aū dērū pe *i* lungū și la nominativū pluralū, și la genetivū singularū. Genetivulū în *i*, la vorbele de a

în *mihī, tibī, sibī, ibī, tuī, ubī*, de și lungū în compuse ca *ibīdem, ubīque* etc.

E ênsē scurtū prin eșeptiune :

a] la vocativulū și dativulū cuvintelorū grece, ca *Palladī, Tethyī, Amaryllī, Daphnī, Alexī* etc.

b] în particulele *nisi, quasi*¹, și *cui* (cândū e di-silabū).

c] de și e lungū în *utī*, totuși *i* finalū devine scurtū în compozițiune cu acēstă particulă : *utinam, utīque*. În acēstă categoriă intră și *ubinam, ubivis, necubi și sicubi*.

§ 46. — **○** finalū este lungū :

1] în dativulū și ablativulū singularū alū substantivelorū : *lectō, puerō, dominō, longō* etc.

n] în adverbele derivate din adiective de a II declinare, care se potū considera, precum și suntū în realitate, ca nesce vechī ablativē imobilisate : *falsō,*

doua declinare, provine din *ei*, care mai vechiū erea *oio* : *populoio* *populoi, populei, populi* [*Populoi Romanoi*]. Ast-felū se scriia *quoi* în locū de *qui*, *hoice* în locū de *hic* etc. În inscripțiunile dintr'alū VI și VII secolū, în Plautū și în câte-va alte locuri, se gășescū terminările *-ēs, -eis, -īs* în locū de *i* la nominativulū pluralū : *hīs* pentru *hī, ōcūlīs* pentru *ōcūlī, vireis* pentru *virī* A se vedē H. Schweizer-Sidler, op. cit. trad. ital. pag. 28, obs. 7

1. De și în Lucrețiū se gășescelungū : *quasī. Nisi* și *quāsi* aveaū forma primitivă de *nisei* și *quāsei* [din *quānsei*], de unde formele de *nise* și *quase*, cu finalē scurtă. Veđi Corssen, *Über Aussprache, Vokalismus und Betonung* etc. vol. II, pag. 848

denuō de (novo), *continuō*, *paulō*, *quartō*, *eō*, *illō*, *illicō* (in loco), *quantō*, *tutō* etc.

III] la vorbele grece d'a III declinare în ω , genetivū *ūs* [ους], ca în *Clīō* (Κλειώ-ους), *Echō* (Ἠχώ), *Didō* (Διδώ), *Iō* (Ἰώ¹). Cele în $\omega\nu$, genetivū *ovoc*, în latinesce se termină atât în *ōn*, cât și în *ō*, care atunci e scurt: *Agamemnōn* și *Agamemnō*.

O finală este anceps :

A] la sfârșitul cuvintelor de a III declinare : *virgō*, *religiō*, *titiō*, *vespertiliō*, *carō*, etc.

κ] la întâia persoană singulară din prezentele și viitorul esact al indicativului de la toate conjugările² : *amō*, *videō*, *audiō*, *amaverō*, *audiverō* etc.

κ] la gerunziile în *do* : *scribendō*, *cantandō* etc.

Γ] la unele adverbe, ca *porrō*, *serō*, *verō*, *ergō*, *quandō*, *postremō* etc.

E ensă scurtă în *citō*, *cedō* (dic), *modō* (cu compusele¹ *quomodō* și *postmodō*), *egō*, *imō*, *duō*, *octō*, *quandēquidem* și *endō* (in).

Interjecțiunea *o* este lungă înaintea vorbelor înce-

1. Tote acestea fac genetivul în *ūs* : *Clīūs*, *Echūs*, *Didūs*, *Sūpphūs*, *Iūs* [disilabic]. etc. A se vedé pag. 58, alin. γ.

2. Finala *o*, la verbe și la substantive, e lungă din natură, și astfel s'a și întrebuințat de cei mai mulți și de cei mai buni poeți, spre exemplu de Vergiliu, [în diferitele¹ scrieri], de Orațiu [în *Satire*] și de Ovidiu [în *Metamorfose*]. Ensă poezii posteriori, după exemplul autorilor de comedii și pentru mai mare înlesnire, au întrebuințat-o și ca scurtă. D'aci cuantitatea comună a finalei acestor forme : *homō*, *credō*, *dicō*, *audiō*, *natiō*, *pugiō*, etc.

pătore cu consună [*ō patria!*], anceps înaintea celorū cu vocală [*ō homines! ō Alexi!*]

§ 47. — **U** finalū e tot-dé-una lungū¹ : *tū*, *diū*, *noctū*, *cornū*, *fructū*, *vultū*, *dictū*, etc.

Se esceptéză, ca scurte, formele vechi *noenū* (non) și *indū* (*endō* și *in* : in-endo), ca *indūperator* (imperator), *indūgredior* (ingredior), *endōtercिसus* (intercिसus).

§ 48. — **Y** este 'n genere scurtū și se întâlnește numai la sfirșitulū numelorū grece, de exemplu *Tiphŷ*¹, afară numai cândū e la dativū, *Ŷty* (din *Ŷtys*), și în casulū acesta *y* este lungū.

CAPITOLULŪ IX.

Terminarea consunantică.

În vorbele disilabe și polisilabe, tóte silabele finale, terminate printr'ua singură consună — afară de *s*, pentru care esistū reguli speciale — suntū în generalū scurte, după observările următore :

1. Ablativulū în *u* de la declinarea IV provine din *ui* : exercitui exercitū; fructui, fructū; porticui, porticu, etc.

1. **Y** fu întrodusū maī în urmă în alfabetulū latinū și numai pentru cuvintele străine, ca și litera *Z* [A se vedé pag. 21, nota 2 de maī sus], ênse cu maī multe đecimī de anī înainte de *Z*. Pêně atuncī, Romanii îl înlocuiaū cândū cu *u*, cându cu *ī* : precum se vede din *lăcrūma* [vechiū *dacrūma*] în locū de *lăcrŷma*, etc. H. Schweizer-Sidler, op. citat. eod. loco.

§ 49. **B** și **D**. — Cu aceste consune nu se termină, în limba latină, de câtă unele particule ca *ăb, ăb, sűb, ăd, ăd, quăd, apűd, illűd*, care sunt scurte.

În **F, G, H¹, P, Q, V** și **Z** nu se termină nici uă vorbă.

§ 50. **C**. — Cuvintele în *c* aű lungă silaba finală : *istċ, istōc, istăc, istűc, illċ, illōc, illăc, illűc* și *alēc*. Se conformă regulii generale *nēc, făc* (în locū de *făcě*) și *donēc* :

Donēc eris felix, multos numerabis amicos :

Tempora si fuerint nubila, solus eris ².

§ 51. **L**. — Silabele finale în *l* urmază regulii generale, ca *animăl, consűl, etc.*, afară de *nűl* (sincopatű) și *sűl*, numele ebraice ca *Daniěl, Israěl*, și cele enumerate la vorbele monosilabe.

§ 52. **M**. — Terminările *am, em, im* și *um*, la verbe și substantive, suntű mai tot-dé-una scurte : *amēm, canēm, diēm* etc., suntű ănsě lungi cândű, la cele din urmă, provinű din contractiune, ca *căelicolűm* (în locű de *căelicolarum*), *divűm* și *divom* (*divorum*), *călestűm* (*călestium*), *quòm* (în locű de *cum* [= *quum*])

1. *Proh* se consideră ca *pro* și are aceiași cuantitate.

2. Ovidii *Trist.* liber. I, eleg. IX, vers. 5-6.

în legile celor *XII Tabulæ*), *deūm* (*deorum*), *triumvirūm* (*triumvirorum*), *liberūm* (*liberorum*) etc. În fine, mai e lungă în *drachmūm* și *amphorūm*, precum și în numele de măsură și monete ¹.

§ 53. N. — Silabele finale în *n* sunt scurte :

α] la particulele *ăn*, *în* și *tămën*, cu compusele lor *forsăn*, *forsităn* și *attămën* ;

β] la substantivele în *en*, cu genetivul *inis*, ca *fulmën*, *lumën*, *numën*, *carmën*, *solamën* etc.;

γ] la formele verbale cu enclitica *ně* apocopată, ca *nostin'* (*nosti-ne*), *censën'* (*censes-ne*), *scïn'* (*scis-ne*), *ain'* (*ais-ne*), *satin'* (*satis-ne*), *vidën'* (*vidēs-ne*) ;

δ] la numele grecesci, terminate în ων, genetivul *νοος*, ca *Peliōn*, *Agamemōn*, *Iliōn*, *canōn* etc.

Se exceptază ca lungă *non* (din *ne-unum*, *ne-oinum*) *quīn* etc. ², *liēn* (din forma mai întrebuintată *liēnis*) și vorbele grece care și păstrează cuantitatea originară : *Titān*, *Æneān* [Τιτάων, Αἰνεσίαν].

§ 54. R. — Silabele în *r* finală sunt în ge-

1. Desinița comună a genetivului plurală este *-rūm* [primitivă *sōm*]. În locu'i, s'a păstrat cea mai simplă în *-ūm* [vechiă *-om* din *āōm*] în numele de măsură și monete, de origine grăcă [*drachmūm*, *amphorūm*], în numirea popórelor grece și barbare [ca *Metropolitūm*]. Numai în poesiă, și mai în urmă chiar în prosă, s'a păstrat în patronimicele grece în *-des*, *-da*, ca *Æneādūm*, și 'n formele compuse cu *-gēna* și *-cola*, ca *Troiugenūm*, *calicolūm*.

2. A se vedé *Cuantitatea vorbelorū monosilabe*, cap. VI. p. 32 squ.

nere scurte : *laudēr*, *labōr*, *amōr*, *imperator*, *sempēr*, *vincitūr*, *fēr* (imperativulū lui *ferre*), etc.

Suntū ênsē lungī, prin escepțiune :

a] în monosilabele *lār*, *Nār* (Νάρ¹), *fār*, *fūr*, *cūr* și *pār*, cu compusele î disilabice *dispār*, *compār* și *impār*;

b] în *Ibēr* și *vēr* (sincopatū) ;

c] la cuvintele grecescī lungī în acea limbă, ca *aēr* (genetivū *āēris*), *athēr*, *cratēr* [ἀήρ, αἰθήρ, κρατήρ], etc. Cele grece în *or* suntū scurte, de și *or* provine din ωρ : *Hectōr*, *Castōr* [Ἑκτωρ, Κάστορ]. etc.

§ 55. **T.** — Silabele finale în *t*² suntū în regulă generală scurte : *capūt*, *monuīt*, *legūt*, *dicīt*, etc., esceptându-se ênsē a III persónă singulară a perfectelorū indicative în *iīt*, de la verbele *ire* și *petre*, cu compusele lorū, fiindū că provine din contractiune : *iīt* (iivīt), *subiīt* (subivīt), *transiīt* (transivīt), *petiīt* (petivīt), *competiīt* (competivīt).

CAPITOLULŪ X.

SILABELE FINALE ÎN -S

Cuvintele latine terminate în -s suntū supuse următórelorū reguli prosodice :

1. Riū din Italia, care se vérsă în Tibru.

2. In ultimii timpī ai republicei romane, *t* finalū se confunda adesea cu *d* în *quot*, în locū de *quod*. Chiarū în unele monuminte

§ 56. — **As** finalū, în regulă generală, e lungū¹ : *rosās*², *tempestās*, *amās*, *audiebās*, *monebās*, *forās*, *paterfamiliās* etc.

E ênsē scurtū prin excepțiune :

i] la *ánās* (*anātis*³).

ii] la nominativulū singularū alū vorbelorū grece terminate în *-as*, genetivū *-ădis* (grecesce *-ας*, *-αδος*), ca *lâmpăs* (*lâmpădis*), *Iliăs* (*Iliădis*), *Pállăs* (*Pállădis*) etc.

iii] la acusativilū pluralū grecū în *as* de la declinarea III, ca *phalangăs*, *heroăs*, *Naiadăs* *Troăs* etc.

§ 57. — **Es** finalū e asemenea lungū : *vûlpēs*⁴, *pyritēs*, *núbēs*⁵, *docēs*, *sexiēs*, *omnēs*⁶, *mercēs* (*ēdis*),

din epoca lui Augustū, se găsește *aliut*, *aput*, în locū de *aliud*, *apud*, și *aliquot*, *atque* în locū de *aliquid*, *adque*.

1. Din cauză că provine din contopirea terminării casuale *es* cu vocala precedente : *vias* din *via-es*. Ast-felū se găsește *dimidiaes*, *Dianaes*, *Proserpinais* [*Proserpinae*] ca genetive de formă vechiă, păstrate chiarū în limba elasică, de felulū lui «*păterfamilias*, *măterfamilias*, *filiusfamilias*».

2. Acusativilū pluralū în *as*, de la declinarea I, provine din *ans* prin suprimerea lui *n*.

3. *Anăs*, rață ; *Anūs*, riulū Guadiana din Spania.

4. Terminarea *es* de la acusativilū pluralū é în locū de *ens*, prin căderea lui *n* din cauza eufoniei.

5. Nominativū singularū și pluralū, precum și acusativū pluralū.

6. În epoca clasică a limbei latine, ca și'n cea precedente, numele care făceau în *-ium* la genetivulū pluralū, în genere aveau acusativilū pluralū în *is*, provenitū din *eis*, ca *civīs*, *omnīs*, *salubrīs*, *trīs*, *finīs*, în locū de *cives*, *omnes*, *salubres*, *tres*, *fines* etc. Intr'adevărū, acusativilū pluralū în *-es* avea înainte forma de *eis* și *is*. Gra-

quiēs (ētis), *quotiēs*, *totiēs* (care se scriu și *quotiens*, *totiens*), *quinqiēs* (în locu de *quinqiens*) etc.

Se escepteză ca scurtu :

1] la nominativul și vocativul singularu alu numelor de declinarea III în *-es*, care la genetiv se termină în *-idis*, *-itis* și *-ētis*, ca *milēs* (Itis), *alēs* (itis), *obsēs* (idis), *segēs* (ētis), *præpēs* (ētis), *interpēs* (ētis), *indigēs* (ētis), etc. Urméză reguli generale *ăbiēs* (de și la genetiv *ăbiētis*), *ariēs* și *pariēs* (pentru că suntu în locu de *abiets*, *ariets* și *pariets*). Asemenea *Cerēs* (ēris), *pēs* și compusele lui, ca *bipēs*, *compēs*, *quadrupēs*, *sonipēs* (în locu de *peds*, *bipeds*, etc.);

2] în prepozițiunea *penēs* ;

3] la *ēs*¹, persóna II singulară a presintelui indicativului de la *esse*, și a compuselor lui : *abēs*, *potēs*, *adēs*, *prodēs*, etc.

maticiî din timpul lui Varone consideraū acusativul pluralu în *is* ca celū mai regulatū, pe celū în *es* ca uă esceptiune, care permitea confusiunea cu nominativul. Forma *is* prevala : I^o la numele în *is* [nominativu singularu] parisilabe (ca la *omnis* [omneis] în locu de *omnes*); II° la cele în *er*, care la ablativ facu în *i* [ca *salubris* în locu de *salubres*]; III° la cele în *ns* și *is* [ca *fontis*, *partis*, în locu de *fontes*, *partes*]. Din contra, se întrebunța *es* la acusativul pluralu alu numelor terminate în *as* [ca *civitates*, *erū* nu *civitatīs*] și în *x* [*audaces*, *erū* nu *audacīs*]. În inscripțiunile de pe timpul Grachiloru, luî Atiū și Luciliū, forma acusativului pluralu crea în *is*, în *eis* și în *es*. Același lucru se repetă de la Grachi pênă la mórtea lui Cesare. Înainte de Augustu, inscripțiunile aū numai pe *es*. A se vedé Corsen, *Über Aussprache* etc. I, p. 738—746; Bramback, op. cit. pag. 149—158, și Neue, în *Formenlehre der lateinischen Sprache* [Stuttgart. 1866, partea I, 257—263 ap. Pezzi].

1. A se vedé *Silabele lungi prin pozițiune și Vorbele monosilabe*.

4] la nominativul și vocativul plurală ală vorbelor grece, că *Tróēs*, *Arcadēs*, *Thrácēs* și neutrulă *Cynosārgēs*.

§ 58. — **Is** finală este 'n genere scurtă: *ignīs*, *dicīs*, *legītīs*, *audiarīs*, *satis*, *nimis*, *orbīs* etc.

E lungă ênsă :

a] la dativulă și ablativulă plurală¹ : *nobīs*, *vobīs*, *arīs*, *locīs*, *dominīs*, *omnīs*², etc.

b] în persóna II singulară a presintelui indicativulă, la verbe de conjugarea IV, care la plurală facă în *-ītīs*, ca *audīs* (*audītīs*), *abīs* (*abītīs*), *venīs* (*venītīs*). În acéstă categoriă intră și *sīs* (subjonctivulă lui *esse*) cu compusele lui, ca *adsīs*, *possīs* etc., *velīs*, *volīs*, *malīs*, *ausīs*, *fīs* (de la *fiō*), *faxīs*³, etc.

c] în *vīs*⁴ cu compusele lui, ca *navīs*, *quīvīs*, *quamvīs*, *utervīs*, etc.

d] în monosilabe cu penultima lungă la genitivă, ca *līs* (*lītīs*), *Dīs* (*Dītīs*), *glīs* (*glītīs*) etc.

A] la numele proprii de a III declinare în *is*, impa-

1. La declinarea I și II, dativulă și ablativulă în *is* suntă provenite din *ais* și *ois*, forme vechi, după esemplulă numelor grece care, la casurile corăspundătoare, au terminarea *αις* și *οις*. Din *ois* s'a făcută *eis*, de unde *ēs* și *īs*. Ast-felă, formele arhaice ale limbii ereaă *heisce* [în locă de *hisce*], *libereis* [în locă de *liberis*], *magistreis* [în locă de *magistris*], etc.

2. Cândă e în locă de *omnes*, provenită din *omneis*.

3. Vechia formă *faxīm* și *faxo*, în locă de *faciam*, *fecerim* și *fecero*. A se vedă notele elegieloră de la fine.

4. *Vis*, putere [substantivă] și *vis*, vreă [verbă].

risilabe, cu penultima lungă la genetivă, ca *Sámnīs* (Samnītis), *Quírīs* (Quirītis), *Sálamīs* (Salamínis), *E-leusīs* (Eleusīnis), *Símoīs* (Simoóentis¹), etc.

ε] la adverbele *imprimīs*², *gratis* (gratīis), *forīs* (forīis), care suntă ca vechi ablativie imobilisate.

Is finală este anceps în *sanguīs* (īnis), *pulvīs* (ēris), la persóna II singulară a perfectului subjonctivului ș'a viitorului esactă, ca *miscúerīs*, *díxerīs*, *déderīs*, *reddiderīs*, etc.

§ 59. — **Os**, la finea numeloră, e lungă : *honōs*, *cutōs*, *nepōs*, *multōs*, *dominōs*,³ etc. Se esceptéză ênsă :

1] vorbele *compōs*, *impōs* și *ōs* (genetivă *ossis*).

2] cuvintele grecesci în ος, ca *Delōs*, *melōs*, *chaōs*, *Erínnyōs*, *Arcadōs* etc., căci cele în ως ilă aă lungă : *herōs* [ἥρωες], *Athōs* [Ἀθωες], etc.

§ 60. — **Us** finală este 'n genere scurtă : *filiūs*, *unūs*, *illiūs*, *fácinūs*, *vultūs*, *tenūs*, *fontibūs*, *amávimūs*, *bonūs*, *sapientissimūs*, *maximūs*, etc. Déră e lungă :

α] în genetivulă singulară, nominativulă, vocativulă și acusativulă plurală ale substantiveloră de a IV declinațiune⁴.

1. Riuleță din câmpia Troiei, disă astădi Mendes.

2. Care se scrie și separată *in primis*, celă din urmă fiindă atunci ablativă [lungă] cerută de prepozițiunea, *in*.

3. Terminarea *os* de la acusativulă plurală se derivă din *ons*.

4. În limba arhaică, se scria *senatuos*, apoi *senatuis* și d'aci,

β] la nominativul singular al substantivelor de a III declinațiune, care păstrează pe *u* lungă în penultimă la genetiv, ca *virtūs* (*virtūtis*), *palūs*¹ (*palūdis*), *salūs* (*salūtis*), *tellūs* (*tellūris*), *jūs* (*jūris*²), etc. D'acéstă categoriă se ținū *tripūs* (*tripōdis*) și *Jesūs*.

γ] la cuvintele grece, ca finală a genetivului εως: *Sapphūs* (nominativū *Sapphō*, Σαπφώ), *Echūs* (nominativū *Echō*, Ἐχώ), *Clūs* (nominativū *Clio*, Κλειώ).

δ] la nominativul vorbelor grece, care aū în acea limbă pe ος, contractatū din ίος, ca *Panthūs* [Πανθίος-Πανθοῖς³], *Melampūs* [Μελάμπους⁴]. Va fi dérū scurtū, orī de câte orī represintă pe ος, ca în *Delūs* [Δήλος].

§ 61. — **Ys**, mai numai la finea cuvintelor grece, e tot-dé-una scurtū: *clamys*, *Ithys*, *Halys*, *Capys*, *Tiphys*. Se 'nțelege ênsē că e lungū atuncī, cândū provine din contractiune: *ys* în locū de *ŷis*, *ŷes*, *ŷās*, ca în *Erinnys* (în locū de *Erinnŷes*). *Tethys* (Τηθύς) are finala ad libitum.

prin contractiune, *senatus*. Din *senatūs* provine for ma *senatui* la dativul singularū, prin căderea lui *s* finalū.

1. Orațiū, în *Arta*'*y poetică*, întrebuințază scurtū pe *palūdis*.

2. Prin urmare va fi scurtū în *corpūs* [*corpōris*], *dēcūs* [*decōris*], *dēdēcōr* [*dedecōris*], *pecūs* [*pecōris*], *lēpus* [*lepōris*], etc.

3. Fiulū Otrise! și tatălū lui Euforbū. Verg în *Æncid.* lib. II, v. 322.

4. Faimosū medicū și ghicitorū, fiū alū lui Amitaon. A se vedé Ciceronis *De legib.* lib. II, 13, 33 și Vergil. *Georgic.* III, vers. 550.— Facū ênsē esceptiune, ca scurte, *Edipūs* și *polypūs*, din forria eolică Οἰδίππος, πόλυπος [și dorică πώλυπος].

PARTEA II :
METRICA LATINA.

PARTEA II : METRICA ¹.

CAPITOLUL XI.

DIFERITELE FELURİ DE PICIÓRE. RITMULŪ.

§ 62. — Versulŭ latinŭ ² coprinde esprimerea unei idei prin cuvinte ale cãrorŭ silabe suntŭ supuse regulilorŭ prosodice.

Versulŭ se compune din douė sėu mai multe picióre, erŭ piciorulŭ póte fi de douė sėu de mai multe silabe.

§ 63. — Piciórele sėu mėsurile prosodice suntŭ de douė, de trei sėu de patru silabe ³.

1. *Metrica*, din cuvėntulŭ grecŭ *μετρική* [de la *μετρέω*, a mėsura], însemnėzã studiulŭ mėsurãrii versurilorŭ. A se vedė *Definițiunea* etc. cap. I, § 5, pagina 18 de mai susŭ.

2. *Versus*, la începutulŭ, însemna lineã sėu rãndulŭ. Cf. pag. 17, nota 1.

3. Ca picióre simple se potŭ considera cele de douė și de trei silabe. Cele de 4, 5 sėu 6 silabe se numescŭ *sizigiŭ* [*σίζυγία*, *σίζυγία*, conjugare, imbinare, unire] sėu și *dipodii* [*διποδία*, de la *δίς* sėu *δίς* și *πούς-ποδός*, douė picióre], pentru cã se potŭ privi ca întrunire a douė picióre de cãte douė sėu trei silabe. În genere ęnsė, cuvintele lungi care presintã sizigiŭ — ca *cōnspicērēmŭs*, *māgnifĭcēntiōr* — se descompunŭ în picióre simple. «Iam pæon, quod plures quam tres habet syllabas, numerus a quibusdam, non pes habetur» ȕice Cicerone în *Orator* [LXIV, §. 218]. A se vedė asemenea Quintiliani *Institut. orator.*, lib IX, § IV, no. 95.

I. Picióarele de două silabe suntü :

<i>Pirichiulü</i> [Pyrrhichius].	— — :	<i>dēūs, pētē, bōnē, lēgīt.</i>
<i>Iambulü</i> [Iāmbus].	— — :	<i>rēgūnt, grāvī, dēōs.</i>
<i>Trocheulü</i> sēü <i>Coreulü</i> ¹ .	— — :	<i>ārdōr, rēbūs, mātřē.</i>
<i>Spondeulü</i> [Spondēus].	— — :	<i>ōmnēs, āudāx, vōbīs.</i>

II. Picióarele de trei silabe suntü :

<i>Tribrachiulü</i> [Tribrachys].	— — — :	<i>mēliūs, ānīmā, lēgītē.</i>
<i>Anapestulü</i> [Anapæstus].	— — — :	<i>pūērōs, dōmīnō, bōnītās.</i>
<i>Dactilulü</i> [Dactylus].	— — — :	<i>ōmnīā, prīncīpīs, mīlītē.</i>
<i>Amfibrachiulü</i> [Amphibrachys].	— — — :	<i>āmōrē, dēdīssē, lēgūntūr.</i>
<i>Bachiulü</i> [Bācchius].	— — — :	<i>dōlōrēs, hōnōrānt.</i>
<i>Antibachiulü</i> [Antibacchius ²].	— — — :	<i>prācēptōr, āudāctēr.</i>
<i>Creticulü</i> [Creticus ³].	— — — :	<i>cōtīnēnt, fēcērānt.</i>
<i>Molosulü</i> [Molosus].	— — — :	<i>ārdōrēs, cōtēmplūs.</i>

III. Picióarele de patru silabe suntü :

<i>Proceleusmaticus.</i>	— — — — :	<i>hōmīnībūs, mēmōriā, dōcūrīs.</i>
<i>Pæon primus.</i>	— — — — :	<i>hīstōriā, fūlmīnībūs, fēcērīmūs.</i>
<i>Pæon secundus.</i>	— — — — :	<i>āmōrībūs, rēdūxērīt, mōdēstīā.</i>
<i>Pæon tertius.</i>	— — — — :	<i>glōriōsā, rēpētīvīt, ōpūlētūs.</i>
<i>Pæon quartus</i>	— — — — :	<i>cělērītās, āpērīunt, rēcīpiunt.</i>
<i>Ionicus a minori.</i>	— — — — :	<i>rēdēuntēs, ādōlēsčēns.</i>
<i>Ionicus a maiori.</i>	— — — — :	<i>cālcārībūs, cōtēndītē.</i>
<i>Diiambus</i>	— — — — :	<i>pōtētīcē, sēvērītās, lēgēmīnī.</i>
<i>Ditrochæus</i> [Dichoræus].	— — — — :	<i>pērmānērē, āuxērāmūs.</i>
<i>Choriambus.</i>	— — — — :	<i>prōspīcīunt, nōbilitās.</i>

1. In latinesce *Trōchæus* [Τροχαιος] sēü *Chōrēos, Chōrius* și *Chōrēus* [Χορειος], după termenulü grecescū.

2. Ἀντιβακχαιος, numitü și *Palimbachiulü* [Pālimbacchius].

3. Disü și *Amfimacerulü* [Amphimācer] sēü *Amphimacrus*. [Ἀμφιμακρος].

<i>Antispastus.</i>	— — — — — : pērillūstrīs, āmābātīs.
<i>Epitritus primus.</i>	— — — — — : vōlūptātēs, sālūtāntēs.
<i>Epitritus secundus.</i>	— — — — — : cōmprōbāvī, ĩmpērātrīx.
<i>Epitritus tertius.</i>	— — — — — : āuctōritās, cōnsēntiēns.
<i>Epitritus quartus</i>	— — — — — : cōllāudārē, ōrnāmētā.
<i>Dispondeus.</i>	— — — — — : ōbtētārī, prācēptōrēs.

§ 64. — De și aceste diferite picioare, combinate între dênsele, compunū versurile din punctulū de vedere prosodicū, totuși esința versului constā mai cu sēmă în ritmū.

Ritmuli [ῥυθμός ¹] este înlădierea vocii, armonia și cadențarea produsă printr'uaă succesivă și continuă urcare și scoborire a întonării. Cea d'ântăiū, urcarea vocii în pronunțarea silabelorū accentuate, se numesce *arsis* [ἄρσις]. Cea d'a doua, căderea sēū scoborirea întonării, care face ca silabele sē fiă pronunțate mai răpede și fără apēsare, se numesce *thesis* [θέσις ²].

1. Latinesce *numerus* [cadință sēū modulațiune]. «*Numerus* qui græce ῥυθμός vocatur» dice Cicerone în *Orator* c. XX, §. 67.

2. «*Arsis* est elatio temporis, soni, vocis; *thesis*, depositio et quædam contractio syllabarum». Marius Victorinus cit. în *Thèses suppl. de métrique ancienne*. [1861, pag. 2482] și Benloew în *Précis d'une théorie des rythmes* [Paris-Leipzig. 1862-1863, I parte, p. 20-24, 29-34]. — Termeniū de *arsis* și *tesis* ereaū întrebuintați în musica și în jocurile grece. *Ictus* sēū bătaia erea timpulū tare, cândū dăntuitorulū bătea în pământū cu piciorulū, după mēsura cânteculū, sēū cândū capulū orchestrei bătea cu degetulū în josū [*arsis*]. Rădicarea erea, din contra, timpulū cândū dăntuitorulū își rădica piciorulū în susū, precum și cândū capulū orchestrei își rădica mâna. Dérū gramaticii latinī făcură uă erōre în întrebuintarea acestorū termeni,

§ 65. — *Arsis* primesce *accentulă tonică* seü *accentulă ritmică*, numită *ictus* (lovire, bătaia), care se însemnează în metrică cu ' : *tūnc pătēr, ómnĭă, dĭc mĭhĭ, cārminĕ, fĕcĕrām, ĩncĭpĕ*, etc.

Tesis nu primesce nici unū accentū, ênsĕ, spre a se arĕta că pronunțarea'ı e domólă, unele prosodii o însemnează cu ` : *tūnc pătĕr, ómnĭă, dĭc mĭhĭ* (érü cu cuantitatea prosodică : *tūnc pătĕr, ómnĭă, dĭc mĭhĭ*).

§ 66. — În regulă generală, *arsis* cade tot-dé-una pe silaba lungă după prosodiă și pe cea întonată în vorbirea ordinară (în prosă), cu tóte că cea din urmă nu comptéază pentru facerea și verificarea versului ¹.

Tesis este în generalū uă silabă scurtă.

După gramaticulū Priscianū ² și poetulū didacticū

puindū pe unulū în loculū celui-l-altū. Fiindū că dérū acéstă confusiune s'a admisū de cei-ce s'aū ocupatū cu metrica la începutulū secolului, și fiindū că s'a adoptatū în mai tóte tractatele de prosodiă, vomū lua și noi pe *arsis* în înțelesū de timpū forte (apĕsatū), pe *tesis* în înțelesū de timpū mólē (ușiorū). — A se vedé și Benoist în *Prosodie et Métrique de Plaute*, ca studiū la traducerea din *Morceaux choisis de Plaute* [edit. fr. Paris. 1872].

1. *Ictus*, care cade pe *arsis*, are atăta influință, în câtū adesea, chiarū de cade p'ună silabă scurtă, ıı dă valórea de lungă. Acésta se întĕmplă de preferință cândū după acea silabă urméază uă pausă. A se vedé *Versulū Pentametrū* și broșiura II. Acestū accentū s'a întrebuintatū la începutū ca sĕ arĕte lipsa unei vocale. Sabellii, Umbrii, Oscii și vechii Romanii ıľ punéau ca sĕ arĕte lungimea unei vocale : *fáto, hóra, lúdi* etc. D. Pezzi, *Gramm. stor.-comp.* p. 44.

2. Despre gramaticulū latinū Priscianū, a se vedé pagina 16 de măi susū, nota 3.

Terențianu Maurulă¹, *arsis* se numia la Romani partea d'ântaiă a vorbei, pêne la silaba accentuată inclusivă, eră *tesis* partea următoare și asupra căreia vocea trecea fără s'apese și fără să se oprască².

Urméază d'aci că ori-ce picioră are uă *arsis* și uă *tesis* : *nocte, leguntur* (nóctē [nōctē], legúntur [légúntur]). Prin urmare, versulă posedă mai multe *arsis* și mai multe *tesis*, din a căroră succesiune rezultă cadența, adică *ritmulă*³.

§ 67. — Déca piciorulă are două silabe lungă, cea d'ântaiă se consideră ca *arsis*, cea d'a doua ca *tesis* : *pá-tri*. Cândă două silabe scurte înlocuiesc pe una lungă, cea d'ântaiă scurtă e în *arsis*. Vomă avé déră :

$$\begin{array}{l} \text{—} | \text{v} = \text{v} \text{v} | \text{v} \\ \text{v} | \text{—} = \text{v} | \text{v} \text{v} \\ \text{—} | \text{—} = \text{—} | \text{v} \text{v} = \text{v} \text{v} | \text{—} \\ \text{—} | \text{—} = \text{—} | \text{v} \text{v} = \text{v} \text{v} | \text{—} \end{array}$$

1 A se vedé. despre gramaticulă și poetulă latină Terențiană Maurulă. partea II, [broșura II], *Versurile iambice*.

2. In *omnia, óm* erea *arsis* și *nia* *tesis* ; în *dixerunt, dixé* erea *arsis* și *runt* *tesis*; în *adulamini, adulá* *arsis* și *mini* *tesis* etc. Prisciană se exprimă ast-felă : «Quando dicimus *natu*, elevatur vox, et est *arsis* in *tu* ; quando vero *ra*, deprimitur vox, et est *thesis*». Prisciani *De Accent.*, pagina 1289 ap. Quicherat, *Traité de versification latine* [Paris, 23 edit. pag. 342, nota 1].

3. Ritmulă fu mijloculă prin care popórele neolatine seú romănice trecură de la prosodia clasică la metrica modernă; căci rima nu póte fi considerată în genere de câtă ca uă alterațiune a ritmulă. A

§ 68. — Ritmulă care merge de la arsis la tesis se numeŝce *ritmă scoboritoră* (*rhythmus descendens*), ca în *nóctē, ómnīā*. Celă care merge de la tesis la arsis, adică de la silaba mai puțină întonată la cea mai multă întonată, se numeŝce *ritmă suitoră* (*rhythmus ascendens*), ca în *légintūr, revócābilis*, etc.

§ 69. — Pausa de la sfirșitulă oră-cărui versă depindendă de înțelesulă frasei, de punctuațiune și de felurite alte împrejurări, e de observată :

I] că, în versă, ultima silabă este indiferente (*indifferens*), după preceptulă lui Cicerone că «nici chiară în versă nu importă déca ultima silabă e scurtă seú lungă»¹;

II] că ultimulă picioră, care încheiă versulă [*κατάληξις*], adesea remăne incompletă.

Ast-felă, cândă ultimulă picioră din versă își are tóte silabele necesare, versulă se numeŝce *acatalectus* seú *acatalecticus* [*ἀκατάληκτος*]; cândă la fine îi lipseŝce una seú mai multe more, se đice *versus catalectus* seú *catalecticus* [*καταληκτικός*²] și a-nume *catalecticus in syllabam* seú *in syllabum*, déca din acelu

se vedé capitululă intitulată *Noțiuni istorice asupra versificării latine*, la finele broșurii următoare [*Partea II: Metrica*].

1. «Postrema syllaba brevis an longa sit, ne in versu quidem refert». Ciceronis *Orator*. capit. LXIV, §. 217 [edițiunea Orelli, volumulă I, pagina 449].

2. *Καταληκτικός*, schiopă, trunchiată, incompletă.

piciorul final rămâne uă singură silabă ; *catalecticus in dissyllabum* , déca'i rămână două silabe. Cândă are uă silabă mai multă de câtă trebuie , se numesce *ipermetru* séu *versus hypercatalecticus* [ὕπερμετρος¹ séu ὑπερκαταληκτικός].

Silaba prisositóre a versului ipermetru e susceptibilă de elisiune : de aceia versul următor începe cu uă vocală , pentru ca să se pótă face elisiunea :

Sternitur infelix alieno vulnere, cælumque

Adspicit et dulces moriens reminiscitur Argos².

Silaba ipercatalectică e mai tot-dé-una enclitica *que* séu *ve* , éru între cele două versuri esistă uă strînsă legătură , uă continuitate de înțeles și de pronunțare , fără cea mai mică paușă.

§ 70. — Fiindă că piciorul prosodic séu metrul e unitatea de măsură a versului , de aceia și versurile s'aũ clasatũ și s'aũ numitũ după genul piciorilor. Ast-felũ cele compuse din trocheie [— —] se numescũ *versuri trochaice* , cele din iambe [— —] *iambice* , cele din coriambe [— — —] *coriambice* , etc.

§ 71. — Ritmul póte să existe și într'unũ singurũ piciorũ , care atunci e consideratũ ca unitate de măsură pentru versũ , și se numesce *metru*. Adesea

1. Din ὑπερ [*supra*] și μέτρον [*metrum*] : care trece peste măsură.

2. Versuri din *Ineida* lui Vergiliu.

ênsă ritmulă se întâlneŝce numai în două picióre, legate împreună, ceia-ce se numeŝce *dipodiă*, ŝ'atunci acêŝtă dipodiă ie ŝi dênsa numele de *metru*, cãci ŝervă ca unitate de mêŝură pentru unele versurî.

§ 72. — A pronunța fiă-ce silabă după cuantitatea'î propriă, a întona cuantitățile care primescū *ictus* mai cu forță de câtū pe cele scurte, care nu 'lă aū, a numera ŝi a deosebi piciórele din care se compune versulă, se chiamă a'lū *scanda*.

Acțiunea de a scanda se numeŝce *scandare* sêū *scansiune*.

Spre a scanda ênsă versurile, trebuie sê cunóŝcemū mai ântâiū câte va particularități, privitóre la scanŝiune.

CAPITOLULŪ XII.

CESURA ŝI HIATULŪ.

§ 73. **Cesura.** — Uă frumusețe deosebită ŝ'ua condițiune neapărată a versului latinū e ceia-ce se numeŝce cesură (*cæsura*, *τομή*), adică pausa produsă în pronunțare prin tăierea cuvintelorū de către metrulū prosodicū. Versurile următóre

Sparsis | hastis | longis | campus | splendet et | horret ¹.

Pythie, | Delie, | te colo, | prospice | votaŝue | firma ².

1. Versū din fragmentele poetului Eniu.

2. Versū citațū ŝi reprobatū de gramaticulū Mariu Victorinū.

sună rău la pronunțare și suntă fără ritmă, căci lipsa cesurilor le face monotone. Și totă ast-felă se 'ntemplă și cu versulă următoră, în care nu se află uă adevărată pausă, adică uă adevărată cesură :

Sole ca|dente ju|vencus a|ratra re|linquit in|arvo.

Numimă déră *cesură* (tăiere, τμήσις) pausa din corpulă versului, care se face în miđloculă ună picioră¹. Déca vine îndată după arsis, se đice *cesură forte* séu *masculină*, ca în versulă :

Incidit | in Scyl|lám || qui | vult vi|tare Cha|rybdim.

Déca pausa se face în tesis, cesura se numesce *debilă* séu *feminină*, ca în versulă acesta :

Obstupu|it simul | ipsă || si|mul per|cussus A|chates 2.

§ 74. **Hiatulă.** — Se numesce hiată (*hiatus*, deschidătură) întâlăirea a două vocale din două silabe consecutive séu din două vorbe deosebite. Și fiindă că pronunțarea loră e nu numai anevoiósă déră și displăcută, în genere se elide una dintr'ênsele, precum vomă vedé mai la vale.

Cu tóte astea, hiatulă se întâlănesce fórté desă în versurile poețiloră latină și e tolerată în casurile următóre :

1. «La césure est comme une chaîne qui lie les pieds les uns aux autres : elle donne au vers une marche soutenue, et l'oreille distingue sans effort quand il finit». Quicherat, *Traité de versif.* p. 155.

2. Versă din *Eneida* lui Vergiliu.

α]. *In cuvintele monosilabe, de exemplu :*

O et | de Lati|a, o | et de|gente Sa|bina ¹.

Flumina am|nem sil|vasque in|glorius. | O ubi | campi ².

β]. *După vocale lungi, mai cu seamă după i în arsis :*

Et suc|cus pecolrî et | lac sub|ducitur | agnis ³.

γ]. *La scurtarea unei silabe lungi în tesis :*

Insulă | Ioni|o in mag|no, quas | dira Ce|lœno ⁴.

Te Cory|don, ø A|lexi: tra|hit sua | quemque vo|luptas ⁵.

Verba lo|cus, dic|toque va|lē valē | inquit et | Echo ⁶.

δ]. *Cândă, după vocala finală, se face uă lungă întrerupere, după înțelesul și 'n pronuțare :*

Posthabi|ta colu|isse Sa|mó. Hic | illius | arma

Et ve|ra inces|su patu|it deă. | Ille : ubi | matrem ⁷.

CAPITOLUL XIII.

CONTRACȚIUNEA

§ 75. — Numimă contracțiune contopirea a două seî mai multorū vocale, care aparținū unorū silabe deosebite, ast-felū în câtū se formeze unū diftongū

1. Ovidii *Metamorphos.* liber XIV, vers. 832.

2. Vergilii *Georgic.* liber. II, vers. 486. — Particulele *o, heu, pro* nu se elidū mai nicî uă dată, făr'a strica întru nimicū.

3. Vergilii *Eglog.* II', vers. 6.

4. Vergilii *Æneidos*, liber. III, vers. 211.

5. Vergilii *Eglog.* II, vers. 65.

6. Ovid i *Metamorphos.* liber. III, vers. 501.

7. Vergilii *Æneidos*, liber. I, vers. 16 și 405.

séu uă singură vocală. Ea servă ca să înlătore hiatul și să efectueze uă mai mare scurtime.

Acéstă contractiune este de două feluri : perfectă și imperfectă.

A]. Contractiunea imperfectă.

SINIZESA ȘI ELISIUNEA [SINALEFA ȘI ECTLIPSIS].

§ 76. — Déca contractiunea nu există de câtă pentru auđă și'n pronunțare, éru nici de cum în scriere, atunci se dăce imperfectă și, după deosebitele'í forme, íe numire de *sinizesă*, *sinalefă* și *ectlipsis*.

§ 77. *Sinizesa*. — Se numesce *sinizesă* (*synizēsis*, συνίησις séu ἐκφώνησις și συνεκφώνησις) contopirea a două vocale din întrulă aceleiași vorbe astfel, în câtă să formeze ună diftongă séu uă singură silabă lungă ¹. Ea se întemplă în două casuri : I] în năuntrulă aceleiași vorbe, ca în θεός, *beatus*, *quia*, *prius*, *deinde*, *dein*, *huic*, *cui*, *dehinc*, *prout*, *dēerunt*, *aurea*, *aureis*, *vehemens*, ² *alveo*, *alvearia*, *postea*, *pūeri*, *dēinceps*, *dēorsum*, *omnia*; II] între două vocale din cuvinte deosebite, ca în μῆ ου, ἦ ου etc.

1. Servius, *Ad Vergil. Aeneidos*, lib. I, v. 698. Veđí Corssen, *Über Aussprache* etc. II, pag. 744 – 770, și Heyse, în *System* etc. loc. cit.

2. *Vehemens* = *veemens* = *vēmens*, de óre-ce *h* e simplă aspirațiune.

Asemenea se consideră ca diftongi *ua* și *uo* în forme ca *suadeo*, *suesco*, *suavis*, *unguo*, *tinguo* etc.

Suave mari magno, turbantibus æquora ventis,
E terra alterius magnum spectare laborem ¹.

§ 78. **Elisiunea și Sinalefa.** — Cândă, în versă, uă vorbă se termină cu vocală și vorba următoare începe ierăși cu vocală séu cu *h*, se produce ună hiată. Pentru a fi înlăturată, ambele vocale se combină astfel, în câtă nu producă de câtă ună singură sunetă. Acéstă combinare s'a numită de vechiă gramatică *sinalefă* (*synalæse*, συναλοιφή séu σύγκρισις, oră *elisiune*²). Celă mai usitată modă de pronunțare e imuierea primei vocale. Astă-felă déră,

în locă de *contemnere aude* se citește *contemner'eaude*,
» » » *improvisi aderant* » *improvis'aderant*,
» » » *narrabo*³ *interitum* » *narrab'ointeritum*,
» » » *quare age, veni huc* » *quar'age, ven'ihuc*.

1 Lucretii *De rerum natura*, liber II, vers. 1.—2.

2. « Ἔστι δὲ ἡ συναλοιφή δύο φωνηέντων διηρημένων εἰς μίαν συλλα-
δὴν ἔνωσις, οἷον «τὸ ὄνομα = τοῦνομα». Gram. gr. apud. Corssen v. II.
p. 770. — Cicerone o numesce «verba ve: bis quasi *coagmentatio*»
[*Orat.* 23. 77] și «*conglutinatio verborum*» [Ibid. 78]. — «Dicitur
synaliphe duarum concurrentium lubrica lenisque collisio, quoties
duæ sunt vocales et excludunt se leniter et lubricæ». Pompeiu gram
în *Comment.* p. 298 apud Corssen p. 772. — «*Synaliphe* est per in-
terceptionem concurrentium vocalium lubrica quædam lenisque co-
llisio». Donatus ibid. pag. 774. — «Quod συναλοιπήν Græci vocant
nos *complexionem* dicimus». Quintil. *De Instit. Orat.* lib. I, 5, 17

3. *Narro* avu mai tot-dé-una uă nesicură ortografă. Vechiă Ro-
mană îlă scriseră séu cu două séu cu ună *r* Varone, și după dânsulă

Cu verbul *est*, se p^ote citi în dou^e feluri : *magna est* = *magn'est* séu mai bine *magna'st*.

După acest^u exemplu, cuvintele de mai sus^u se pot^u citi și prin suprimerea, êns^e numai din pronunțare, a unei vocale. Vom^u av^e d^er^u duo^e casuri, după cum vocala supresă aparține séu vorbei d'ântâi^u séu vorbei d'al^u douilea :

1]. In loc ^u de <i>contemnere aude</i>	<i>contemner' aude</i> ,
» » » <i>improvisi aderant</i>	<i>improvis' aderant</i> ,
» » » <i>narrabo interitum</i>	<i>narrab' interitum</i> ,
» » » <i>quare age, veni huc</i>	<i>quar'age, ven' huc</i> .
2]. In loc ^u de <i>contemnere aude</i>	<i>contemnere 'de</i>
» » » <i>improvisi aderant</i>	<i>improvisi 'derant</i> .
» » » <i>narrabo interitum</i>	<i>narrabo 'nteritum</i> .
» » » <i>quare age, veni huc</i>	<i>quare'ge, veni 'c</i> .

In versurile poeților anticⁱ, aceste sinalefe erea^u f^orte dese. Iat^e câte-va exemple din versurile lui Eniu, Luciliu, Plaut^u și Terențiu :

Fér mi ⁽auxilium, péstem ⁽abige ⁽a me,
Flámmiferam hanc vim, quæ me ⁽excruciat ¹.

gramatiei Veliu Lungul^u și Mariu Victorin^u, se pronunțară pentru *naro* cu un^u singur^u *r*, pentru că se scrie *gnarus* și *ignorare* din aceeași răd^ecină. Ac^esta êns^e nu e un^u cuv^ent^u că trebuie s^e renunțăm^u la forma *narro* cu douⁱ *r*, căci, precum amintesc Schneider, în discursul^u lui Claudiu de la Lyon se găsește scris^u *narrem*, ér^u Capru spune curat^u că *narratio* trebuie scris^u cu douⁱ *r*. A se ved^e Brambach în *Die Neugestaltung der lateinischen Orthographie, in ihrem Verhältniss zur Schule*. [Leipzig. 1868, pag. 272].

1. Ennii *Tragæd.* fragm. vers. 50. V. citat^u de Corssen în *Über Aussprache, Vokalismus etc.* vol. II pagina 774.

Nam veluti intro aliud longe esse, atque intus videmus ¹.

Ad cenam adducam et primam hisce abdomina thynni ².

Eodem pacto quo huc accessi apscessero,

i hac mecum domum ³.

Ergo intro, et cui reist, ei rei hunc sumamus diem ⁴.

Chiaru Oratiu intrebuinteză repetirea elisiunii în scrierile'i glumețe, ca 'n următorul versu din satire :

Nullane habes vitia? immo alia et fortase minora ⁵.

§ 79. — Pe lângă acestea, în versurile latine, cându uă vorbă se termină c' uă silabă în *m* [*am*, *em*, *im*, *um*] și vorba următoare începe c' uă vocală séu cu *h*, atunci silaba în *-m* se suprimă din pronunțare. Acesta se numesce *ectlipsă* (*ecthlipsis*, ἐκθλιψις, strivire ⁶).

1. Lucilii *Satir.* IX, 9. 1. G. ibidem.

2. Lucilii *Satir.* I. 13. 1. eod. loco.

3. Plauti *Trinum.* v. 710 apud eumd.

4. Terentii *Andria*, act. V, sc. 3, v. 6², ibid.

5. Horatii *Satir.* liber I, sat. 3, vers. 20.

6. După Cicerone și Qu'ntilianu, *m* finalu se maiaudia încă în pronunțare, în epoca celui din urmă, de și forțe puțină. Numai poezii posteriori adoptară ceia-ce numimă *ecthlipsis*. Corssen, *Über Aussprache* etc. [vol. II, p. 789—790]. Cu toate astea, *m* finalu a reprezentat tot-dé-una unu sunetu slabu. În inscripțiunile pompeiane, *m* din terminarea acusativilu lipsesce la vorbe. În fine, fenomenul elisiunii silabei în *m* se vede chiaru în cuvintele compuse latine, ca *veneo* în locu de «*venum eo*»; *animadverto*, în locu de «*animum adverto*», și altele. — În epoca decadinței, *m* a dispărutu ca toate consonenele finale.

In locū de <i>multum ille</i>	se citește	<i>mult'ille</i>
» » » <i>orandum est</i>	» »	<i>orand'est</i>
» » » <i>narrem ego</i>	» »	<i>narr'ego</i>
» » » <i>ventum erat</i>	» »	<i>vent'erat.</i>

Cu verbulū *est*, se pōte citi asemenea în două feluri : *orandum est* = *orand'est* sēu mai bine *orandum'st*. Aci ênsē se mai pōte supprime și numai vocala ce precede lui *m* : în locū de *multum ille* = *mult'm ille*, *narrabam interitum* = *narrab'm interitum* etc.

În fine, ca și la simpla elisiune, se pōte supprime din pronunțare și vocala inițială a celui d'alū douilea cuvânt. Ast-felū, grupurile de mai susū se potū citi :

mult'ille = *mult'm ille* = *multum'ille*,
orand'est = *orand'm est* = *orandum'st*,
narr'ego = *narr'm ego* = *narrem'go*,
vent'erat = *vent'm erat* = *ventum'rat*.

§ 80. — Elisiunea¹, fiă sinalefă sēu fiă eclipsis, se face și la sfirșitul versului ipermetru, mai cu sēmă cu conjuncțiunea enclitică *que*, cândū versulū următorū începe cu vocală sēu cu *h*. Trebuie ênsē ca între ambele versuri să existe uă strinsă legătură² de înțelesū, cum e de exemplu în cele următore :

1. Modernii întrebuintză cuvântulū de elisiune spre a desemna atâtū sinalefa câtū și eclipsa, pe care le consideră ca sinonime. Despre sinalefă, a se vedē însemnatele cercetări ale Inī Corssen în *Über Aussprache*, e'c. vol. II, pag. 770—793.

2. A se vedē § 69 și mai cu sēmă pagina 67.

Aut dul|cis mus|ti Vul|cano | decoquit | hūmōr[em]
 Et foliis undam trepidi despumat aheni ¹.

Omnia | Mercuri|o simi|lis, vo|cemque co|lōrēm[que],
 Et crines flavos et membra decora juventæ ².

E de notatū că aceste elisiuni se facū de preferință în poesiele lirice, de și se găsescū esemple chiarū în versurile esametre ³.

B/. Contractiunea perfectă.

SINERESA ȘI CRASA.

§ 81. — Contractiunea e perfectă atunci, cândū se arătă chiarū și în scriere. Ea se întêmplă în douē casurī și prin urmare ie douē numiri deosebite : *sineresa* și *crasa*.

1. Vergilii *Georgic.* liber. I, vers 295

2. *Æneid.* lib. II, v. 558. Aceste versurī se dicū *ipermetre*.

3. Êtă versurī *ipermetre* în care Vergiliu a pusū la fine alte silabe de câtū encliticele obicinuite *que* sêū *ve* :

Iamque iter emensi, turres ac tecta Latinorum

Ardua cernebant juvenes muroque subibant [*Æneid.* VII, 160].

Et spumas miscent argenti vivaque sulphura

Idæasque pices et pingues unguine ceras. [*Georg.* III, 449].

Inseritur vero ex fetu nucis arbutus horrida

Et steriles platani malos gessere valentes. [*Georg.* II, 69].

Præferimus manibus vittas ac verba precantia

Et petiere sibi et, voluere adjungere gentes. [*Æneid.* VII, 237].

Dêrū chiarū și acestea suntū îndreptate, după unele manuscrite și edițiunī, ast-felū în câtū potū fi reduse la corectitudinea celorū obicinuite. A se vedē pentru acêsta marea edițiune din Vergiliū a d-lui Benoist. [Paris, 1876].

§ 82. **Sineresa.** — Numimū *sineresē* (*syn̄eresis*, συναίρεσις¹) seū contractiune propriū dîsă contractarea a două vocale din năuntrulū aceleiași vorbe, cum se întemplă în declinările și 'n conjugările contractate ale limbiî grece, ca ἀπλῶ în locū de ἀπλόα, λεοντῆ în locū de λεοντέαι, τιμῶ în locū de τιμάω, etc.

În limba latină, ea e mai rară și se manifestă mai cu sémă cândū forma primitivă a 'ncetatū d'a mai esiste, ca *filī* în locū de *filīē*, *ūnus* în locū de *oinus*, *gratīs* în locū de *gratīs*², etc.

Sineresa se esplică prin consonificarea unorū vocale. Ast-felū se 'ntemplă adesea ca *i* și *u* să se citescă cu precipitare, întocmai ca și cum în loculū lorū arū fi consunele *j* și *v*³, ca *flūvjörūm* (în locū de *flūviörūm*), *ābiēte* (în locū de *ābiete*), *tēnvīā* (în locū de *tēnūiā*), *gēnvā* (în locū de *gēnūā*), *extēnvāntur* (pentru *extēnū-āntur*), *peccantīa* (peccantīā), *āriēte*, *consī'iūm*, *Orphēo*, *mēo*, *rēi*, *cūi*, etc.

§ 83. **Crasa.** — Contractiunea a două vocale din două cuvinte deosebite se numesce *crasis* (*contractio*, κρᾶσις⁴) și are ca efectū formarea unei cuantități

1. De la συναίρεω, *complexor*.

2. A se vedé *Silabele lungi din natură*, §. 6 p. 20—21 de mai susū.

3. «Notum est eruditis consonantes *I* et *U* apud Latinos eodem fuisse sono et potestate quo hodie *Y* et *W*». Bentley in *Terent. Pref.* [cit. apud Quicherat, op. cit. pagina 380.]

4. De la κεράννυμι, *misceo*.

lungi, de exemplu $\kappa\epsilon\iota\sigma\omicron\varsigma$ în locu de $\kappa\alpha\iota\ \iota\sigma\omicron\varsigma$, $\kappa\epsilon\iota\sigma$ în locu de $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\iota\sigma$, *cōgo* (din *cum ago*, *cu ago*, *coago*), *prōles* (din *pro oles*) etc ¹.

CAPITOLULŪ XIV.

Diferite licențe poetice.

DIERESA, SINCOPA, SISTOLA, DIASTOLA, ANACRUSA
ȘI BASA.

§ 84. **Dieresa.** — În prosodiă, se numește dieresă (*diāresis*, $\delta\iota\alpha\rho\epsilon\sigma\iota\varsigma$ ²) pronunțarea ca două silabe a unei singure, fiă prin desfacerea diftongului, fiă prin semi-vocalizarea unei consune capabile d'a deveni vocală, spre exemplu: *pūlchrăe* în locu de *pūlchrē*, *silūā* în locu de *silvā*.

Precum vedemū, efectulū dieresei e d'a schimba cu totulū cuantitatea silabelorū, d'a scurta pe cele lungi și d'a le îmulți. Ast-felū poeții elegiaci și lirici dieresază adesea verbele *sōlvērē* și *vōlvērē* în *sōlūērē* și *vōlūērē*, ca în următorulū versū alū lui Ovidiū :

Ne temere in mediis dissōlūāntūr āquīs

Poeții anteriori epoei lui Augustū, mai cu sēmă autorii de comedii, întrebunțau adesea dierese care nu se mai întălescū de cātū fōrte rarū în timpulū

1. A se vedé *Silabele lungi din natură*, cit. supra.

2. De la $\delta\iota\alpha\rho\epsilon\omega$, *disjungo*, despartū, desfacū, desbinū.

clasicității. Ast-felū scriiaū *relicūūs*, *eī*, *iām*, *lārūā* *sīlūē*, în locū de *reliquūs*, *eī*, *jām*, *lārvā*, *sīlvē* etc.

Rēllicūās tamen esse vias in mente patentes¹.

Nivesque deducunt Jovem. Nunc mare, nunc *sīlūē*².

Dieresa dērū e contrariū de ceia-ce vomū vedé că se numesce *sineresă*³ (îmbinare, unire) : prin *sineresē* citimū *Phae-thon*, *Ne-rei*, *dis-sol-van-tur*; prin *dieresē* *Pha-e-thon*, *Ne-re-i* *dis-so-lu-an-tur*. Ast-felū, prin cea d'ântaiū, se citește *Cai-us*, *Plei-a-des*, *gen-ua*, *ar-ie-te*, *fluv-io-rum*, *te-nu-io-re*, pe cândū prin cea d'a doua, prin *dieresē*, se citește *Ca-i-us*, *Ple-i-a-des*, *ge-nu-a*, *a-ri-e-te*, *fiu-vi-o-rum*, *te-nu-i-o-re* etc.

În metrică, se dă numirea de *dieresē* și pauzei ce se face la sfîrșitulū aceleī vorbe, prin care se termină unū piciorū din versū, ca în celū următorū :

Dic mihi, Damœ|ta, cu|jum pęcūs ? | An Meli|bœi ?⁴.

Suntū versurī care cerū anume cesurī, altele care cerū anume *dierese*. În casulū acesta, se numescū *cesurī* sēū *dierese primare*, în opozițiune cu cele *secundare*, care suntū și ele ținute în sémă și înlocuiescū pe cele primare. E de observatū că, în ritmurile des-

1. *Rēllicūās* în locū de *rēllicūās*. Din versurile lui Lucrețiū.

2. Horatii *Epodon lib. carmen X*, vers 2-3. A se vedé, în broșura următoare, capitolulū despre *Versurile Ionice*.

3. «*Diaeresis* est quoties una syllaba in duas dividitur; *synæresis* est, a contrario, quoties duæ syllabæ in unam contrahuntur». Pompeiū gramaticulū apud Corssen, vol. II, pagina 745.

4. Vergiliū *Bucolic. egloga III*, vers. I.

cendinte suntū mai dese cesurile, pe cândū în cele ascendinte suntū preferite diereșele.

§ 85. **Sincopa.** — Se numește *sincopă* (syncōpē, σνγκοπή) tăierea unei litere sēu unei silabe din midloculū vorbeī¹.

Prin sincopare s'aū formatū mulțime de cuvinte în limba latină. Așia, despre tăierea unei vocale, se potū cita ca exemple *virgo* (pentru virago), *disciplina* (discipulina), *repostus* (repositus), *valde* (valide), *caldus* (calidus), *patris* (pateris), *posse* (potesse), *prætor* (præitor), *demo* (deimo), *cogo* (coigo din *cum* și *ago*), *como* (coimo, din *cum* și *emo*), *pergo* (perigo), *surgo* (surigo), *auceps* (aviceps), *princeps* (primiceps), *officina* (opificina). Despre sincoparea unei silabe, se potū cita diminutivele în *-illus*, *-ellus*, *-ollus*, *-ullus*, precum *catillus* (catinillus din *catinus*), *sigillum* (siginillum din *signum*), *corolla* (coronolla din *corona*), *ullus* (unullus din *unus*), *castellum* (castrellum din *castrum*), *lamella* (laminella din *lamina*); formele verbale *debeo*

1. Tăierea unei litere sēu unei silabe de la finele vorbeī se ăice *apocopă* [ăpōcōpē, ἀποκοπή], ca în *tribunal*, *pulvinar*, *exemplar* și *simul* [în locū de archaicele tribunale, pulvinare, exemplare, simule]; la imperativele *dic*, *duc*, *fac* și *fer* [în locū de *dice*, *duce*, *face*, *ferē*]; în *quin* [quine], *sin* [sine], *ain* [aisne], *satin* [satisne] etc; *neu* [neve], *ceu* [ceve], *seu* [seve] etc; *nihil* [din *nihilum*], *donec* [donicum]. — Suprimerea unei litere de la începutū se numește *aferesis* [ăphærēsis, ἀφαίρεσις] ca'n *ruere* din *eruerē*, *temnere* din *contemnere*, *sum* din forma vechiă *esum*, etc.

(din *dehibeo*). *jubeo* (din *juhibeo*), *deprendo* (*deprehen-*
do), *vendo* (*venumdo*), *animadverto* (*animumadverto*),
amasti (*amavisti*), *nosse* (*novisse*), *norunt* (*nove-*
runt), etc.; formele usitate în vechia limbă, ca *dicsti*
(pentru *dicstisti*), *objexim* (pentru *objecsisim*), *faxo* și
faxim (pentru *facsisso* și *facsisim*), *celasso* (*celaviso*);
cuvinte ca *Mars* (din *Mavors*), *ūdus* (din *uvidus*), *di-*
tior (pentru *divitior*), *quorsum* (*quoversum*), *bigæ* (*bi-*
jugæ), *præco* (*prævoco*), *præda* (*præhenda*), *prædium*
(*præhendium*), *pauper* (*pauciper*) etc. Mai adesea se
elidă *i* și *u* înaintea silabeloră derivate ¹, ca *sæclum*,
tegmen, *periculum*, în locă de *sæculum*, *tegiimen*, *peri-*
culum. Orațiă merge și mai departe, căci dice *puertia*
în locă de *puertia* și *lamna* în locă de *lamina* :

Actæ non alio rege *puerticæ* ².

Abdito terras, inimice *lamnæ* ³.

§ 86. **Sistola.** — Se numesce sistolă (*systolē*,
συστολή) întrebuintărea unei silabe lungi ca scurtă :

Unius în locă de *unius* ; *illius* în locă de *illius* ⁴.

Dedērunt pentru *dedērunt* ; *stetērunt* pentru *stetērunt*.

Acéstă licență poetică se 'ntâlnesce adesea, chiară
în poeziă latinității clasice. Ast-felă penultima lungă
a celei d'a treia persăne plurale de la perfectulă in-

1. Ș'acéstă chiară în prosă.

2. Horatii *Carmin.* lib. I, od. XXXVI, vers. 8

3. Horatii *Carminum* lib. II, od II, «Ad Crispum Sallustium».

4. A se vedé mai sus § 19, pag. 29.

dicativului se găsește adesea întrebuintată ca scurtă, cum e, de exemplu, în versurile următoare :

Miscūrunt herbas et non innoxia verba.
 Fērvĕrĕ Leucaten auroque effūlgĕrĕ fluctus ¹.
 Vergilio ānnūrunt gaudentes rure Camenæ ².

§ 87. **Diastola.** — Se numește *diastolă* (*diastolē*, διαστολή) sĕu *ectasă* [ἐκτασις] întrebuintărea unei silabe scurte ca lungă :

Ānĕades în locū de *Ānĕades*; *altĕrius* în locū de *altĕrius*,
Prĭamides » » *Prĭamides*; *Dĭana* » » » *Dĭana*.

Cândū lungirea silabei scurte se face prin geminarea sĕu repetirea consuneî următoare, acĕstă licență iĕ numirea de *epentesă* [ἐπένησις] sĕu *diplosiasmŭ* (διπλασιασμός, *îndoire*), spre exemplu *rĕlligio*, *rĕttulit*, *rĕpperit*, în locū de *rĕligio*, *rĕtulit*, *rĕperit* :

Antiqua populum sub rĕlligione tueri.
 Hæsit, et in decimum vestigia rĕttulit annum.
 Sunt alii, quos ipse via sibi rĕpperit usus ³.

§ 88. — E de notatŭ că adesea orĭ silabele scurte terminate în *s*, *r* și *t*, înaintea vorbelorŭ începătoare cu vocale se întrebuinteză ca lungi, déca cadŭ în arsis ⁴, ca în următoarele versurĭ :

1. Vergiliŭ. cit. ap. Quich. *Trait. de versif. lat.* p. 83.

2. Din versurile lui Orațiu.

3. Din versurile lui Vergiliŭ, cit. *ibid.* pag. 82.

4. Veđi nota 1 de la pagina 64 de mai susŭ, și Lucien Müller, în

Pectori|būs inhi|ans, spi|rantia | consulit | exta.
 Desine | plura, pu|er, et, | quod nunc | instat, a|gamus.
 Omnia | vincit A|m̄er, et | nos ce|damus A|mori ¹.

De re metrica poetarum latinorum, pag. 328, cit. ap. Benoist, *Œuvres de Virgile*, edit. savante. — Aceste silabe finale, lungi la poezii mai vechi, scurte la urmaşii lor, atraseră de timpuriu atenţiunea gramaticilor romani. Ei se încercară să esplice această lungime arcaică 1°] prin raţiuni glotologice, presupaind că consuna finală a acelor silabe, precum şi *h* iniţială ală vorbeii următoare, constituiesc uă lungime prin poziţiune, seú că *c*, în care mai adesea se terminaú silabele în cestiune, avea unú sunetú aspru (*k*) şi îndouitú (*cc*); 2°] admitendú ipotesa că nă silabă scurtă şi terminată în consună simplă se pôte întrebuiŃa ca lungă în unele părţi ale fraşei. Gramaticii din secolul alú XVII continuară desbaterea ca şi cei din secolul alú XVIII şi XIX. Godfried Hermann fu celú mai pëtrundëtorú criticú, care şî creă uă sistemă propriă şi completă, de şi în contradicere cu vechii gramatici latini. După dënsulú, Schneider împinse teoriile lui Hermann pënë la cele mai din urmă consecinţe, afirmandú că silabele de care e vorba ereaú scurte la începutú, dëru întrebuiŃate ca lungi în versuri numai din cauza tãrieii ce le da arsis. Acestă doctrină fu asemenea îmbrãţişată de Ramshorn, ba găsi partisanii pënë mai în şilele nóstre, de şi nu se basanici pe doveşii din vechime, nici pe argumente sciinţifice. Din contra, Lachmann, Ritschl, Fleckeisen, Wagner, Bücheler se opuseră şi combătură aceste teorii, éru prin scrierile lorú susţinură că, dintre silabele în cestiune, cele lungi suntú mai arhaice, nă primitive de câtú cele scurte, că s'aú întrebuiŃatú ca lungi de poezii romani anticii, spre esemplu de către Plautú, că totú ast-felú le pronunţau şi contemporanii lorú, că în fine n'aú fostú scurtate de câtú în cursulú timpului şi mai târziu. Lucien Müller dice că «cea mai bună esplicare a unei silabe finale, devenită lungă în contra regulii comune din epoca clasică, e cea care arëtă că acea silabă a fostú uă-dinióră pronunţată ca lungă şi că poezii din timpulú lui Cicerone ş'alú lui Augustú, ca şi imitatorii lorú, urmară esemplulú poezilorú mai vechi, mai cu sémă p'alú lui Eniú». A se vedé L. Müller, cit supr. şi Corssen, *Über Aussprache* etc. vol. II, pag. 436-447.

1. Vergilii *Æneid.* liber. IV, vers. 64. *Eglog.* IX, 66; X. 69.

Acésta se întemplă mai adesea cu *adiit*, *iniit*, *rediiit* și altele asemenea, séu în puterea accentului ritmicu, care cade pe arsis, séu acolo unde póte că la începutu ultima silabă erea lungă din natură¹. Chiaru și conjunțiunea enclitică *que*, care e scurtă din natură, se întrebuintează ca lungă în virtutea acestui principiu, mai cu sémă în a doua arsis a esametruului, cându avemu repetire de conjunțiunii enclitice², spre esemplu în versurile urmátore :

Sidera|*quē* vēn|*tiquē* no|cent ari|*dæquē* vo|lucres³.

Limina|*quē* lāu|*rusquē* De|i, to|*tusquē* mo|veri⁴.

Cretes|*quē* Drȳō|*pesquē* fre|munt pic|*tiquē* Aga|*thyrsi*⁵.

Terras|*quē* trāc|*tusquē* ma|ris cæ|*lumquē* pro|*fundum*⁶.

Asemenea licențe se întâlnescu mai desu în distichuri, adică în versurile elegiace⁷.

§ 89. **Anacrusa și Basa.** — Une orī, mai nainte de începutulū ritmului și metruului propriū dīsū, se găsește în versu una séă două silabe deosebite,

1. A se vedé Lachmann în studiile'ı asupra luı Lucrețiu III, 1402.

2. Repetirea de conjunțiunii se numesce *polisindeton* [πολυσύνδετον].

3. Ovidii *Metamorphos.* liber V, vers. 4^o4.

4. Vergilii *Æneidos* liber III, vers. 91.

5. Vergilii *Æneidos* liber IV, vers. 146.

6. Vergilii *Bucolicon* Eglog. IV, vers. 51, și *Georgic.* lib. IV. vers. 223. Afară de aceste patru casuri, Vergiliu mai ofere încă 12 esemple de acestea. A se vedé *Æneid.* lib. VII, vers. 186; lib. IX, 767; lib. XII, vers. 89, 181, 363 și 443, precum și marea edițiune a d-luı Benoist din operele luı Vergiliu [Paris].

7. A se vedé pag. 64, 82 și 83 de mai sus, și § 101 de mai jos.

care n'aŭ măsură fisă. Cândă e d'ua singură silabă, acestă adausă se numesce *anacrusis* (ἀνακρούσις, preludiū, începutulă imnului său ală poemei), éră cândă e de două silabe, *basis* (βάσις, basă musicală, tactulă după care se cântă, ritmică, felul terminării versurilor).

Se observă că *basis* e mai tot-dé-una ună spondeuă cu accentuare trochaică [- - întonată ca ˘ ˘].

§ 90. — Licențele poetice mai susă enumerate, precum și multe altele¹, se întâlnescă fórte desă în scrierile poetiloră comici latină, mai cu sémă în Plaută²

1. Dintre cele menționate, recapitulămă pe acestea : ũ finală în locă de ũs, și ĩ în locă de ĩ; cuvinte ca *tuus, eum, deum, fuit, prius* întrebuintate ca monosilabe, împreună cu *tibi* și *sibi*, cu vorbe ca *senex, foras, domi, sine*; scurtaă ultima silabă a imperativeloră, ca în *rogă, abĭ, redĭ*; nu admiteaă elisiunea tot-dé-una; mănțineaa, ectipsis; păstraă consunele finale ale formeloră vechi, ca *med, ted* în locă de *me, te*, pe cândă din contra consideraă ca neesistendă consunele finale la *sed, apud, quid, quod*; scurtaă primele silabe la *ille, illa, illud, iste, istum* etc., în fine admiteaă, pe lângă acestea, și tôte licențele mai sus enumerate, de la § 73 — § 89.

2. Marcu Acciu Plaută s'a născută, din părinți sclavă, la Sarsina [în Umbria] la anulă 527 de la fundarea Romei ș'. murită la 570. Vieți prin urmare în timpulă celui d'ală douilea resbelă punică, adică cam pe la 'nceputulă poesiei latine. Mai ântăii veni la Roma cu nă trupă de actori, unde perđendu'si averea, fu dată ca sclavă creditoriloră. Ast-felă își ducea vieța lucrândă la rijniță. Elă imită pe poetii greci Diflă și Epicharmă, după cum spune Orațiū [Epist. lib. II, ep. I.v. 58], ênsă nu cu servilitate. Prologulă în comediă e nă creațiune propriă a lui. Escelă în descrierea stăriloră de josă ale societății romane. Din 130 comediă, câte i-se atribuiaă în timpulă lui Aulu Geliū [ani 160-165 după Christă], ni s'aă păstrată 2), între care *Aulularia* [Pârnaia], *Captivi*, *Epidicus*, *Rudens*, *Stichus*, *Miles gloriosus* [Soldatulă lăudărosă], *Menæchmi* etc.

și în Terențiu¹, din care cauză adevărata pronunțare și regulele versificării lor nu numai că pentru noi moderni oferă destule dificultăți și reclamă un studiu special, dar nici chiar cei vechi nu le puteau citi cu destulă înlesnire. Ensuși Cicerone dice: «comico-
rum senarii, propter similitudinem sermonis, sic saepe sunt abiecti, ut nonnunquam vix in eis numerus et versus intellegi possit²».

CAPITOLUL XV.

VERSURILE DACTILICE³.

§ 91. — Dintre versurile compuse de dactile [— — —], în care fiă-ce picioră formeză ună metru, cele mai întrebuintate și care ocupă locul de căpetenie suntă *Pentametrulă* și *Esametrulă*.

1. Publiu Terențiu Ater s'a născut în Africa, pôte la Cartaginea, în anul 562 [192 înainte de Christă]. Adusă la Roma de senatorul Terențiu Lucană, fu liberată, și legă ami ită cu Scipione Africanul și cu Leliu, care se crede că l'au ajutat în compunerea comedieloră lui. Muri în Arcadia la anul 159 înainte de ăra crestină. De la dănsul s'au păstrat șese comedii [*Andria*, *Eunuchus*, *Heautontimorumenos*, *Adelphi*, *Phormio* și *Hecyra*], imitate cu multă libertate după comiculă grecă Menandru. Versulă lui e mai îngrijit de cătă ală lui Plaută. Fr. Ficker, *Ist. lit rom.* trad. it. 1841. A se vedă și Quintiliani *Institut. Orat.* X, I.

2. Ciceronis *Orator.* § 55. A se vedă finele broșurei a II.

3. Incepemă cu versurile dactilice, pentru că de dănsese s'au servit poeții cei mai mulți și mai renumiți, și fiindă că ne suntă cele mai necesare pentru clasele căror se destină acăstă lucrare.

I

Esametru^l ũ

§ 92. — Versul ũ *esametrul*¹, ũisũ ũi *hexameter catalecticus in disyllabum*², s'a numitũ ast-felũ fiindũ cã e compusũ din ũese m̃surĩ seũ picior̃e³.

Aceste m̃surĩ nu potũ fi de cãtũ dactile, care se potũ înlocui cu spondeie, în virtutea principiulũ cã douẽ scurte valorẽzã cãtũ uã lungã: — — — = —.

Celũ d'alũ cincilea piciorũ e mãi tot-dẽ-una unũ dactilũ [— — —], pe cãndũ celũ d'alũ ũeselea p̃ote fi seũ spondeũ [— —] seũ unũ trocheũ [— —], fãr'a cauza vre unũ neajunsũ versulũ⁴.

Vomũ avẽ d̃erũ, pentru *esametrul*, schema urmãtoare:

1	2	3	4	5	6
x — —	x — —	x — —	x — —	x — —	x — —
x — —	x — —	x — —	x — —	x — —	x — —

1. *Esametru^l* se mãi numesce ũi *eroicũ* [heroicus], din cauza întrebuintãrii lui în epopeã, pentru celebrarea eroilor ũ' a faptelorũ resbelnice. Eniũ fu primulũ poetũ care'lũ întroduse în versificarea romanã. A se vedẽ Partea II [broũiura urmãtoare] despre *Versulũ saturninũ ũi Noũinũ istorice despre versificarea latinã*.

2. *Hexameter*, pentru cã are ũese metre seũ picior̃e; *catalecticus*, pentru cã, de la ultimulũ piciorũ, îi lipsesce uã morã; *in disyllabum*, pentru cã piciorulũ finalũ are douẽ silabe. A se vedẽ mãi susũ pagina 66, § 69 despre lipsa seũ prisosulũ silabelorũ din versurĩ.

3. De la ξξ [sex] ũi μέτρον [mensura]: versũ de ũese picior̃e

4. Acẽstã ultimã silabã amũ spusũ cã este *indifferens*, dupã preceptulũ lui Cicerone citatũ la pagina 66 de mãi susũ.

Vér ěrăt | ětĕr|nĕm plăcı|dıquĕ tĕ|pĕntĭbŭs | āurĭs
Mĭlcĕ|bĕant Zĕphŷ|rĭ nĕ|tŏs sĭnĕ | sĕmĭnĕ | flŏrĕs¹.

§ 93. — Esametrulŭ atunci e mai armoniosŭ, cĕndŭ spondeiele alternĕzĕ cu dactilele, cĕndŭ suntŭ simetrice sĕŭ cĕndŭ primulŭ piciorŭ e unŭ spondeŭ urmatŭ de douĕ dactile, ca ĩn versurile urmĕtŏre :

*Sĭlvĕ|strĕm tĕnŭ|i mŭ|sĕm mĕdı|tĕrĭs ā|vĕnĕ*².

*Expĕc|tĕt fĕcĭ|lĕmquĕ fŭ|gĕm vĕn|tŏsquĕ fĕ|rĕntĕs*³.

Ast-felŭ, poetulŭ pŏte sĕ imiteze natura ŝi sĕ repesinte cualitĕțile particulare ale obiectelorŭ despre care vorbesce, fĕcĕndŭ sĕ predomnĕscĕ ĩn versurĭ dactilulŭ sĕŭ spondeulŭ, prin cesurĕ, prin elisiuni neme-rite, prin alegerea silabelorŭ dulcı sĕŭ aspre.

§ 94. — Cĕndŭ se ĩntĕmplĕ ca alŭ cincilea piciorŭ sĕ fiĕ unŭ spondeŭ, versulŭ se numesce *spondaicŭ*. ĩn casulŭ acesta, alŭ patruea piciorŭ e unŭ dactilŭ, ěrŭ cuvĕntulŭ din urmĕ de trei sĕŭ de patru silabe. ĩn genere spondeiele, ca orĭ-ce cuantitĕți lungĭ, facŭ versulŭ greoiŭ ŝi apĕsatŭ :

*Ĭlli ĩn|tĕr sĕ|sĕ mĕ|gnĕ vĭ | brĕcchĕ | tŭllŭnt*⁴.

Versurile spondaice, prin greutatea scandĕrii celui d'alŭ cincilca piciorŭ, ne atragŭ atențiunea asupra

1. Ovidii *Metamorphos.* liber I, vers. 107—108.

2. Vergilii *Eglog.* I, vers. 2.

3. Idem cit. ap Quich. pag. 167.

4. Vergilii *Georgic.* liber. IV, vers. 174.

însemnătății acțiunii ce arătă, asupra cualității ce posedă și pozițiunii particulare în care se află persoanele sée lucrurile despre care tracteză :

Margine | tērrā|rūm pōr|rēxērāt | *Amphī*|trītē¹.

Cara de|um sobo|lēs, māg|nūm Jōvis | *īncrē*|mētūm².

Constitit | atque oculis Phrygila āgmīnā | *cīrcūm*|spēxīt³.

Pictā|rumque ja|cent fera | cōrpōrā | *pānthē*|rārūm⁴.

Asemenea servă a arēta greutatea , agonia etc.

Æquore|æ mōn|strum Nereidēs | *ādmī*|rāntēs⁵.

Sūprē|mamque au|rām, pō|nens caput, | *ēxspī*|rāvīt⁶.

Din contra , mulțimea dactilelorū face versulū mai vioiū și mai răpede. De aceia dactilele suntū apte pentru a imita iuțela, fuga, șiuieratulū vântului etc.

Quădrūpē|dāntē pū|trēm sōnī|tū quātīt | ūngūlā | cāmpūm⁷.

Séd fūgīt | întērē|ă, fūgīt | *īrrēpā*|rābīlē | tēmpūs.

Pūlvērū|lētā fū|gā Rūtū|lī dānt | tērgā pēr | āgrōs.

Hī fūgī|ūnt, pēnī|tūsquē dā|tīs rēfē|rūntūr hă|bēnīs.

Illā vō|lāt, sīmūl | ārvā fū|gā, sīmūl | *æquōrā* | vērōus⁸.

Cesurile esametruului.

§ 95. — Cesură propriū ăisă e numai acolo, unde

1. Ovidii *Metamorphos.* liber I, r, vers 10
2. Vergilii *Eglog.* IV, vers 49.
3. Vergilii *Æneidos*, liber II, vers. 68
4. Ovidii *Metamorphos.* liber III, vers 669.
5. Din versurile lui Catulū [Nereidele zărindū pe Argonauți].
6. Din versurile lui Vida [despre mórtea lui Christū].
7. Vergilii *Æneidos* liber VIII, vers. 669.
8. Din versurile lui Vergiliu, passim.

înțelesul și recitațiunea versului reclamă uă pausă
óre-care. Ast-felū în versulū

Dum vi|res an|nique si|nunt, tole|rate la|bores ¹

adevărata cesură nu e după *nique*, ci după *nunt*.

Esametrulū latioū , ca și esametrulū grecū , după care fu imitatū , pôte avé trei cesuri principale :

α]. Cesura *pentemimeră* [πενθημιμερής²] séū *semi-quinaria*³, după arsis a celui d'alū treilea piciorū :

¹ Regia, | ² crede mi|³hî, res | est suc|currere | lapsis ⁴.

¹ Arma vi|²rumque ca|³nó, Tro|jæ qui | primus ab| oris⁵.

Acéstă cesură e cea mai de căpeteniă și cea mai armonioasă, în versificarea latină ca și în cea grécă.

β]. Cesura *trochaică*, după prima silabă scurtă a celui d'alū treilea piciorū [κατὰ τρίτον τροχαῖον, *secundum tertium trochæum*] :

¹ Ode|runt pec|²cârē bō|³ni vir|tutis a|more ⁶.

¹ Iam coelum ter|râmquē mēlo sine | numine, | venti ⁷.

Acéstă cesură se 'ntâlnește la vechiī poeți , cândū

1. Ovidii *Artis amatoriæ* liber II, vers 596.

2. In a cincilea [πέντε] séū mai bine după a cincilea cuantitate lungă a primei jumătăți din versū.

3. După a cincilea [*quinque, quini*] cuantitate lungă din prima jumătate [*semis*] a versului.

4. Ovidii *Pontic.* liber II, eleg. IX, vers. 11.

5. Vergilii *Æneados* liber I, vers I.

6. Horatii *Epistolarum* liber I, ep. XVI, vers 52.

7 Vergilii *Æneidos* liber I, vers. 133.

versulă latină erea neglesă seă nu'și dobândise încă totă vigórea. Ea e neîndestulătore, cândă nu mai e 'nsoțită și d'ună altă cesură, precum resultă din versulă acesta :

Sole ca¹dente, ju²vênci³us a|ratra re|liquit in| arvo.

Nu e bună, de câtă în unire cu cea următore :

γ]. Cesura *eftemimeră* [εφθρημυερχς¹] seă *semiseptenaria*², după arsis din ală patrulea picioră, care în genere e unită cu uă altă cesură, aflată după arsis din ală douilea picioră, cândă forméză cesura *triemimeră* [τριημυερχς], adică de trei jumătăți de versă :

Quid¹ ref|ért, mor²|bo an fur³|tís, pere|amne ra|pinis ?³.

Torquet a|géns cir²|cum et rapi³|dús vorat | æquora | vortex⁴.

Rară și neîndestulătore, cândă se întâlnește singură, ea trebuie să aibă celă puțină uă triemimeră. Ensă devine escelinte cu uă pentemimeră.

Pentru uă mai bună distincțiune, și ca resumată, vomă observa că versulă citată mai susă

Dum vi|rés an|nique si|núnt, tole|rate la|bores

are uă cesură eftemimeră, după ală patrulea picioră, unită cu uă alta masculină triemimeră, care vine după

1. După a șéptea [ἐπτὰ] cuantitate lungă.
2. După a șéptea [septem, septenaria] cuantitate lungă din a doua jumătate [semis] a versulă esametri.
3. Horatii *Satirarum* liber II, sat. III, vers. 157.
4. Vergilii *Aeneidos* liber I, vers. 117.

arsis din alǔ douilea piciorǔ, éřǔ nu una trochaicǎ după alǔ treilea piciorǔ (-*nique*).

§ 96. — *Cesura bucolicǎ* [βουκολικὴ τομὴ] se numește pausa care se produce într'alǔ patrilea piciorǔ, cândǔ se terminǎ cuvântulǔ d'ua datǎ cu metrulǔ.

1 2 3 4
 Dic mihi, | Damœ|ta, cu|jūs pęcūs ? || An Melib|æi ?
 Non, ve|rum Ægo|nis : nu|per mihi || tradidit Ægon¹.
 Rustica | silve|strem reso|nat bene || tibia cantum².

Acéstǎ pausǎ, consacratǎ 'n specialǔ poeziei pasto-rale, désǎ în versurile lui Teocritu, mai rarǎ într'ale lui Vergiliǔ, nu póte sta fără una din cele precedente.

§ 97. — Uǎ cesurǎ *secundarǎ* a versului esamtru, în ultimulǔ piciorǔ, cu uǎ monosilabǎ la finele versului, produce uǎ impresiune viie și neasceptatǎ, ceia-ce face ca versurile de acestǔ felǔ sǎ serve pentru a se imita situațiunii ciudate, caracteristice séǔ ridicule :

Et caput | extule|rát den|sissima | sidere|úm nōx³.
 Parturi|unt mon|tēs : na|scetur | ridicu|llās mūs⁴.
 Vertitur | intere|a cæ|lum, et ruit | Ocea|nó nōx⁵.

1. Din *Bucolicele* lui Vergiliu, *Eglog.* III, vers 1.

2. Versǔ citatǔ de gramaticulǔ Serviu.

3. Ovidii *Metamorphos.* liber XV, vers. 31.

4. Horatii *De arte poetica liber*, vers. 139. A se confrunta Esopu Fedru [IV, XVIII] și La Fontaine [V, 10]. — În genere, acéstǎ cesurǎ este unitǎ c'ua alta pentemimerǎ.

5. Din versurile lui Vergiliǔ, ap. Quicherat, pag. 206.

În definitivă, versul esametric e cel mai însemnat și mai renumit în versificarea latină.¹

§ 98. — Ca exercițiu de memorie și spre a se putea aprețui mai bine însemnătatea studiului prosodiei, iată câte-va esametre, în care cuvintele omonime nu se disting, pentru deosebita-le însemnare, de cât prin diferența de cantitate prosodică :

Est *acer* in silvis : equus *acer* Olympia vincit.

Si bonus esse *cōmes* vis, mores indue *cōmes*.

Oblitus *decōris* violat praecepta *decōris*.

Vin' tibi *dīcāmus* cui carmina nostra *dīcāmus* ?

Solvere *diffidit* nodum qui *diffidit* ense.

De cane, cane decane, *canis* non, cane decane.

Claros ecce *duces*, quos mox in vincula *duces*.

Educat hic catulos, ut mox *educat* in apros.

Ni sit nota *fides*, ignoto non bene *fides*.

Decepit me saepe *fretum* nimis *æquore fretum*.

1. Godfried Hermann, în *Elementa doctrinae metricae*, face următorul elogiu esametricului omeric : « *Quis est enim qui, si accuratius hexametri naturam consideraverit, non admiretur eximiam illam Græcorum sollertiam, qui, in ipsis artis primordiis, statim illud metrum reperirent, in quo omnia quæ gratam varietatem, venustatem, dignitatem carminibus adderent, conjuncta cernerentur* ». Acastă admirațiune a lui Hermann pare în adevăr meritată, când e vorba despre invențiunea Grecilor. Lauda nu se cuvine însă numai esametrelor lui Omer, căci aceste versuri au fost și mai mult perfecționate după densul, mai cu seamă de Latină, a căror sistemă de accentuare erea și mai priinciosă cadenței din versuri. Meritul anticilor Greci însă rămâne intact, când e vorba despre invențiunea esametricului și despre întrebuițarea lui într'ua foarte vechiă epocă.

Per quod quis peccat, per *idem* punitur et *idem*.
 Difficilis *labor* est, cujus sub pondere *labor*.
 In silvis *lepores*, in verbis quære *lepores*.
Levis adhuc puer est facie : tu ne *levis* esto.
 Triste *malum*, navis fractus quum turbine *malus*.
Nitere cum studio, si vis aliquando *nitere*.
Oblitus es cœno, sed non *oblitus* honoris,
Occidit latro, verum sol *occidit* almus.
Os-oris loquitur, sed *os-ossis* roditur ore.
 Gaudet uterque *parens*, quum filius est bene *parens*.
 Uxor *parere* et *parere*, *parare* mariti est.
Pendere vult justus, non vult *pendere* malignus.
 Sunt cives *populus*, celsissima *populus* arbor.
 Si vitare *potes*, ne plurima pocula *potes*.
 Dat *propago* merum : surgit de patre *propago*.
 Pluribus ille *refert* quæ non cognoscere *refert*.
 Si qua *sede sedis*, et erit tibi commonoda, *sedes*.
 Illa *sede sede*, nec ab illa *sede* recede.
 Si transire *velis* maris undas, utere *velis*.
 Merx nummis *venit* : *venit* huc aliunde protectus.

Esametre ca exercițiũ pentru scandare și pentru deosebirea cuvintelorũ sinonime :

Cantat *acanthis* avis, sed crescit *acanthus* in agris,
Clava ferit, *clavus* firmat, *clavisque* recludit.
Consulo te doctum : tibi *consulo*, dum tua curo.
 Est *cutis* in carne, est detracta e corpore *pellis*.
Fructus arboribus, *fruges* nascuntur in agris.
 Ne sit *securus*, qui non est *tutus* ab hoste.
 Sunt ætate *senes* : *veteres* vivere priores.
 Quæ non sunt *simulo* : quæ sunt ea *dissimulantur*.

Hastam dic *teretem*, sphæram dic esse *rotundam*
Torris adhuc ardens, exstinctus *titio* fiet.
Ungula conculcat : lacerat, tenet, arripit *unguis*.

Numele de rudeniă.

Agnati patris, *cognati* matris habentur.
 Dic *patruos* patris fratres *amitasque* sorores.
 Frater *avunculus* est, soror est *matertera* matris.
 Quos generant fratres natos dices *patruales*,
 Sed *consobrinos* dic quos preperere sorores :
 Quos soror et frater gignunt dices *amitinos*.
 Vir natæ *gener* est, *nurus* est pro conjuge nati.
 Uxoris genitor *socer* est *socrusque* genitrix :
Vitricus haud verus pater est materque *noverca*.
 Ipsi vir frater *levir*, sed *fratria* fratris
 Uxor. *Glos* uxor fratris, soror atque mariti.

Numele vânturilor.

Asper ab axe ruit *Boreas*, furit *Eurus* ab ortu.
Auster amat medium solem *Zephyrusque* cadentem.
 [*Eurus* ¹ ad Auroram Nabatæaque ² regna recessit

1. *Eurus* [Ἐϋρος] numitū în latinesce și *Vulturnus* [Plin. II. 46, 47] este vântulū care suflă despre sud-est, în genere despre răsăritulū sórelui [*ad Auroram*].

2. Arabia fericită avea dreptū capitalē orașulū numitū *Saba* [Σάβα], vestitū prin tămâia și smirna ce se producea acolo. *Săbæi* ereaū locuitorii Arabiei fericite [Strabo, lib. XVI]. *Năbăthæa* sêu *Năbătæa* erea uă provinciă din Arabia petrósă, ai cărei locuitorii se diceaū *Năbăthæi* [Ναβαθηαῖοι]. Aci se ie în înțelesū de orī-ce parte oriintalē a continintelui.

Persidaque ¹, et radiis juga subdita matutinis ².
 Vesper et occiduo quæ litora sole tepescunt
 Proxima sunt *Zephyro* ³. Scythiam septemquetrionem
 Horrifera invasit *Boreas* ⁴. Contraria tellus
 Nubibus assiduis pluvioque mandescit ab *Austro* ⁵.
 Hæc super imposuit ⁶ liquidum et gravitate carentem
Æthera ⁷ nec quidquam terrenæ fæcis habentem ⁸].

Numele constelațiunilorū și alū lunilorū.

Sunt *Aries*, *Taurus*, *Gemini*, *Cancer*, *Leo*, *Virgo*
Libraque, *Scorpius*, *Arcitenens*, *Caper*, *Amphora*, *Pisces*.

Numele stagiunilorū.

Ver, *Æstas*, *Auctumnus*, *Hiems* dominantur in anno :
Æstas a Geminis, *Auctumnus* Virgine surgit ;
Bruma Sagittifero, *Ver* Piscibus incipit esse.

1. Persia. Aci e anū acusativū după forma grecescă.

2. *Matutinus* [de la *mane*] înseamnă totu ce e «de diminută». *Mātūta Mater* erea divinitatea care venia înainte de dorii țilei, unū felū de *Dorilă* alū basmelorū populare române.

3. *Zēphyrus* [Ζέφυρος], vântulū care suflă despre apusū, se numia de către Latinī și *Favonius*.

4. *Bōrēas* [Βορέας sēu Βορρᾶς], vântulū de mēdă-nópte [*Septemtrio*], maī erea numitū de Latinī și *Aquilo* [Acilonele].

5. *Auster* [asprulū] e vântulū de mēdă-đi, contrarū luī *Boreas*.

6. Subînțelegēndu-se *Jupiter* [sive *Natura*], care a creatū lumea.

7. *Æther* [gen. *ëris* sēu *ëros*, αἰθήρ], aerulū celū subțire alū regiunilorū superioire, căci *aer* însemna aerulū atmosfericū, aerulū respirabilū din jurulū scóitēi pământuluī. Eterulū e pusū între vânturī, și'n limbagiulū nostru popularū se numește «vântulū turbatū».

8. Ovidii *Metamorph.* lib. I, vers 61—63.

Numele ȃeilorŭ.

*Juno, Vesta, Ceres, Diana, Minerva, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi, Neptŭnus, Vulcanus, Apollo.*

Fragilitatea vieții, descrisă de Lucrețiu.

Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis :
Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.
Inde alii multi reges rerumque potentes
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
Strevit, iterque dedit legionibus ire per altum
Ac pedibus salsas docuit super ire lacunas,
Et contempsit, aquis insultans, murmura ponti,
Lumine adempto, animam moribundo corpore fudit ¹.
Scipiades ², belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertoires doctrinarum atque leporum,
Adde Heliconiadum ³ comites, quorum unus Homerus ⁴
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete est.
Ipse Epicurus ⁵ obit, decurso lumine vitæ,

1. Poetulŭ înțelegem pe Duiliu, care purtă celŭ d'ântăiŭ resbelŭ pe mare cu Cartaginezii și căruia i-se rădică așia numita «columna rostrata» în forulŭ Romei

2. Scipione, învingătorulŭ Cartaginei.

3. Eliconulŭ era muntele pe care se credea că locuiescŭ Musele. Eliconiadele însemnăză dărŭ Musele, ticele și locuitoarele Eliconului.

4. Celŭ mai mare poetŭ epicŭ alŭ anticității grece.

5. Filosofŭ grecŭ, care susținea că lumea s'a formatŭ din atome și a căruŭ doctrină o cântă Lucrețiu în scrierea sea *De rerum natura*.

A se vedé mai josŭ pagina 108 nota 4.

Qui genus humanum ingenio superavit, et omneis
 Præstinxit stellas exortus uti ætherius sol.
 Tu vero dubitabis et indignābere obire,
 Mortua quoi vita est prope iam vivo atque videnti ?

Renumirea s   faima , descri   de Vergiliu .

Fama, malum quo non aliud velocius ullum,
 Mobilitate viget viresque acquirit eundo.
 Parva metu primo, nox sese attolit in auras,
 Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
 Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
 Tot vigiles oculi subter — mirabile dictu! —
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subigit aures.
 Nocte, volat cæli medio terræque, per umbram
 Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
 Luce, sedet custos aut summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, et magnas territat urbes,
 Tam ficti pravique tenax quam nuntia veri.

F  mea, descri   de Ovidiu .

Quæsitamque Famem lapidoso vidit in agro,
 Unguibus et raras vellentem dentibus herbas.
 Hirtus erat crinis, cava lumina, pallor in ore ;
 Labra incana situ, scabri rubigine dentes ;
 Dura cutis , per quam spectari viscera possent ;
 Ossa sub incurvis exstabant arida lumbis ;
 Ventris erat pro ventre locus, pendere putares
 Pectus, et a spinæ tantum modo crate teneri.
 Auxerat articulos macies, genuumque tumebat
 Orbis, et immodico prodibant tubere tali.

Invidia, descrisă de Ovidiū.

Pallor in ore sedet : macies in corpore toto.
 Nusquam recta acies. Livent rubigine dentes.
 Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno.
 Risus abest, nisi quem visi movere dolores ;
 Nec fruitur somno, vigilantibus excita curis ,
 Sed videt ingratos, intabescitque videndo,
 Successus horminum, carpitque et carpitur una.
 Suppliciumque suum est.

Spania, descrisă de Claudianū.

Quid dignum memorare tuis, Hispania, terris
 Vox humana valet ? Primo lævat æquore solem
 India : tu fessos exacta luce jugales
 Proluis, inque tuo respirant sidera fluctu :
 Dives equis, frugum facilis, pretiosa metallis,
 Principibus fecunda piis. Tibi sæcula debent
 Traianum : series his fontibus Ælia fluxit.

Lingușitorulū, descrisū de Juvenalū.

Quid, quod adulandi gens prudentissima laudat
 Sermonem indocti, faciem deformis amici,
 Et longum invalidi collum cervicibus æquat
 Herculis, Antæum ¹ procul a tellure tenentis ?
 Natio comæda est. Rides ? Maiore cachinno
 Concutitur. Flet, si lacrimas adspexit amici,
 Nec dolet. Igniculum brumæ si tempore poscas,
 Accipit endromiden ². Si dixeris «æstuo», sudat !

1. Gigantulū Anteu, fiū alū lui Neptunū ș'alū Pământuluī, uci-dea pe toți călătoriī din Africa. Ercule, după ce'lū trinti de trei orī, vâdendū că muma sea pământulū îi reda puterea, orī de câte orī l'a-tingea de dânsulū, îl rădică în susū și'lū omorī prin sugrumare.

2. *Endrômīs*. [gen. *ēndrômīdis*], manta imblănită, șubă, scurteică.

II.

Pentametrlu.

§ 99. — Pentametrlu, care, după esamtru, este celu mai întrebunțatū dintre versurile dactilice, se întâlnește mai numai în unire cu unū esamtru, și împreună forméză unū *distichū* [δίστιχον¹].

Poesiele scrise 'n distichurī suntū poesiele elegiace²: de aceia pentametrlu se mai dīce și *versū elegiacū*: *versus elegiacus* [ἐλεγιοι, ἐλεγιακός, *elēgī*].

Se numesce *pentamtru* (*pentămēter*, πεντάμετρος³), pentru că numărulū silabelorū luī constituie tocmai cinci piciore. În realitate ênsē, se compune din șese dactile (unū esamtru acatalecticū), în care s'a suprimatū tesis de la alū treilea și de la alū șeselea. Prin urmare, după arsis care rămâne singurā, într'alū treilea piciorū, se produce uă pausă forte, unū felū de cesurā bucolică lungă, uă diēresis, din care causă versulū rămâne împărțitū firesce în două jumētățī de uă potrivă, numite *emistichurī* (*hēmistichium*, ἡμιστίχιον sēū ἡμιστιχος⁴), cu deosebire numai că, în a doua jumētate, spondeulū nu mai pōte înlocui dactilulū.

1. Δίστιχον, din δīs, de două orī, și στίχος, rēndū, șirū, versū.

2. *Elegia*, de la ἔλεγω [dīcū *heī, vai!*] este poes a plângētore.

3. Din πέντε și μέτρος, *quinque mensuræ*, cinci piciore.

4. Din ἡμιστος și στίχος, jumētate de versū.

§ 100. — In generală, vorba finală a pentametru-
lui trebuie să fiă de două silabe, dintre care una scurtă
și alta lungă, seî ună iambă [—]. Se pôte ênsă ca
ultima silabă să fiă anceps, căci *ictus*, care cade pe
dênsa, îi dă valórea de lungă¹, chiară d'arū fi scurtă
din natură. Vomū avé dérū, pentru versulū penta-
metru, schema următóre :

$\begin{array}{c} \text{—} \text{ } \text{—} \text{ } \text{—} \\ \text{—} \text{—} \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{—} \text{ } \text{—} \text{ } \text{—} \\ \text{—} \text{—} \end{array} \right| \text{—} \parallel \begin{array}{c} \text{—} \text{ } \text{—} \text{ } \text{—} \\ \text{—} \text{—} \end{array} \left| \begin{array}{c} \text{—} \text{ } \text{—} \text{ } \text{—} \\ \text{—} \text{—} \end{array} \right| \text{—}$

Ardūă | pâr prā|cēps || glóriă | vādāt ĩ|tēr².

Impreună c'unū esamtru, vomū avé unū distichū :

Dñēc ě|rīs fē|lix, mū|tōs nūmē|rābīs ā|mícōs :

Tēmpōrā | sĭ fūē|rĭnt || nūbĭlă. | s'lūs ě|rīs³.

Dām jūvāt | ét vū|tū rĭ|dēt fōr|tūnă sē|rēnō,

Indē|libā|tās || cūnctă sē|quūntūr ō|pēs ;

At sĭmūl | ĩntōnū|ĭt, fūgĭ|ūnt, nēc | n'oscĭtūr | ūllĭ

Agmĭnĭ|būs cōmĭ|tūm || quĭ mōdō | cĭnctūs ě|rāt⁴.

§ 101. — **Cesura pentametru**lui e în genere pausa
care se face după alū douilea emistichū. Déca lip-
sesce, versulū e fără armoniă, ca în esemplulū acesta :

Mœsta nec assiduo tabescere lumina fletu

Cēssā|rēnt, nēqūe | trĭs||ti ĩmbrē mă|dērē gē|nā.

Se observă ênsă că versulū nu e corectū, cândū ce-

1. A se vedé pagina 63 nota 2 ; pag. 64, nota 1, și § 88.

2. Ovidii *Trist.* liber. IV, eleg III, vers 74.

3. Ovidii *Trist.* liber. I, eleg. IX, vers. 5—6.

4. Asemenea din versurile lui Ovidiū.

sura primului emistichiu e uă silabă scurtă, ca de e-
semplu în cele următoare¹ :

Infe|lix Di|do, nul|li bene | nu|pta ma|rito :
Hoc pere|unte, fu|gīs, || hoc fugi|ente, pe|rīs².

Verbulă *est*, precesu d' uă elisiune, forméză uă ce-
sură bună și regulată în versulă pentamtru :

Scilicet, ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore | sic du|ro *est* || inspi|enda fi|des³.

Se admite asemenea ca cesură chiaru uă monosi-
labă, precesă de uă altă monosilabă :

Nec veterum dulci scriptorum carmine Musæ
Oblec|tant, quum | *mēns* || anxia | pervigi|lat⁴.

§ 102. — **Finala pentametrului** este uă vorbă de
două silabe, avându cuantitatea de iambă, ca *dēos*,
mēi etc. Cu toate astea, se mai pôte termina :

I]. *Cu două vorbe monosilabe :*

Quod si | defici|ant vi|res, au|dacia | certe
Laus erit : | in mag|nis || et volu|isse sat|est⁵.

1. «Observabis autem ne novissima syllaba prioris coli, quæ post duos pedes semipes residet, brevis sit, ne pro spondeo tertius iambus obrepat». Marius Victorinus pag. 2558 ap. Quich. p. 213.

2. Din versurile lui Decius Magnus Ausonius, născutu la Burdigala [Bordeaux], profesorul lui Grațianu, fiulul împăratului Valentinianu I, și fostul consule în anulul 379.

3. Din versurile lui Ovidiu

4. Din versurile lui Catulă.

5. Din elegiele lui Propertiu.

II]. *Cu verbulŭ est, precesŭ de uă sinalefă :*

Terra sa|lutife|ras her|bas ea|demque no|centes
Nutrit, et | urti|cæ||proxima | sæpe ro|sa est ¹.

III]. *Cu uă vorbă de patru, cincî séŭ șése silabe ² :*

Forma ni|hil magi|cis||utitur | auxili|is ³.
Lis est | cum for|ma||magna pu|dicit|æ ⁴.
Protinus | ingen|tes||sunt ini|miciti|æ ⁵.

E mai rară terminarea pentametruului printr'unŭ cuvântŭ de trei silabe, care trebuiesce evitatŭ în versificare. Unŭ ast-felŭ de exemplu ne ofere Tibulŭ ⁶ :

Cultor o|dora|tæ || dives A|rābs sĕgĕ|tĭs.

§ 103. — Fôrte adesea, în pentametrul, se observă

1. Aceste versuri sŭntŭ totŭ dintr'ale lui Ovidiu.

2. Se găescŭ, ca ceva rarŭ și finale de câte șapte silabe, în epoca decadinței ca următorele versuri ale lui Rutiliŭ Numanțianŭ Galu, născutŭ la Toulouse și care scrise, în secolulŭ alŭ V, unŭ *Itinerariŭ* în versuri elegiace :

Bellerophonteis sollicitudinibus.
Qui laxet nodos *Amphitryoniadae*.

3. Din versurile lui Ovidiu.

4. Din versurile lui Ovidiu.

5. Din versurile lui Marțialŭ.

6. Grecii, și ce d-lŭ Quicherat, n'aŭ cunoscutŭ acĕstă regulă, și în generalŭ se pôte observa că Latiniŭ, adoptândŭ versificarea Grecilorŭ, i-aŭ adausŭ pedicla care dĕnșii nu se gândiseră. Etă pentru ce primii poeți latini, care imitaŭ p. Grecii cu scrup'ositate, n'aŭ severitatea ce ofere poesia după secolulŭ lui Augustŭ. Se găsescŭ destulŭ de desŭ, în Catulŭ, versuri p-ntametre terminate cu vorbe trisilabe: chiarŭ și Propertŭ și Tibulŭ pres'ntă câte-va. Ovidiŭ ĕnsĕ modelŭ versificării elegiace, n'a lăsatŭ sĕ-ŭ scape de câtŭ c'nci séŭ șése în numerosele'ŭ scrieri.

rime și asonanțe, căci epitetul pus la cesură se întâmplă să rimeze cu vorba de la sfârșitul versului, și vice-versa :

Pumex | et can|ās || tondeat | ante com|ās ¹.

Et rele|vant mul|tō || pectora | sica me|rō ².

Pare-se că poeziile elegiaci au căutat cu orice-care predilecțiune asemenea potriviri de sunete.

§ 104. -- Esametrele și pentametrele în care două vorbe rimază împreună se numesc *leonine* ³ :

Agricola incurvo terram molitus aratro ⁴.

Induit ignotas hominum conversa figuras ⁵.

Vir, precor, uxori, mater succurre sorori.

Quærebant flavos per nemus omne favos.

Ne violent pueros exanimata focus

Hoc dederat studiis bellica turba suis ⁶.

1. Din versurile lui Tibulă. A se vedé *Partea II* [broșura II].

2. Idem dintr'ale lui Ovidiū, cit. apud. Quich. *ibid.*, pag. 214.

3. Numite ast-felū după numele poetului Leonius, dintr'alū XII secolū, care le susținu și le scōse la ivielă. Esametrele leonine au uă cesură pentemimeră, care rimază cu fina aversului.

4. Din *Georgicele* lui Vergiliū, lib. I, vers. 494.

5. Ovidii *Metamorph.* lib. I, I, vers. 88.

6. Tōte aceste versuri din urmă suntū dintr'ale lui Ovidiū.

EX OVIDII «AMORUM» LIBRIS.

NEMURIREA TALENTULUI ȘI A POESIEI.

Ovidiu, adresându-se invidiei, arătă că ea n'are putere în contra geniului, căci toți poeții de valoare sunt nemuritori Ast-felū, prin poesiile sële, va fi și elū nemuritorū ca dênșii.

Quid¹ mihi, Livor² edax, ignavos objicis annos³

Ingeniique vocas carmen inertis⁴ opus?

Non me, more patrum, dum⁵ strenua sustinet ætas⁶

Præmia militiæ pulverulenta⁷ sequi,

1. *Quid*. — Ce, la ce, de ce, pentru ce? cu același înțelesu ca și *cur*.

2. *Livor*. — *Livor* [genetivū *livoris*, de la *liveo*] înseamnă colorea închisă, vênătă, cenușă; prin estensiune, ori-ce pată galbenă, roșă seū vênătă, cauzată de dureri morale, prin șgiriare, prin lovire, prin otravă. La figuratū, *livor* înseamnă răutate, gelosiă, invidiă, din cauză că aceste pasiuni dau omului nă colore palidă seū îl facū vênătū la față. *Livor edax*: invidiă care roșii, care chiniescī pe celū ce te are, cum și pe acela în contra căruia te esercită.

3. *Ignavos* — *Ignavos annos*: anī leneșī, de trândăviă. *Ignavus*, din *ingnavus*, *in-navus* [ne-activū, fără zelū, fără grijă]. Din *navus*, se derivă *navo*, a lucra, a face ceva cu tragere-de-inimă, cu activitate, cu grabă. Din aceeași rădăcină *gnavus* (navus), *gnaviter* (naviter), *gnavitas* (navitas), etc.

4. *Inertis*. — *Inertis* acordatū cu *ingenii*, spiritū inertū, leneșii. *Iners* din *in-ars*, fără nici nă artē, fără talentū

și fără inițiativă, care nu scie sē facū nimicū, nepriceputū, incapabilū, trândavū, fără mișcare.

5. *Dum* — *Non* trebuie unitū cu *dum* spre a da *nondum*: nu încă. nu...mai. *Dum* e timporalū, d'acea se construiesce cu indicativulū.

6. *Ætas*. — Substantivulū *ætas* (genetivū *ætatis*) e provenitū prin contracțiune din *ævitas* (din a căruī identică rădăcină vine *ævum*), și înseamnă timpū, durata vieții, etatea unū omū, epocă, generațiune. — *Strenua ætas*: etate vigurosă. aflându-mē în totă puterea vârstei, capabilū de vitejiă.

7. *Pulverulenta*. — De la *pulvis* seū *pulver* (pulbere), *pulverulentus* înseamnă prăfuitū, plinū de pulbere. Din aceeași rădăcină se derivă „pulvero, pulveratio, pulverens, pulverizo”. — Aci e la figuratū: *præmia pulverulenta*, recompense (militare) anevoioșe, care se dobândescū cu multă greutate, prin mari osteneți, suferindū fōmea, setea, prafulū călătoriei, arșița sōrelui.

Nec me verbosas leges ¹ edisceat, nec me

Ingrato vocem prostituisset foro ².

Mortale ³ est quod quæris opus : mihi fama perennis

Quæritur, in toto semper ut orbe canar.

Vivet Mæonides ⁴, Tenedos ⁵ dum stabit et Ide ⁶,

Dum rapidas Simois ⁷ in mare volvet aquas.

Vivet et Ascræus ⁸, dum mustis uva tumebit,

Dum cadet incurva falce resecta Ceres ⁹.

1. *Leges.*—*Leges verbosas*: legile prolixă, care dau locu la multe interpretări, la multe vorbe de prisos. Tatălui lui Ovidiu stăruia să învețe legile, ca să se facă avocat, ăru nu poet.

2. *Prostituisse vocem foro ingrato.*—A'și fi precupețit elocința, a'și fi vëndut talentul, vorbindu înaintea poporului, care nu scie să aprecieze justu și să recompenseze după merit, care este nerecunoscător (*ingrato*).

3. *Mortale.*—Lucru muritoru, trecătoru, în opozițiune cu *fama perennis*, eternă renumire, pe care i-o voru asigura versurile, ăru nu serviciile militare sêu advocatura.

4. *Mæonides.*—*Mæoniă* (*Μαονία*) se numia în specialu ținutul Lidiei din Asia, ăru în generalu tötã Ionia, tôte locurile pe unde se afla elementul ionic. Aceiași numire se da și Etruriei, ai cărei locuitori se ă ceau descendenți ai Lidienilor. Numele patronimicu de *Mæonides* (*Μαονίδης*) se da și oră-căru Lidianu, ăru mai cu sémă lui Omeru, născut după unii la Colofone, după alții la Smirna, de și mai multe cetăți își disputaă acestă onore. Aci e vorba despre Omeru. După numele lui, și Museloru li se ăcea *Meonide*. Epitetulu de *Meoniu* se mai da și ăului Bacchus.

5. *Tenedos.*—*Tênēdos* sêu *Tênēdus* (*Τένεδος*), insulă din marea egeă. pe ăermulu despre Troia, și-a luat nu-

mirea de la Tennes (*Τέννης*), care apoi a fostu onorată ca divinitate.

6. *Ide.*—*Ide*, es, sêu *Ida*, α (*Ἰδῆ* sêu *Ἰδα*) ărea : 1) unu munte din Creta, unde fu ascunsu Joue, îndată după născerea lui, păzit de Cureți și hrăni ă cu laptele caprei Amaltea; 2) unu munte din Frigia, aprópe de Troia. Aci e vorba despre celu din urmă, care se ie dreptu ăsași Troia, nemurită prin versurile lui Omeru.

7. *Simois.*—*Simōis* (*Σιμόεις*), ărea miculu ăriu care curgea pe lângă vechia Troia, numitū ăi Mendes.

8. *Ascræus.*—*Ascræus* (*Ἀσκραῖος*) este epitetulu ce se da în generalu lui Esiodu, locuitoru în Ascră (*Ἀσκρα*) satu din Beoția, lângă mun'ele Eliconu. Esiodu scrisă celu d'ântăiu câteva precepte despre agricultură în opera i intitulată *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* (*lucrări și zile*), Opera i de căpeteniă este *Teogonia* care esplică crearea lumii, genealogia ăeilor și credințele politeismului. Vergiliu ăcea asemenea (*Georgic.* II, v. 176): „*Ascræumque canoromana per oppida carmen*”.

9. *Ceres.*—Cereea ărea divinitatea care învêțase pe ómeni agricultura și, fiindu că poezii ieu adesea divinitatea protectóre dreptu lucrurile puse sub a ei protecțiune, *Ceres* însemnă aci agricultura, semănăturile, recolta, plan'ele cereale în genere.

Battiades¹ semper toto cantabitur orbe :

Quamvis ingenio non valet, arte valet.

Nulla Sophocleo² venient jactura³ cothurno :

Cum sole et luna semper Aratus⁴ erit.

Ennius⁵, arte carens, animosique Accius⁶ oris

1. *Battiades*. — *Battiädes* (patronimicü de la Βάπτος, fondatorulü Cirenei) se şicea ori-căruï locuitorü din Cirena, dëru mai cu sëmă lui Calimachü (Καλλιμαχος), poetü şi gramaticü originarü din Cirena, care trăia sub regele Ptolomeü la Alesandria (Egiptü). Elü scrise imnuri epice şi diferite epigrame. La Romanï, fu mai cu sëmă imitatü de Propertü. In poesiele lui, se vede mai multü studiü şi erudițiune, de câtü inspirațiune şi bogățiä poeticä. De aceia şi Ovidiü şice că „de şi nu valorëzä pr.n talentü, valorëzä ênsë prin artë“.

2. *Sophocleo*. — Sofocle (Σοφοκλῆς), unulü din cei mai renumiți, ba chiarü celü mai perfectü poetü tragicü alü Greciei, se născuse în satulü Colona din ținutulü Aticeï, la 498 înainte de Christü. Muri la anulü 406. Dintre tragediele lui, aü ajunsü pënë la noi numai şapte, intitulate *Αίας μαστιγοφόρος*, *Ηλέκτρα*, *Οιδίπους τύραννος*, *Αντιγόνη*, *Οιδίπους ἐν Κολώνω*, *Τραχίνια* şi *Φιλοκλήτης*.

3. *Jactura*. — Perdere, pagubä, scädere de valöre, deprețiare.

4. *Cothurno*. — *Cöthurnus* (κόθορνος) se numia üä încälşăminte naltä şi cu talpä grösä, întrebuintätä de actorii tragicii. Prin estensiune, se ie şi dreptü ênsüş tragediä. *Sophocleo cothurno*, tragedieiü sofoclice, operilorü scrise de poetulü Sofocle.

5. *Aratus*. — Renumitü poetü didacticü grecü, născutü la Sola în Cilicia (anulü 277 înainte de era creşti-

nă). Üä parte din vietă şi-o petrecu la curtea regelü macedonicü Antigönü Gonata, şi fu medicü, criticü, filosofü şi matematicü Elü scrise despre stagioni şi despre timpü. Operile lui didactice suntü intitulate *Φαινόμενα* şi *Διοσμήμεια* [*Fenomenele* şi *Pro-nosticiele*]. In cea d'ântäiü, descrie pozițiunea şi aparițiunea stelelorü pe cerü ; in cea de a doua, arëtä cum se potü prevesti schimbările meteorologice după semnele naturale. Ele furä traduse în latinesce de Cicerone, de Cesare Germaniculü şi de Avienü. In *Georgice*, Vergiliü s'a inspiratü adesea din descrierile şi observările lui Aratu. A se vedë Ciceronis *De Orat.* I. 16 şi Quintil. X I.

6. *Ennius* — *Eniu*, unulü din vechii poeti romani, care introduse în limba latină esametralü, cu regulele prosodieï şi ale versificării grece, fu creatorulü epeiei latine şi se ise despre resbelele cu Cartagesiï. Se născuse la Rudii, în Calabria (anulü 115 de la fundarea Romei) şi muri la 585 seü 169 înainte de Christü. Fäcendü parte dintre filosofii pitagoriciï, elü credea că sufletulü lui Omerü intrase într'ênsulü şi că va fi pentru Romanii ceia-ce fusese Omerü pentru Greci. Eniu cântä victoriele lui Scipione. Asemenea imită pe poetii dramatici greci, mai cu sëmă pe Euripide. Cicerone citëzä adesea versuri din cele 20 tragedii ale lui, din care ênsë nu posedemü astăüi de câtü titlu-ile şi puține fragmente. Afară d'acestea, Eniu introduse pentru prima örä la Roma poesia didac-

Casurum nullo tempore nomen habent .
 Varronem² primamque ratem quæ nesciat ætas,
 Aureaque Æsonio³ terga petita duci?
 Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti⁴,
 Exitio terras quum dabit una dies.
 Tityrus et fruges Æneiaque arma legentur⁵,

tică și satirică. Limba și stilul lui ereau aspre, éru versificarea primitivă, amestecată cu versuri saturnine.

1. *Accius*. — *Acciū*, séu *Attiū*, se născuse la Roma, în anul 584 (mortă la 667). Elă imită mai multe tragedii din grecesce, ca și contemporanul și emulul său *Pacuvius*. Tot-d'au-dată énsé, fu unul dintre rari poeți care luă episoade din istoria romană spre a le desvolta în versuri și a face din ele tragedii naționale. Ast-felū își dobândi un mare renume, în câtă *Cicerone* îl citează ca pe celū d'ântăiū poetū tragicū. (*Pro. Sestio* § 56, *Pro-Planc.* § 24 etc.). Densul se inspirase din *Eschile*, *Sofocle* și *Euripide*. Se citează 57 titluri de tragedii ale lui, cele mai multe cu subiecte romane (*prætextæ*), una intitulată *Brutus*, în care erea vorba despre gonirea regiilor din Roma, și alta *Deciū* (*Æneadæ*), în care celebra vitejia lui *Deciū*, mortă la anul 457 în rebelulă samniticū. În fine, mai scrisese și alte opere, perdute ađi în cea mai mare parte.

2. *Varronem*. — *Apoloniū* din *Rodos* celebrase în versuri expedițiunea *Argonauților* pentru găsirea „lănei de aură”. Acastă operă fu tradusă în latinesce de *P. Terențiu Varone* *Atacinulū*, născută lângă riulū *Atace*, (ađi l'Aude), în *Galia Narbonesă*. Mai scrisese și poema intitulată *De bello seguanico*. *Ovid* ũ, prin „*primam ratem*” cea d'ântăiū luntre, face alusiune la navigațiunea *Argonauților*.

3. *Æsonio*. — *Æson* (ἄσων) erea tatălul lui *Iasone*, unul dintre *Argonauți*. „*Æsonio duci*”: în locū de „*ab Æsonio duce*”, de conducătorul *esoniană*, de *Iasone*, fiulul lui *Esone*.

4. *Lucreti*. — *Titu Lucrețiu Caru*, călarul roman, se născuse la Roma în anul 95 înainte de *Christū*. Muri în anul 51, după unii printr'ună accesă de nebuniă, după alții din cauza unei bături vătămătoare. În aceiași di se născua *Vergiliū*. Imbrățisându cu căldură sistema filosofică a lui *Epicurū*, care în acelū timpū avea destui susținători, *Lucrețiu* o espuse în cele șese cânturi din opera'i intitulată *De natura rerum*, în care desvoltă multū intusiasmul și mare talentū poeticū, mai cu semă pentru un subiect aridū ca acela alū filosofiei lui *Epicur*. În limba lui, se găsescu încă forme vechi (archaice) și ũ versificare imperfectă, énsé ũ latinitate curată și puternică. — *Lucreti*, genetiū, în locū de *Lucretii*. Epitetul de *sublimis* (înaltū, înălțatū) i-se potrivește foarte bine, din cauza subiectului filosofic ce tractase în versuri.

5. *Tityrus, Fruges, Æneiaque arma*. — Aci e vorba despre *Vergiliū*, celū mai mare poetū epicū alū *Romanilor*. *Tityrus* e numele păstorului din prima'i scriere, numită *Bucolice* séu *Egloge* (poesii idilice séu pastorale): pîn urmăre e pus în loculū întregel scrierii. — *Fruges*, cerealele, în-émméază opera lui *Vergiliū* numită *Georgicele*, în patru

Roma triumphati ¹, dum caput orbis erit.
 Donec erunt ignes arcusque Cupidinis ² arma,
 Discentur numeri, culte Tibulle ³, tui.
 Gallus ⁴ et Hesperii ⁵ et Gallus notus Eois ⁶,
 Et sua cum Gallo nota Lycoris ⁷ erit.
 Ergo quum ⁸ silices, quum dens patientis ⁹ aratri
 Depereant ævo ¹⁰, carmina morte carent.
 Cedant carminibus reges regumque triumphii ¹¹,
 Cedat et auriferi ripa benigna Tagi ¹².

cânturî, care tracteză despre agricultură, despre arbori, despre turme și despre albine. — *Aeneia arma*, armele lui Eneia, adică epopea lui Vergiliu intitulată *Eneida*, care începe cu versul „*Arma virumque cano Trojæ qui primus ab oris*“. — *Eglogele* lui Vergiliu sunt inspirate de *idilele* lui Teocritu *Georgicele* conțină amintiri din feluriî poeți greci și latini, din scrierile lui Aristotele (*Istoria animalor*), Varone (*De re rustica*) etc În *Eneida*, naréza plecarea lui Enea din Troia, călătoria lui și resbelele susținute în Italia, mai cu sémă cu Turnu, regele Rutulilor.

1. *Triumphati*. — *Orbis triumphati*, (formă pasivă) lumiî învinse, peste care va fi triumfată Roma.

2. *Cupidinis*. — *Cupido*, fiulul Venerii și zeulul iubirii, erea reprezentată ca unû copilû armatû c'unû faclă și c'unû arcû cu săgeți : *ignes arcusque erant Cupidinis arma*.

3. *Tibullus*. — Despre *Tibulû*, a se vedé notele de mai la vale.

4. *Gallus*. — *C. Corneliu Galu*, născutû în *Galia*, la *Fréjus (Forum Iulii)* în anulû 69 înainte de Christû, fu unû poetû elegiacû, amicû intimû alû lui Vergiliu. În cele patru cărți din elegiele lui, își cântă iubirea pentru *Lycoris*. I-se mai atribu'e și alte ver-

surî, mai cu sémă traduceri din poeziele grece ale lui Euforione din Calcida, ale căruî elegii Galu le luase dreptû modelû ca să scrie pe ale séle.

5. *Hesperii*. — *Hesperus* (*Ἑσπερος*) séu *Erebulû*, erea întunereculû. Ca și *vesper* (sérâ), *Hesperus* însemnézâ apusulû, partea unde apune sórele, prin urmare popórele de la apusû.

6. *Eois*. — *Eos* (*Ἠώς*) însemnézâ *Aurora*, diminéța : *ἠώς ἀστὴρ*, stéua dimineței. Prin estensiune, partea despre răsăritû, popórele orientale.

7. *Lycoris*. — *Lycoris* este iubita cântată de Galu. După unî criticî, acestû pseudonimû ascundea pe alû actricei și dântuitoarei Citerida.

8. *Quum*. — *Acî*, *quum* însemnézâ „chiarû cândû, pe cândû, de și“.

9. *Patientis*. — Nu numai că plugulû și feulul pl gului e răbdătorû, dérû același epitetû se dá și câmpului, și muncitorului de câmpû.

10. *Ævo*. — Cu timpulû.

11. *Cedant..triumphi*. — Totû astfelû Cicerone esclamase : „cedant arma togæ“, resbelulû să recunoscă întâietatea păcii.

12. *Tagi*. — *Tagulû*, riû din vechia Lusitaniâ, purta nisipû de aurû în undele lui. D'aci epitetulû de „*auriferi*“ : purtătorulû de aurû.

Vilia ¹ miretur vulgus : mihi flavus Apollo ²
 Pocula Castalia ³ plena ministret aqua,
 Sustinet amque coma metuentem frigora myrtum ⁴
 Atque a sollicito ⁵ multus ⁶ amante legar.
 Pascitur in vivis ⁷ Livor : post fata, quiescit.
 Tum suus ⁸ ex merito quemque tuetur honos ⁹.
 Ergo etiam, quum me supremus adēderit ignis,
 Vivam, parsque mei ¹⁰ multa ¹¹ superstes erit ¹².

1. *Vilia* — Lucrurile ordinare, fără prețuri : alusiune la caracterul poporului roman de a se îndeletnici cu lucrurile materiale, ca ocupațiunii productive : *arma, leges* etc. și foarte puțin cu nemuritoare opere de artă.

2. *Apollo*. — *Apoline* era fiul lui Jupiter și zeul poeziei, al muziciei, al artelor frumoase și al medicinei. Conducătorul al muselor (*musageta*), el locuia de preferință pe muntele Elicon. Născut, cu soră-sea Diana, în insula Delos, de Latona pe care o persecuta Junona, Apoline ucise pe șerpele Pitone și institui oraculul de la Delfi. Despre legende privitoare la densus, se citește așa numitele „*imnuri*” atribuite lui Omer. El personifică sora. Cei vechi îl reprezentau c'unu lungă pără galbenă, de unde calificativul de „*flavus*”.

3. *Castalia*. — *Castalia*, nimfă iubită de Apoline, fu metamorfoasă într-o fontână, a cărei apă inspira gustul poeziei celor ce o beau. *Aqua castalia* însemnează inspirațiunea poetică. *Castalia* e aci un adiectiv în cazul ablativ, acordat cu *aqua*.

4. *Myrtum*. — Mirtul era arborele consacrat Venerei, precum dafinul (*laurus*) era consacrat lui Apoline, olivul Minervei, stejarul lui Ione, pleopul lui Hercule, vița de viea lui Bacchus, etc. Poezii purtau pe cap câte o coroană din ra-

murile diferitelor arbori, conform genului de poezie ce scria. Ovidiu vorbește despre mirt, arborele Venerei, pentru că celebrează simțimintele iubirii (*Amores*). Mirtul crește în locurile calde : daci epitetul „*metuentem frigora*.”

5. *Sollicito*. — Ingrijat, chinat de iubire. Se acordă cu *amante*

6. *Multus*. — *Multus* (ego), adiectiv, în loc de *multum*, adverb.

7. *Vivis*. — Subînțelegându-se *hominibus* : invidia ne mușcă pe câtă suntem în viață, pe cei vii, eră după moarte, se potolește (*quiescit*), ne lasă în pace, ne iertă

8. *Suus*. — Care se cuvine, care e priincios, care se potrivește, care aparține cui-va seă la ce-va ca o calitate proprieă, ca ceva inerentă

9. *Honos*. — Podobă, frumusețe și prin urmare merit.

10. *Mei*. — Genetivul partitiv când fraza se construiește „*nulla pars mei*”, ănsă genetivul posesiv, când se construiește „*erit superstes mei*”.

11. *Multa* — Cu înțeles de *magna* : *multa parte din mine*, în loc de *mare parte din mine*. Acea mare parte, care supraviețuiește poetului, suntă operele, suntă versurile lui cele frumoase.

12. Acastă elegie este luată din cartea I (carmen XVI) a scrierii lui Ovidiu intitulată *Amores*

După ce descrie locurile ȳ natale, Ovidiũ arătă put rea iubirii și sacrificiele ce ea pôte sã inspire.

Pars me Sulmo ¹ tenet ² Peligni ³ tertia ruris,
 Parva, sed irriguis ⁴ ora ⁵ salubris aquis.
 Sol licet admoto tellurem sidere ⁶ findat
 Et micet Icarii ⁷ stella proterva canis.

1. *Sulmo*. — Ovidiu se născuse în anulul 711 de la fundarea Romei [43 rainte de Christu] la Sulmo sãu *Sulmona*. depărtată cu 90 milurĩ de Roma. Păstrându-și numele pênã astăzi, Sulmona e situată între riurile Pescara și Sangro, în Abruzulũ citeriorũ, fostulũ regatũ alũ Neapolelui. După Ovidiũ și Siliũ Italiculũ, Sulmona fusese întemeiată de frigianulũ Solymus, care umase pe Enea în Italia: legendă basată numai pe asemnarea numelorũ Solymus și Sulmo sãu Sulmona. A se vedé *Fustorum* lib. IV, v. 79; *Trist.* lib. IV, eleg. 10. *Vie d'Ovide* par G. T. Villenave [Paris. 1809].

2. *Tenet*. — Cu înțelesũ de *habet*: mē are, n ẽ posedã, mi-a datũ nascere, suntũ din Sulmona.

3. *Peligni*. — „Tertia pars ruris Peligni.” Pelignii sãu Peliginenii posedau douẽ porturi de mare: Ostia și Ortonele, (Ptolom. lib III, cap I), împreunã cu orașele Curfelinulũ și Sulmona După Strabone, ereaũ despărțitĩ de Maruccinĩ prin Sagrus. Pliniũ le mai atribuie și orașulũ *Super-Equum*. Orașulũ susține c'acestã țerã erea fõrte renumitã pentru arta vrăjitoriei (*Epod* XII, 57). A se vedé *Amor.* lib. I, eleg. 1; lib. II eleg. 16; lib. III, eleg. 15. *Fast.* lib. I, v. 685; *Pontic.* lib. I, epist. 8 și lib. IV, epist. 14.

4. *Irriguis*. — *Irriguis aquis*, din cauza apelorũ care o udã, care trecũ

p'acolo *Irriguis* (de formã pasivã) e luatũ în înțelesũ activũ.

5. *Ora*. — *Ora* însemnãzã țernã margine, extremitate, rãpã. Prin extensiune, ținutũ, regiune, locũ.

6. *Sidere*. — *Sidus*, constelațiune; *stella*, stēua de cãpeteniã care personificã și dã numirea constelațiunii.

7. *Icarii*. — *Stella canis Icarii*, stēua cãțelei lui Icarũ. — Icarũ [Ἰκαρος], regele Spartei, fiulũ lui *Ebalus*, tatãlũ Erigonei și alũ Penelopei, dete sã bea vinũ țeranilorũ care nu cunosceau ancã acestã bõturã, și dẽnșilũ, creșdũdu-se otrãvitũ, ilũ omorirã și'ũ aruncarã într'unũ puțũ, ceia-ce eausã inebunirea femeielorũ omoritorilorũ. Oracululũ, fiindũ consultatũ, ordonã sã se instituie serbãri în onõrea lui Icarũ: d'aci rezultatã *Jocurile* sãu *serbãtorile icarice*. În momentul cãndũ fusese ucisũ, Icarũ avea cu dẽnsulũ uã cãțelușã numitã Mera, care îndatã se 'ntorse a-casã și dete de scire Erigonei, fetei lui Icarũ, despre nenorocire ce se 'ntẽmplase. Apucãnd'o cu dințĩ de põlele rochiei, o tĩr cu sila pẽnã la puțulũ în care 'ũ fusese aruncatũ stãpãnulũ Erigona, dupã multe blesteme, se spãndurã de amãrãciune. Cãțelușã ẽnsã rãmase nemiscatã de lângã puțũ, unde peri de durere Joue, mișcatũ de atãta devotamentũ, o prefãcu în stē și o puse 'n-rẽndulũ constelațiunilorũ. Ast-felũ I-

Arva pererrantur Peligna liquentibus undis,
 Et viret in tenero fertilis herba solo ¹.
 Terra ferax ² Cereris multoque feracior uvis,
 Dat quoque bacciferam Pallada ³ rarus ager,
 Perque resurgentes rivis ⁴ labentibus herbas,
 Gramineus madidam cespes obumbrat humum ⁵.
 At meus ignis ⁶ abest — verbo peccavimus uno —
 Quæ movet ardores est procul : ardor adest.
 Non ego, si medius Polluce et Castore ⁷ ponar,
 In cæli sine te parte fuisse velim.

cară e Ciobanulă (Bōotes, Βοώτης, sėu Arctophilax); Erigona e semnulă Feciorei pe zodiacă; cãțelușia e *Canicula* sėu constelațiunea Cãnelui, *Sirius* : epoca cãndă e toiulă cãldurii, la mișlocul verii. Ast-felă „*proteroa stella canis Icarii*“ însemnăză „stėua cea sdrobotore (copleșitoare) a cãțelușei lui Icară,“ constelațiunea cea arđtore a caniculei — *Dictionn. des Mythologies* (Paris. 1823. p. 200) și Freund in *Dict. lat. fr.* de Theil, p. 1283.

1. *Solo*. — In *tenero solo*, pe pãmėntulă înfrãgeđită, imu ată.

2. *Ferax*. — Se construiesce cu genetivulă, arėtândă abundanța (ca și *fecundus, fertilis, sterilis, expers, pauper*, etc), ca genetivă obiectivă; ęnsė și cu ablativulă (*ablativus copię*) ca *præditus virtute*, a se vedė sintasa genetivului și a ablativului. In acestă versă, avemă ambele casurı : *ferax Cereris* (fertilă in cereale) și *ferax uvis* (abundantă in strugurı). Cu tóte astea, in primulă casă se póte subințelege *donis* : *ferax Cereris donis*.

3. *Pallada* — *Pallās* (gen. *ãdis* și *ãdos*. Παλλάς) Atena sėu Minerva, divinitatea înșelepciunii. *Palladis arbor* crea olivulă. *Baccifer* (*bacca-fero*), in înșelesă partıiculară, ca aci, însemnăză

„arborulă purtătoră sėu producătoră de mãsline“. Freund in *Dict. Theil*, pag. 189 și 1120.

11. *Rivis*. — *Rivis labentibus* póte fi considerată sėu ca *ablativus loci* sėu ca *ablativus causę*. Construcțiunea frasei e ast-felă : „per herbas resurgentes rivis labentibus“.

5. *Humum*. — *Hūmus*, de genă feminină, avea in vechime forma de *hūmu* la ablativă singulară, după märturia lui Varone (cit. de Noniu).

6. *Ignis* — In înșelesă figurată, însemnăză foculă pasiunii; in înșelesă metaforică, ca aci, însemnăză obiectulă iubirii, ființa iubită.

7. *Polluce et Castore*. — Castor și Pollux, fii Ledei și frații Elenei, avură ca tată celă d'ântăii pe Tindară, celă d'alădouilea pe Joue. Ei se iubiau atătă de multă, in cãtă nu se despărțiau nicăierı și nică-nă-dată. Urmară pe Iasone in Colchida și contribuiri fórtē la dobândirea „lănei de aură.“ Pollux, fiindă muritoră, rugă pe Joue se'ı permită a împărtăși cu fratele sėu acea nemurire, ceia-ce și obținu, ęnsė cu condițiune ca sė trăiescă și sė moră unulă după altulă. In cele din urmă, fără metamorfosați in stele și puși in constelațiunea Gemeniloră. Isvorulă le-

Solliciti jaceant terraque premantur iniqua ¹

In longas orbem qui secuere vias.

At ² juvenum comites jussissent ire puellas,

Si fuit in longas terra secanda vias.

Tum mihi, si premerem ventosas horridus ³ Alpes ⁴

Dummodo cum domina ⁵, molle ⁶ fuisset iter.

Cum domina, Libycas ausim perrumpere Syrtes

Et dare non æquis vela ferenda Notis ⁸.

Quod si Neptunum ⁹ ventosa ¹⁰ potentia vincet

Et subventuros auferet unda deos,

Tu nostris niveos humeris impone lucertos ¹¹ :

Corpore nos facili dulce feremus onus.

Sæpe petens Hero ¹² juvenis tranaverat undas :

gendei e faptulul că aceste stele nu apară pe orizontul d'ună-dată. In serbările tindaride, călarul roman se încunună cu ramuri de măslin și mergeau cu solemnitate de la templul lui Marte la alul lui Castor și Pollux, unde se sacrifică două miei albi, în onorea celor două frați. Cultul lor exista la Sparta, unde își luase naștere, la Cefalonia și la Atena. Castor era protectorul celor care se luaă la întrecere în fuga cailor, erau Poluce al luptătorilor. Amândouă erau chemați în ajutorul de navigatori, în casul de pericol, pe timpul de vijelii.

1. *Iniqua*. — *Terra iniqua*, ablativul : să fiă îngreniați d'ună țărână nedreptă, inamică, adică „să nu se odihnescă, să nu le fiă țărâna ușoară“.

2. *At*. — *At* are înțelesul de „său celăl puțin, său atunei, încăi“

3. *Horridus*. — Înflorată, plină de flori, îngrozită.

4. *Alpes*. — Alpii (de la *albus*, după gramaticul Festus), de genul feminin, erau munții ce purtau și apă aceiași numire. *Ventosas* : espusă la vânturi, bătuți de vânturi furioase

5. *Domina*. — Dămnă, stăpână. În înțelesul poetic, iubită, stăpâna inimii ca-va (*puella*, puică).

6. *Molle*. — Dulce, plăcut, drag.

7. *Syrtes* — *Syrtis* (genitivul *is seu idos*, Συρτίς) era partea nisiposă care opria corăbiile pe marea Mediterană despre Africa. *Perrumpere syrtis libycas* : a străbate, a înfrunta sirtele africane, adică locurile periculoase ale mării de la nordul Africii. Aceste sirte erau două : una major, lângă Cirenaica, apă *Sidra*; alta minor, lângă Bizacena, astăzi *Capes*.

8. *Notis* — *Notus* (Νότος) era vântul care sufla despre miază-zi. În general, ori-ce vânt puternic, violent.

9. *Neptunum*. — Țelul apelor : e luat aci în locul mării, în locul valurilor mării.

10. *Ventosa*. — *Potentia ventosa*, sinonimul cu *potentia ventorum*.

11. *Lacertos*. — *Lacerti*, brațe; *nivei*, albe ca ninsărea.

12. *Hero*. — *Hero* (Ἥρώ, genul *Hera*) era ună tână consacrată Venei și care locuia la Sestos, pe Bosfor, de partea Europei. Pe țărmul din față, despre

Tunc ¹ quoque tranasset, sed via cæca ² fuit.
 At sine te, quamvis operosi ³ vitibus agri
 Me teneant, quamvis annibus arva natent
 Et vocet in rivos ⁴ parentem rusticus ⁵ undam
 Frigidaque arboreas mulceat aura ⁶ comas,
 Non ego Pelignos videor celebrare salubres,
 Non ego natalem, rura paterna, locum,
 Sed Scythiam ⁷ Cilicasque feros ⁸ viridesque Britannos ⁹,
 Quæque Prometheo ¹⁰ saxa cruore rubent.

Asia, la Abidos, locuia Leandru, care o iubia cu pasiune. Ca s'o vëdã, elũ trecea tot-dé-una in notũ strimtórea E-lespontuluĩ, largã de 875 paşĩ. Spre a'ĩ arõta calea, Hero ținea in mãnã uã fãcliã aprinsã. Dëru într'uã nõpte vijeliõsã, cãndũ orĩ-ce fãcliã nu putea sta aprinsã, Leandru cutezã sã se espunã, ênsë fu inghițitũ de valurĩ și aruncatũ spre țërmulũ din potrivã, despre Europa. Cãndũ ilũ vëdũ mortũ, Hero disperatã se aruncã in mare.

1. *Tunc*. — Chiarũ și atuncĩ, chiarũ și in nõptea cãndũ s'a inecatũ.

2. *Cæca*. — *Via cæca*, cale orbã, adicã întunecõsã, cãlãtoriã fãcutã p'unũ timpũ cãndũ omulũ nu põte sã vëdã.

3. *Operosi*. — Cu ablativulũ, *õpërosus* însemnëzã „ingrijitorũ, care'și dã silința (*dat operam*), care cultivã ceva“. *Agri operosi vitibus*: ținuturĩ care cultivã, care producũ vița de viieã.

4. *Rivos*. — *Rivus* însemnëzã „rũu, përiũ“. Aci ênsë „canalũ, șențulețũ de irigațiune“ pentru semãnãturĩ.

5. *Rusticus*. — Țëranulũ, agricultorulũ, muncitorulũ, (de la *rus*).

6. *Aura*. — *Aura frigida*, adiere rëcorõsã, vëntulețũ rëcorõsũ.

7. *Scythiam*. — Sciția e citatã de poetũ ca unũ modelũ de țërã uritã și sël-batecã, in comparațiune cu ținutulũ celũ fertilũ și cultivatũ alũ Peligni-

lorũ. Ovidiũ nu scia cã, peste cãtũ-va timpũ, avea sã'și petrëcã vieța și sã mórã tocmai in apropiere de Sciția, la Constanța (Kiustenge) in Dobrogea.

8. *Cilicas*. — *Cilices* (Κιλίκες) locuitorii Cilicieĩ (Κιλικία) in Asia minorã.

9. *Britannos*. — Bretonii, despre care vorbesce Cesare (*De bello gallico*. IV. 21) și Tacitũ. Locuitorii Britanieĩ, pe jumãtate sël-batecĩ in acea epocã, își colorã fața, dupã cum spune Cesare. Cuvëntulũ *virides* põte fi espicatũ ênsë și in alte înțelesurĩ: cu ochi albastru seũ plinũ de vigõre, ómenĩ impetuoși, sël-batecĩ, puternicĩ.

10. *Prometheo* — *Cruore Prõmetheo*, de sãngele lui Prometeũ. Fiiũ alũ lui Iapetũ și alũ Climeneĩ, frate cu Epimeteũ, Prometeũ își pusese in minte sã facã unũ omũ. Ast-felũ modelã uã statuã, amestecãndũ humã cu apã („quam satus Iapeto, mixtam fluvialibus undis, Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum“. Ovid. *Metamorph.* I, vers. 82-83) și 'ĩ formã sufl-tulũ intrunindũ într'ensulũ temerea iepureluĩ, viclenia vulpii, mãndria pãunuluĩ, fierõșia tigrluluĩ, mãnia și puterea leuluĩ. Elũ presintã acestå lucrare Minerveĩ, care o gãsi de minune și se înduplecã a'ũ inãlța la cerũ. Aci, observãndũ cã tóte ființele ereãũ inzestrate c'unũ focũ ce-

În această elegiă, Ovidiul face o comparațiune. Estragemul dintr'ensă numa' descrierea visului, pentru simplitatea narațiunii și pentru frumusețea descrierii.

Nox erat, et somnus lassos submitit ocellos ¹ :

Terruerunt animum talia visa ² meum.

Colle sub aprico celeberrimus ³ ilice lucus

Stabat, et in ramis multa ⁴ latebat avis.

Area ⁵ gramineo suberat viridissima prato,

Uvida de guttis lene sonantis aquæ.

Ipsæ sub arboreis vitabam frondibus æstum ⁶,

Fronde sub arborea sed tamen æstus erat.

Ecce, petens variis immixtas floribus herbas,

Constitit ante oculos candida ⁷ vaca meos,

rescã, care le făcea sã viețuiescã și sã se misce, apropiã uã bãrnã de ferũ de rôtele carului solarũ, se scoborĩ pe pãmẽntũ cu ea aprinsã, și însuflețĩ omu'ĩ de humã. Jone, supãratũ, trãmise pe Pandora (cãreia ȕeĩĩ fĩ deterã în darũ tôte cualitãțile) cu uã cutiã din care sã rãspãndescã pe pãmẽntũ tôte relele și tôte vițiele, erũ pe Mercuriũ ilũ însãrcinã sã lege pe Prometeũ cu lanțurĩ de ferũ pe muntele Caucasũ, unde unũ vulturũ fĩ mãnca ficatulũ îndatã ce'ĩ crescea la locũ. Acãstã legendã a fostũ descrisã de poetulũ grecũ Eschilũ în tragedia intitulatã Προμηθεũς δεσμώτης (Prometeũ înlanțuitũ). Dupã alțĩ mitologi, Prometeũ furase din cerũ foculũ, ascunȕendũ uã schinteã aprinsã într'ũã țevã de trestiiã. Acãstã legendã însemnãzã descoperirea focului de cãtre omeni și nceputul diferitelorũ industrii. *Amorum* lib. II, eleg XVI.

1. *Ocellos*. — Diminutivũ din *oculus*: prin urmare „ochisorũ”.

2. *Visa*. — *Visum* are întocmai înțelesulũ românesculũ *visũ*: cea ce se vede nãptea în somnũ. A se vedẽ wersulũ 31 de mai la vale și *Dicit*

latin franc, de Theil cit pag. 1678.

3. *Celeberrimus*. — Adiectivulũ *celeber* (bris, bre) însemnãzã, în înțelesul propriũ, „numerosũ, abundanțũ, care coprinde uã mare cuantitate”. Construcțiunea e ast-felũ: *lucus celeberrimus* (fãrte bogatũ) *ilice*.

4. *Multa*. — *Multa avis* în locũ de *multæ aves*: mulțime de pasãri, multe pasãri. Singularul e dreptũ pluralũ.

5. *Area* — *Arã* (de unde românesculũ *arã* sãũ *ariã*) însemnãzã ori-ce locũ liberũ. Aci dẽrũ se va traduce prin „pãienã”, loculũ fãrã arbori de la marginea sãũ din centrulũ unũ crãngũ sãũ unei pãdurĩ.

6. *Æstus*. — Din aceiași rãdãcinã ca *ἄθω*, *æstus* însemnãzã „agitare, febre”. În înțelesul metafo icũ „aprinde, focũ, cãldurã mare, zãdufũ”. La figuratũ „pornire, transportũ, intusiasmũ, violințã, impetuositate, bețiiã”.

7. *Candida*. — De la *candeo* (de unde *candor*), *candidus* însemnãzã cea-ce e albũ (în opozițiune cu *ater*, negru). Prin estensiune, „frumosũ”; metaforicũ „curatũ, fãrã platã”; la figuratũ „sincerũ, fericitũ, veselũ.” De aci *candidatus*, îmbrãcatũ cu togã albã.

Candidior nivibus tum quum ¹ cecidere recentes,
 In liquidas ² nondum quas mora vertit aquas;
 Candidior, quod adhuc spumis stridentibus ³ albet,
 Et, modo siccitam ⁴ lacte, relinquit ovem.
 Taurus erat comes huic, feliciter ⁵ ille maritus,
 Cumque sua teneram conjuge pressit humum.
 Dum jacet et lente revocatas ruminat herbas
 Atque iterum pasto pascitur ante ⁶ cibo,
 Visus erat somno vires adimente ⁷ ferendi
 Cornigerum terræ deposuisse caput.
 Huc levibus cornix, pennis ⁸ delapsa per auras,
 Venit, et in viridi garrula ⁹ sedit humo,
 Terque bovis niveæ petulanti ¹⁰ pectora rostro
 Fodit, et albentes abstulit ore juba ¹¹.
 Illa locum taurumque diu cunctata ¹² reliquit,
 Sed niger în vaccæ pectore livor ¹³ erat.
 Utque procul vidit carpentes pabula tauros
 [Carpebant tauri pabula læta ¹⁴ procul ¹⁵],

1. *Tum quum*. — Atunci cându, în momentu' acela cându, pe cându.

2. *Liquidas* — In genere, apa de ninsore topită e limpede și curată.

3. *Stridentibus*. — *Stridō* [σπίζω] însemnăză a face sgomotu' său frémētū, a bolborosi, a fiși, a răsuna, etc.

4. *Siccitam*. — *Ovem siccitam*. — ōvia mulsă, suptă, rămasă cu ugerul secū (golū) de lapte.

5. *Feliciter*. — Cu înțelesū de *felix*, acordatū cu „maritus“.

6. *Ante*. — Adverbū : „mai înainte“.

7. *Adimente*. — *Somno adimente vires*, de unū somnū care'î micșiora, care'î lua seū î' slăbia puterile.

8. *Pennis*. — Cu penelē' ușiore (*levibus*) : *ablativus instrumenti*.

9. *Garrula*. — Din *garrō* (a vorbi multū, a spune palavre, a cicăli, de unde *garŭlare*), *garrulare*, aplicatū la

animale, însemnăză „a croncăi, a orăcâi“, érū la pasări „a cirii, a ciripi“.

10. *Petulanti*. — *Petulans* (de la *peto*, de unde *petulo*) : „pornitū, furiosū, nerușinatū, insolinte, lascivū“. *Rostro petulanti*: cu ciocu'cel obraznic, cel hîrbarū.

11. *Juba*. — *Juba* însemnăză chică, cōmă, lațe, codiță, la ōmenī și la animale.

12. *Cunctata* — *Esitândū*. *Diu cunctata*: după ce multū timpū esită, stete la indoielă

13. *Livor*. — A se vedē nota 2, de la pagina 105 de mai sus.

14. *Lata*. — *Latus*: veselū, vioiū. Aplicatū la ierbă, la păsciune, însemnăză „grasū, plinū de sucū, dulce, plăcutū, nutritorū“.

15. *Procul*. — In acestū versū, care formăză ca unū felū de digresiune seū de explicare incidentalē explicativă „se subînțelege enim: „căci în adevărū“.

Illuc se rapuit ¹ gregibusque immiscuit ² illis,

Et petiit herbæ ³ fertilioris humum.

—Die age ⁴, nocturnæ, quicumque ⁵ es, imaginis augur ⁶,

Si quid habent veri ⁷, visa quid ista ferant ⁸ ?

Sic ego ⁹. Nocturnæ sic dixit imaginis augur,

Expendens ¹⁰ animo singula ¹¹ visa suo.

Dixerat ¹² interpres : gelido mihi sanguis ab ore ¹³

Fugit, et ante oculos nox stetit alta ¹⁴ meos ¹⁵.

1. *Se rapuit.* — *Se rapere*, a se răpi, a se smulge, a fugi cu grăbire, cu supărare de unde-va (*illuc*).

2. *Immiscuit.* — *Immiscere aliquid seū aliquem aliquibus*. Casulū e determinatū de prepozițiunea *in*, unită cu verbulū *miscere*. A se vedé sintasa casurilorū.

3. *Herbæ.* — Pământū (locū) mai bogatū în ierbă, cu ierbă mai abundantă : *herbæ fertilioris (genitivus qualitatis)*. A se vedé sintasa acestui casū.

4. *Dic age* : aide, spune ! ci ăi, ci spune, spune de !

5. *Quicumque* — *Quicumque es* : orî cine ești, orî-cine ai fi. A se vedé sintasa timpului presinte de la modulū indicativū.

6. *Augur.* — Ghicitorulū, interpretulū visului (*imaginis nocturnæ*). — Augurii formaū unū corpū, unū colegiū constituitū, cu scopū d'a observa sborulū, mâncarea și starea organică a pasărilorū, spre a prevesti viitorulū, spre a interpreta voința ăeilorū. Fără augurū și aruspicii, nu se făcea nimicū la Romanī. Atătū augur, câtū și *haruspex* aū în rādăcina lorū cuvântulū *av-is (au-is)*. A se vedé diftongulū *au*.

7. *Veri.* — Déca coprindē vr'unū adevărū într'ensele, déca suntū intru cât-va adevărate, (*visa, id est quæ viderat*). *Veri* e unū *genitivus partitivus* : *aliquid veri*.

8. *Ferant* — Déca aū vr'uă inseamnăte, déca aducū seū potū se aducū vr'unū efectū, vr'uă consecință.

9. *Sic ego.* — Se subînțelege *dixi seū locutus sum*.

10. *Expendens.* — Compusū din *ex* și *pendere*, a cântări. Aci însemnă a destăinui, a esplica (*animo suo*, prin spiritulū, prin darulū, prin sciința care'i aparține, pe care o poseda).

11. *Singula* — Fiă-care lucru visatū în parte; pe rëndū totū ce amū visatū. — *Singuli*, numaī la pluralū (de unde romănesculū *singurū*, *ī*) înseamnă fiă-care în parte, în modulū isolatū, fără ameste.ū cu alții seū cu alte lucruri.

12. *Dixerat.* — Înțelesulū este ca și cum arū fi *postquam dixerat*, după ce'mī spusese, după ce'mī arătase, după ce'mī interpretase înțelesulū, inseamnăteea visului.

13. *Ab ore gelido.* — Sângele'mī fugi din față, care prin urmare rămase rece (*gelido*).

14. *Alta.* — *Alta nox* : uă nōpte profundă, unū somnū adăncū, greū, liniștitū, fără alte vise.

15. *Meos.* — *Stetit ante oculos meos* : mi se puse înaintea ochilorū, imī coprinse ochii (uă nōpte profundă, unū somnū neturbatū). Cartea III, e-legia V a scrierii lui Ovidiū intitulată *Amores*.

Acastă elegiă, una din cele mai duiosă ale lui Ovidiū, e tipul acestui genū de versuri. Printr'ēnsa, jelesce mórtea scumpului seū amicū Tibulū, arētă ce preţuiesce poetulū, deplânge fragilitatea fiinţei umane, şi exprimă speranţa unei vieţi viitoare.

Memnona si mater ², mater ploravit Achillen ³,

Et tangunt magnas tristia fata deas,

Flebilis indignos, Elegeia ⁴, solve capillos.

Ah! nimis ex vero nunc tibi nomen erit!

1. Albiu Tibulū, călarū romanū, trăi în aceeaşi epocă cu Vergiliū şi cu Oraţiū. Fiindū desposedatū sub triumviratulū din urmă de cea mai mare parte din patrimoniulū seū, elū se mulţami cu ceia-ce'i mai rămasă, uā moşioră de lângă Pedu. Mai întâiū iubi uā tēnēră pe care o cântă sub numele de Delia. După aceea, urmă pe Mesala Corvinū, protectorulū lui, în expediţiunea din Acitania. La întorcere, găsi pe Delia măritată. Mai norocosū fu în iubirea Nemeei şi a frumoşei Neera. Tibulū erea forte pasionatū şi cădea cu totulū sub jugulū pasiunilorū seles. Elegiele lui aū uā dulcētă şi inspiră uā tristare durerosă. Pe cândū Catulū tradusese mai tōte poesiele lui după Greci, Tibulū, din contra, dete elegiei romane uā splendōre propriū şi adevērată. In ele se găsece mai cu sēmă iubirea de singurătate şi dulcēta vieţii de la ţeră. Mai castū de câtū Catulū, mai nesilitū de câtū Ovidiū, mai puţinū pretenţiosū de câtū Propertiu, Tibulū se distinge prin originalitate, prin ēspresiuni naturale şi adevērate, prin duiosia simţirilorū. Pentametrulū lui se termină mai tot-dē-una cu unū iambū. De la dēnsulū avemū patru cārţi de poesii elegiace, dintre care cea din urmă suspectă. A se vedē Spohn, *Dissertatio de Tibulli vita et carminibus*. (Lipsia. 1819

în 4). Prima ediţiune a elegielorū lui Tibulū a apărutū la Roma în anulū 1474, formatū în 4.

2. *Memnona mater*. — Memnone, regele Etiopiei, fu ucisū de Achile dinaintea Troiei, pentru că venise în ajutorulū regelū Priam. După plāsetele şi rugăciunile mamei seles Aurora, Apoline lū prefăcu în pasere cândū erea pusū pe rugū să arđă. — *Si mater ploravit Memnona* (acusativū după a III declinare grecă): dēca pe Memnone l'a plānsū mumă-sea (*Aurora*).

3. *Achillen* — Achile, fiulū lui Peleu, regele Tesaliei, şi alū Tetidei, ūina mārilorū, e renumitulū eroū alū resbelulū Troiei, nemuritū de Omerū în *Iliada* sea. — Dēca pe Achile (*Achillen, accusativus graecus*) l'a plānsū (*ploravit*) muma sea (*mater*); adică, pentru întregulū versū: dēca Aurora şi Tetida, care ereaū ūine, şi totū şi-aū plānsū fiilū, cândū aū muritū, cum elegia se nu şi plāngă pe fiulū ei Tibalū?

4. *Elegia*. — *Elegea* seū *Elegeia* (Ἐλεγία), musa elegiacă, poesia elegiacă personificată. Ovidiū i-se adreseză ca unei mume, care şi-a perdutū copilulū iubitū, şi o 'ndemnă să şi despletēscă pērulū pentru acestū doliū, pe care nulū merit. (*indignos*). *Flebilis elegia*: elegiă plāngētōre, epitetū caracteristicū alū elegiei care t actēză subiecte triste, durēose, de jēle.

Ille tui vates ¹ operis, tua fama ², Tibullus,
 Ardet in exstructo, corpus inane ³, rogo ⁴.
 Ecce puer Veneris ⁵ fert eversamque pharetram,
 Et fractos arcus, et sine luce facem.
 Adspice demissis ut eat miserabilis ⁶ alis
 Pectoraque infesta ⁷ tundat aperta manu.
 Excipiunt sparsi lacrimas per colla capilli,
 Oraque singultu concutiente sonant.

At sacri vates et divum cura vocamur !
 Sunt etiam qui nos numen ⁸ habere putent !
 Scilicet ⁹ omne sacrum mors importuna profanat :
 Omnibus obscuras ¹⁰ injicit illa manus.
 Quid pater Ismario, quid mater profuit Orpheo ¹¹,

1. *Vates*. — *Vates* însemnează poetul sacru, inspirat, iubit de muse, în opozițiune cu *poeta*, poetul ordinar, versificator. *Ille vates tui operis*: acelaș renumit bard, care erea fătul tău, opera ta, pe care chiar tu îl inspirai și-l făcuseși poet.

2. *Tua fama*: renumele tău, Tibullus care te făcuse renumit prin talentul și scrierile lui.

3. *Inane*. — Gol, deșert, neînsuflețit, din care s'a dus sufletul, fără viață, fără suflare, (*in-anima*).

4. *Rogo exstructo*. — Pe un rug pregătit. La Romani, erea 'n vizore sistema cremațiunii cadavrelor. Cenușia mortului se păstra într'ună urnă (*urna lacrimalis*) în familia căreia aparținea repausatului.

5. *Puer Veneris*. — Copilul Venerei erea Cupidone, amorul, pe care cei vechi îl figurau cu o tolba plină de săgeți, c'un arc într'ună mână și cu o făclie într'alta. Cupidone și-a răstarnat tolba cu săgețile, și-a rupt

arcurile și și-a stins făclia, de amarul morții lui Tibullus.

6. *Miserabilis*: demn de plâns, de compătimire, nenorocit, care merită să plângă cineva de milă.

7. *Infesta* — Acest adiectiv se construiește cu *manu*. *Infesta*, inamică.

8. *Numen*: divinitate, ceva sfânt, inspirațiune dumnezeiească.

9. *Scilicet*. — *Scilicet* (din *scire licet*) însemnează „neapărat, firesc, adică”. Aci e întrebuintat în ironie și eculivăz în românesce cu „aș! nu mă credeți! nici de cum! din contra!”

10. *Obscuras*. — *Manus obscuras*, mâinile întunecoase, care răpesc lumina ochilor, care răpesc viața, care aduc doliul, întunericul, peirea.

11. *Ismarius*. — Ismarul (*Ἰσμαρος*), erea muntele de lângă Ebru (Mărița) în Tracia și tot-d'ună-dat și un oraș cu același nume. *Ismarius Orpheus*, Orfeu tracicul, originar din Tracia. Despre Orfeu, a se vedea *Georgic IV* a lui Vergiliu.

Carmine quid victas obstupuisse feras · ?
 Ælinon² in silvis idem pater, Ælinon, altis
 Dicitur invita³ concinuisse lyra.
 Adjice Mæoniden⁴, a quo, ceu fonte perreni,
 Vatum Pieriis⁵ ora rignantur aquis :
 Hunc quoque summa dies nigro submersit Averno⁶ :
 Defugiunt avidos carmina sola rogos⁷.
 Durat opus vatum, Trojani fama laboris⁸,
 Tardaque nocturno tela retexta dolo⁹.

1. *Quid profuit obstupuisse etc.* — După povestirile celorlă vechi, Orfeu cânta atîtă de frumosă cu lira, în cîtă îmblânăia fierele sêlbactice, care'lu ascultău înmărmurite. A se vedé Horatii *Ars. poet.* vers. 391.

2. *Ælinon.* — *Ælinos* (ἄλινος) formată din ἄλιος (vaĭ Line!) care s'a intrunită într'ună vorbă ș'a dată numele de *Ælinos*, cu 'nțelesă de „jêle, plângere, vaietă“. — Linus, fiă ală lui Mercuriă ș'ală Uraniei, frate cu Orfeu, fă inventatorulă versuriloră duiose.

3. *Invita.* — *Invitus* însemnăză „ne-bucurosă, care face ceva cu părere-de-reă, fără voiă, cu-d'a-sila, fără tragere de inimă“.

4. *Mæoniden.* — *Acusativus* græcus. Mæonide este poetulă Meonieă, Omeră, despre care sê se vedă pagina 106 nota 4.

5. *Pieriis.* — Pierus sêu Pierius erea poetă și musicantă născută la Pieria (în Macedonia). Elă a instituită cultulă Museloră, numite Pieriă sêu suroră Pieridă din acêstă causă. După alte legende ênsă, Pierus fu chiară părintele Museloră, ală celoră nouă suroră pieride, pe care le avu cu soăia sea Evippa. Plutarchă vorbesce despre dênslă într'ună dialogă despre musică. În fine, numele de Pieride s'ară fi dată Museloră și după muntele Pierus, unde se credea că'și aă locuină.

6. *Averno.* — Lacă cu vaporă pestiferă (de unde epitetulă de *græcolens*, cu mirosă greă și urită, ca în Vergil. *Æneid.* lib. VI), Avernulă erea ună lacă din Campania lângă Cume, Baia și Puteoli. După tradițiunile mitologice, aci s'afia intrarea care conducea în infernă. În apropiere s'afia pescera locuită de Sibila de la Cume. În înțelesă metaforică și poetică, se ic dreptă ênsușă infernulă, ca aci.

7. *Rogos.* — Numă poesia (*carmina*) scapă de peire, de môrte (*effugiunt rogos*). La Romană, cadavrele se ardeă pe rugură. Aci rugulă, obiectă materială, e luată dreptă ideia generală a peireă, a morții. Pindară desvoltă pe largă, în *Piticelă* sêle, acêstă ideă a nemuriră poesieloră alese.

8. *Laboris.* — *Labor troianus* este rebelnălă Troiei, cântată de Omeră în *Iliada* sea, la care se face alusiune : operă care a fostă, este și va fi nemuritoră (*durat opus vatum*).

9. *Dolo.* — E vorba despre Penelope, soăia lui Ulise, regele Itacei. În timpulă absinței de 10 ani a bărbatului ei, mulțime de pretendinți se presintaseră s'o ceră în căsătoră. Ea ênsă își amăna mereu hotărirea, pênă sê termine uă pânză pe care o țesea, deră pe care o întărđia necontentită (*tarda tella*), căcă, în timpulă nopții,

Sic Nemesis¹ longum, sic Delia² nomen habebunt,
Altera cura recens, altera primus amor.

Quid vos sacra³ juvant, quid nunc Ægyptia prosunt
Sistra⁴, quid in vacuo secubuisse toro⁵?

Quum rapiunt mala fata bonos (ignoscite fasso)
Sollicitor nullos esse putare deos⁶.

Vive pius : moriere⁷. Pius cole sacra : colentem

deșteșea cu viclenia ceia-ce țesuse
șina (*retexta dolo nocturno*).

1. *Nemesis*. — Nemesis erea șina răsburării. Aci ênsê e vorba despre Nemesis, una din iubitele lui Tibulù, căreia i-a dedicatù a doua carte din elegiile sêle și pe care a iubit-o mai în urmă de câtù pe Delia (*altera cura recens*). A se vedé nota 1, pag 118.

2. *Delia*. — Delia fu prima femeia iubită de Tibulù și pe care acestù poetù o făcu nemuritoare prin versurile'i din cartea I a poeziilorù sêle, care'ÿ suntù dedicate. Améndouê, și Nemesis și Delia, vorù avé, șice Ovidiù, uă eternă renumire (*longum nomen habebunt*), grațiaz elegielorù lui Tibulù.

3. *Sacra*. — Prin *sacra*, se 'nțelegea la Romani tôte sacrificiele și ceremoniele făcute în onórea șeilorù spre a le atrage protecțiunea. În înțelesù metaforicù, însemnézã asemenea mistere religioșe și practice superstițioșe.

4. *Sistra*. — *Sistrulù* (*sistrum*, σείστρον) erea unù instrumentù sêu unù obiectù de metalù, pe care'lù întrebuințau Egipteniÿ în săbătorile consacrate divinității Isis și în alte ceremonii religioșe. Ele fuseră introduse la Roma mai cu sémã prin credința ce se punea în cultulù divinităților străine, care se confunda cu farmecele și vrăjitoriele. Sistrele se ietálnescù fórte adesea în monumintele anticității figurate. Unulù se află chiarù la museulù Luvrului din Paris.

Intr'unù cercù indoitù și cu mânerù, se află înfipte, în locuri libere, vergetușe de metalù, care producù sunetulù tipsielorù. Ele se întrebuințau mai cu sémã în misterele lui Bacchus și Isidei. Marțialù numesce *turba sistrata* mulțimea care lua parte la serbările făcute în onórea divinității egipt-ne *Isis*.

5. *Toro*. — *Torus* însemnézã locù de culcare, patù (*vacuus*, golù, singurù). E vorba despre abstenență. Tôte espressionile acestea: *sacra sistra*, *ægyptia sistra*, *vacuus torus*, facù alusiune la superstițiunile de care creau imbibate femeiele romane, mai cu sémã Delia, și'n care ênsuși Tibulù se prefăcea a crede, ca se'ÿ facã plăcere.

6. *Deos*. — Acestù scepticismù, sêu mai bine acestù ateismù alù lui Ovidiu, d'a fi ispititù sê credã că nu există dumnezeù, din causã că destinulù isbesce fără milã pe cei bunÿ și lasã 'n liniște și 'n prosperitate pe cei reÿ, a coprinsù și coprinde ancã pe mulți poeți, care 'și facù unù subiectù de jële din nedreptatea aparinte a sôrtei sêu a divinității.

7. *Moriere*. — În locù de *moriens*, viitorulù indicativulù (vei muri). Se subînțelege în partea d'ântăiù *frustra*, în cea d'a doua *nam* : în zadarù vei trăi cu pietate, căci totù vei muri. Lucretiù susține că, deca șeii arù exista, atunci trăsnefele n'arù căde pe templele care le suntù consacrate.

Mors gravis a tem; lis în cava busta ¹ trahet !
 Carminibus confide bonis. Jacet ecce Tibullus :
 Vix manet e toto ² parva quod urna capit !
 Tene, sacer vates, flammæ rapuere rogales ?
 Pectoribus pasci nec timuere tuis ³ ?
 Aurea sanctorum potuissent templa deorum
 Urere, quæ tantum sustinere nefas ⁴ !
 Avertit vultus, Erycis ⁵ quæ possidet arces :
 Sunt quoque qui lacrimas continuisse negant.
 Sed tamen hoc melius, quam si Phæacia tellus ⁶
 Ignotum vili supposuisset humo.
 Hic certe madidos fugientis ⁷ pressit ocellos

1. *Busta* — *Bustum* (de la *burere* în locū de *urere*, a arde) însemnăză loculū unde se ardeau cadavrele, prin urmare mormântulū, mórtea.

2. *Toto*. — *Ex toto*, cu totulū, cu desevîrşire. Aci „abia numai câtă“.

3. *Tuis* — Ovidiū se înfiorăză gândindu-se că flacăra rugului a cutezatū şi nu s'a sfîitū (*nec timuere*) sē se atingă, sē coprindă, sē ardă pe unū poetū sacru, cu divină inspiraţiune (*sacer vates*) cum erea Tibulū.

4. *Nefas*. — Ceia-ce nu se cuvine, ceia-ce nu e permisū şi trântia pe toţi ale dreptăţil divine şi umane. Cu tôte astea, deii permisera (*sustinuerant*) acestă nelegiuire, acestă crimă (*nefas*).

5. *Erycis*. — *Eryx* [Ἐρυξ], fiulū lui Butes şi alū Venerei, poseda un putere miraculosă şi trântia pe toţi călătoril. Ercele, provocatū de dēnsulū, îl ucise şi 'lū îngropă în templulū pe care Erix îl rădicase mumei sēle Venera. Credinţa populară făcu dintr'ēnsulū un divinitate, sub a cărei protecţiune fu pusū muntele cu acelaşi nume, situatū pe cōsta apusenă a Siciliei, lângă Drepanum, şi lângă ora-

şulū numitū totū ast-felū (astă-şil d'isū San-Giulieno).

6. *Phæacia tellus*. — *Phæaces* [Φαίακες] ereau locuitoril insulei Scheria, numită mai în urmă *Corcyra* şi astăzi Corfu. *Tellus phæacia* însemnăză dērū acestū insulă. Poetulū face alusiune la un întēmplare din vieţa lui Tibulū. Messala, protectorulū şi amiculū lui Tibulū, ca s'el scōtă din vieţa singuratecă ce petrecea între Tibure şi Preneste, stărnia s'el decidă a intra în armată şi isbuti a 'lū lua cu dēnsulū în expediţiunea ce avea sē întreprindă în Asia. Pe drumū ēnsū, Tibulū cădu bolnavū şi ast-felū fu lăsatū la Corcira. Ovidiū dērū dice că totū e mai bine c'a muritū la Roma (anul 735, 19 anī înainte de Christū), de câtū sē fi muritū la Corcira, unde arū fi fostū îngropatū ca unū necunoscutū, intr'ua ţērēnă neînsemnată şi nerespectată : *ignotus vili humo suppositus fuisset*.

7. *Fugientis*. — Lumina ochilorū întunecaţi (*ocelli madidi*) ai celui care dispărea (*fugientis*), a lui Tibulū care muria.

Mater, et in cineres ultima dona tulit ¹.
 Hic soror in partem misera cum matre doloris
 Venit, inornatas dilaniata comas ² ;
 Cumque ³ tuis sua junxerunt Nemesisque priorque ⁴
 Oscula, nec solos destituere rogos ⁵.
 Delia discedens : «felicius, inquit, amata
 Sum tibi ! Vixisti, dum tuus ignis eram ! »
 Cui Nemesis : «quid, ait, tibi sunt mea damna ⁶ dolori ?
 «Me tenuit moriens deficiente manu» ⁷.
 Si tamen e nobis aliquid nisi nomen et umbra
 Restat, în Elysia valle ⁸ Tibullus erit.
 Obvius huic venies, hederâ juvenilia cinctus
 Tempora ⁹, cum Calvo ¹⁰, docte Catulle ¹¹, tuo.

1. *Tulit* — Tibulă a fostă înmormântată de muma, de surora sa și de femeiele pe care le iubise Delia și Nemesis. Ele îi făcură ceremonia funebă (*ultima dona*), după obiceiurile romane și după ritarile religioase.

2. *Comas*. — *Delaniare* însemnă a sfășia, a desface, a despleti, și e sinonimă cu *descindere*, după gramaticul Festus. *Delaniata comas inornatas* (accusativus grăcus) : cu costițele (côdele) despletite și nepotrivite (negătite, nepeptenate, neglese, cum se obicinuia și se obicinuesce la doliu).

3. *Tuis*. — Cu ai tei, împreună și d'ună-dată cu rudele teie (muma și surora lui Tibulă).

4. *Priorque*. — Nemesis era ultima femeie a lui Tibulă, eră Delia cea d'ântăiu. Pe dânsa d'eri (Delia) o arătă espresiunea *prior*.

5. *Destituere rogos*. — *Destituere* însemnă a stabili, a așeza, a pune. În înțelesu metaforică, ca aci, „a lăsa, a părăsi, a amăgi etc.”

6. *Damna*. — Înțelesul propriu ală cuvântului *damnum* este *perdere*,

pagubă, reă, prin urmare *nenorocire*.

7. *Manu*. — Mie m-ă întinsă la mörte mâna-i fără putere (*deficiente*) și eu amă stată lângă dânsulă pênă la ultimele-i momente. Nemesis fusese a lui Tibulă mai în urmă de câtă Delia, pe care o iubise pentru prima öri, cu totă foculă tineretii.

8. *Valle*. — Valea câmpiloră elisăi era paradisulă celoră antică, unde petreceauă nă vieță fără durere sufletele cele bune. Despre tôte aceste credințe religioase, a se vedé cartea VI din *Eneida* lui Vergiliu.

9. *Tempora*. — *Tempus*, la singulară însemnă timpă; la plurală, *tempora*, tēple. Aci accusativus grăcus.

10. *Calvo*. — Caius Licinius Calvus fu ună poetă lirică, contimpurană cu Tibulă și cu Ovidiu, de la care însă abia câte-va versuri isolate au ajunsă pênă în zilele nōstre. A se vedé Aug. Weichert, *Poetarum latinorum Hostii, Lævii, Calvi vite et carminum reliquie* (Lipsia 18 0 in 8°)

11. *Catulle*. — Caius Valerius Catullus, născută în mica peninsulă Sirmiu

Tu quoque, si falsum est temerati ¹ crimen amici,
 Sanguinis atque animæ prodige ², Galle ³, tuæ.
 His comes umbra tua est, si quid modo corporis umbra est⁴.
 Auxisti numeros, culte ⁵ Tibulle, pios ⁶.
 Ossa quieta precor tuta requiescere in urna ⁷,
 Et sit humus cineri non onerosa tuo ⁸.

lângă lacul Benacii (astă-zi lacul Garda), nu departe de Verona, în anul 668, fu contemporan cu Cesare și cu Cicerone. Scrise poezii narative și elegiace, lirice și epigramatice. cele d'ântâiu imitate și traduse după Greci, mai cu seamă după Calimach. Cântecelul său sunt ușiore improvisări de ocaziune, care atingă inima, ca poeziile lui Anacreonte. Într'ensele se reflectă moravurile și ideile epocii. Versurile lui sunt compuse din coriambe, iambe, dactile, logaedice etc. în total peste 30 feluri de metre, imitate după metrica grecă, cea-ce 'i atrase epitetul de *doctus*, erudit, și de *cultus*, pe care i'lu dă Ovidiu. A se vedea, despre versificarea lui, broșura următoare (*Partea II*).

1. *Temerati*. — De la *tēmēro*, a profana, insulta, batjocori, păta.

2. *Prodige Galle*. — *Prodīgus*, răsipitor, cheltuitor, care și răsipește averea (*prodigus æris*), care nu ține la sângele și la viața sa (*prodigus sanguinis, animæ*). Galu se omorise singur. A se vedea nota următoare.

3. *Galle*. — Asinius Cornelius Galus se născuse la Fréjus (*Forum Julii*) în anul 69 înainte de Christ. Vergiliu, amic cu dânsul, îi dedică a X din eglogele sale. Cădând în disgracia lui Augustu, care 'lu iubise mai înainte, elu fu silit să se omore. Quintilianu îl compară, pentru poeziile 'i elegiace, cu Tibulu, ca Ovidiu și cu Propertiu. Într'ună scriere a sea,

constând din 4 cărți, Galu își cântase iubirea către Citeris sau Licoris, poemă publicată în Florența, la 1590, de Alde Manuce. Scaliger și Wernsdorf contestară lui Gallus paternitatea acestei opere, perdută în cele din urmă. Cele 6 elegii, care i-se atribuiesc astă-zi, sunt, după Ficker, ale lui Maximianu Galu, etruscu de naționalitate și pe care Teodoricu, regele Goților, îl trimisese, împreună cu alții, să propună un tratat de pace lui Anastasiu, împăratul orientului.

4. *Umbra est*. — *Déca*, afară numai *déca* (*si modo*) umbra e ceva corporal (*aliquid corporis*), *déca* umbra are un corp, *déca* sufletul celui repausat și e vr'ună substanță materială.

5. *Culte*. — Tibulu avea o inimă sinceră, un caracter modest și melancolic, éru poeziile sale tind adesea către o sferă ideală. Ficker.

6. *Pios*. — *Numeros pios*: cadențele duioase, versurile elegiace.

7. *Urna*. — Se păstra în urnă nu oșele (*ossa quieta*), ci cenușia lor, după ce erau arse. *Quieta* și *requiescere* sunt repetițiuni care măresc rugăciunea pentru un deplin repaus.

8. *Tuo*. — Ideile aci coprinse sunt păstrate în rugăciunile ce facem și noi pentru reșoși, mai cu seamă în espreșiunea „*fiu țărâna ușiora*“ (*non sit humus onerosa cineri tuo*) — Aceste versuri sunt din cartea III, eleg IX a scrierii lui Ovidiu intitulată *Amores*.

Ovidiu își prevestește gloria și nemurirea, apoi, luându'și adio de la versurile erotice, promite să 'ncepă uă lucrare mai însemnată,
*Metamorfosele*¹ și *Fastele*².

Quære novum vatem, tenerorum mater Amorum³ :

Raditur hic elegis ultima meta⁴ meis,

Quos ego composui, Peligni ruris alumnus⁵,

Nec me deliciae dedecuerunt⁶ meae.

Si quid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,

Non modo militiae turbine factus eques⁷.

Mantua Vergilio gaudet⁸, Verona Catullo⁹ :

1. *Metamorfosele* lui Ovidiu se compunū din XV cărți, în versuri esametre, și coprindū mai tôte credințele mitologice ale anticității. Oea mai mare parte din subiectele tratate de Ovidiu suntū imprumutate de la poeziile greci Nicandru și Parteniū, adăugindū alusiuni și fapte romane.

2. *Fastele*, compuse din VI cărți, în versuri elegiace, coprindū espunerea originea și ceremoniele sărbătorilor romane, după șirulū cum figuraū în calendarū. Aceste șese cărți suntū pri-vitoare numai la șese luni ale anului. Poema e unū prețiosū isvorū pentru cunoșcerea vechielorū religiunii italice.

3. *Mater Amorum*. — Adresându-se Venerei, Ovidiu îi anunță că nu va mai face versuri amorose (erotice), ci că va întreprinde alte lucrări, mai însemnate, mai seriose, mai grele.

4. *Meta*. — La Romanī, *meta* însemna mai întâiū orī-ce obiectū de formă conică, apoi stilpulū ce se pune ca semnū în arenele destinate întrecerii cu cărucioarele seū cu caii. La jocurile romane, cei ce se luaū la în-

trecere trebuiaū să ocolescă de șapte ori, fără s'o atingă (*radere*), cu osia. Dicendū „aci s'atinge ultima barieră pentru versurile'mi elegiace“, Ovidiu vre să 'nțelegă că aci, prin această elegiă, pune capetū scrierii sele intitulate *Amores* seū *Amorum libri*.

5. *Alumnus ruris Peligni*. — A se vedē nota 3 de la pagina 111.

6. *Dedecuerunt*. — Aceste cānturi, care au fostū desmierdările mele (*deliciae meae*), nu mi-au adusū desonore (*non me dedecuerunt*), ci din contra mi-au asicuratā reputațiunea, nemurirea.

7. *Eques*. — Ovidiu avea titlulū de călarū, pe care ăns nu lū dobândise prin serviciu militar, prin osteneala și prin frământările milităriei (*turbine militiae*), ci lū moștenise de la părinți.

8. *Gaudet*. — Vergiliū se născuse la Mantua. Orașiū, vorbindū despre dēnsulū, a ăisū: „Vergilio annuerunt gaudentes rure Camenae“. A se vedē pagina 108, nota 5 de mai susū.

9. *Catullo*. — Catulū se născuse lângă Verona. A se vedē despre dēnsulū nota 11, pagina 123 și 124 de mai susū.

Pelignæ dicar gloria gentis ego,
 Quam sua libertas ad honesta coëgerat arma,
 Quum timuit socias anxia Roma manus¹.
 Atque aliquis spectans hospes² Sulmonis aquosi³
 Mœnia, quæ campi jugera pauca tenent :
 «Quæ⁴ tantam, dicet, potuistis ferre poetam⁵,
 «Quantulacumque estis, vos ego magna voco».
 Culte puer⁶, puerique parens Amathusia⁷ culti,
 Aurea de campo vellite signa meo⁸.
 Corniger increpuit thyrso⁹ graviore Lyæus¹⁰ :
 Pulsanda est magnis area major equis¹¹.
 Imbelles Elegi¹², genialis¹³ Musa, valete,
 Post mea mansurum fata superstes opus¹⁴!

1. *Socias manus*. — Din această mărturisire, rezultă că ținutul Pelignilor, dorind să se recupere libertatea, fusese nevoit să apuce armele în contra Romei și să sporască armatele aliate ale Italiților, care purtară așa numitul război social (bellum sociale), ceea ce fu ocaziunea cea mai priinciosă pentru rădicarea lui Silla.

2. *Hospes*. — Ca și *hostis*, *hospes* e luat în înțelesul de „străin”: vr'unul călător și străin d'acele locuri.

3. *Aquosi*. — Sulmona s'afia în apropiere d'unu riș, de bălți și de mare.

4. *Quæ*. — *Vos* (mânia) *quæ*.

5. *Voco*. — Vă proclamă, vă consideră ca mari, ori câtă ați fi de mititele.

6. *Culte puer*. — Se adresază lui Cupidone (amorul) fiul Venerei.

7. *Amathusia*. — Venera purta epitetul acesta după numele Amantuntelii [*Amäthus* (*Ἀμαθουῖς*) gen. *-antis*, acuz. grec. *-unta*], oraș și foarte bogat de pe coasta de miază-zi a insulei Cipru, care era consacrată Venerei.

8. *Meo*. — A smulge stindardele din câmpul cuiva înseamnă a-l libera

din serviciu, a-l considera ca retras de sub autoritatea pe care o recunoscuse și sub care servise până atunci (inspirațiunea musei erotice).

9. *Lyæus*. — *Lyæus* (*Λυαῖος*, cel ce alungă grija) era epitetul zeului Bacchus: prin estensiune și în înțelesul poetic, însemnă inspirațiunea, imbecila, focală, aventulă poetică.

10. *Thyrso*. — *Thyrso* [*Θύρσος*] înseamnă „trunchi de plantă”; în înțelesul metaforic „suliță înfășurată cu papură”; cu înțelesul poetic „bold”, îndemnul, impulsivitatea.

11. *Equis*. — Acest vers oferă o rară inversiune retorică. Aria (spațiul de alergare cu caii), nu poate fi împinsă (*pulsanda*), ci caii pot fi porniți pe dânsa. Construcțiunea e dăru în loc de „*pulsandi sunt mihi magni equi majore area*”. *Mihi* pentru *a me*.

12. *Elegi*. — Poetul dă versurilor erotice (*elegi*) calificativul de ușoare, neseriöse, molatece (*imbelles*).

13. *Genialis*. — Musă inventătoare, veselă, plăcută, desfătătoare.

14. *Amorum* lib. III, elegia XV.